

GÂNDIREA

ANUL XVII. — Nr. 2

FEBRUARIE 1938

S U M A R U L :

GENIUL LIMBII ROMÂNE

D. CARACOSTEA : Estemele limbii române	57
ARON COTRUȘ : Peste prăpastii de potrivnicie	71
N. CREVEDIA : Învierea de apoi	75
VICTOR ION POPA : Disparația lui Max Edelstein (II).	78
AUREL SÂNGER : Vlăstar	87
MARIA GOLESCU : Poeme în proză	88
OVID CALEDONIU : Poesii	92
NICOLAE JIANU : Poesii	93
VINTILĂ HORIA : Veronica	94

IDEI, OAMENI, FAPTE

ȘERBAN IONESCU : Schematica unei antropologii creștine	100
--	-----

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPADIMA : Al. Rosetti : Istoria limbii române. — Virgil Carianopol : Carte pentru Domnițe. — Vintilă Horia : Procesiuni. — N. Ladmiss Andreescu : Semne și mituri. — C. Banu : Grădina lui Glaucon	104
--	-----

CRONICA MĂRUNȚĂ

NICHIFOR CRAINIC : Vasile Băncilă. — Nicolae Roșu despre d. E. Lovinescu. — Grigorie Palama. — P. Georgescu Delafras. — Stiluri de viață	109
--	-----

E X E M P L A R U L 20 L E I

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viaţă, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniştiţi, creierul limpede, muşchii sprinteni şi corpul vioi, o reţetă care a făcut toate probele : e:ta de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă şi de a lua, înaintea fiecărei mese, un pahărel din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experienţa şi scrie :

„Sunt ani de zile de când întrebuinţăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic”.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu conţine atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficace — şi de preţ neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ŞI DROGUERII

GÂNDIREA

ESTEMELE LIMBII ROMÂNE

DE

D. CARACOSTEA

Înainte de a vorbi de opera unui poet, este uzul să-l încadrăm în împrejurările biografice, sociale și istorice, la care adăugăm influențe și izvoare, într'un cuvânt tot ce privește cultura unei epoci, numai despre însuși sufletul acelei culturi vădit în structura proprie a limbii materne, de obicei nu amintim nimic. Iar când întâmplător amintim ceva și despre limbă, este acum moda de a înșira exemple de „siluirea limbii”, devenită în critica noastră un criteriu de valorificare comodă, căci asperitățile pot fi înregistrate de oricine. Și totuși, limba condiționează toate creațiunile intelectuale. Astfel, s'a arătat că limba elină a determinat gândirea vechilor filosofi. Cu atât mai mult proaspătul aer spiritual care circula nu numai în mit, dar și în limbă, a condiționat întreaga eflorescență poetică.

Străbătând opera lui Eminescu, nu odată ai prilejul să vezi în ce fel unele posibilități expresive de abia conturate în limba comună, dobândesc un relief deosebit, ca și cum prin el s'ar releva unele finalități către care tindea limba românească. Astfel, valoarea unui instrument se destăinuiește numai prin iscusința meșterului care, cunoscându-i toate resursele și înfățișându-și sufletul cu el, știe să-l mânuiască în așa fel, încât să scoată din el tot ce-i este necesar.

Aici, vom privi acustic, ritmic și morfologic unele posibilități proprii ale limbii comune. Mai întâi, împotriva părerilor curente, acel sunet caracteristic românesc — i afon și asilabic, dar cu valoare morfologică, are posibilitatea de a adăoga, în deosebi în rimă, unele prelungiri de durată. Acestea, potrivit naturii sunetului anterior, pot să dea un anumit ton de sentiment, cum n'ar putea s'o facă nicio altă limbă.

Urmărind mai departe raportul dintre silabele accentuate și cele neaccentuate în rime, constați că într'unele construcții ritmice proprii lui Eminescu, rimele cu accentul pe antepenultimă nu au un accent secundar, așa cum se întâmplă în versificația poporană, ci numai un puternic accent de intensitate, așa cum sânt rostite în vorbirea curentă. De aici, unele efecte rare, cum sânt acelea din rimele de tipul *mărilor, depărtărilor, din Stelele'n cer*.

Ceva mai mult : pe când în latină și în celelalte limbi romanice nici nu pot fi concepute cuvinte cu accentul pe a patra silabă dela urmă, constați la Eminescu unele efecte neașteptate, ca în *Dintre sute de catarge*, de pildă, provenite tocmai din faptul că aceste cuvinte din rimă n'au decât accentul pe silaba inițială, ca în *vânturile, valurile*, restul silabelor rămânând neaccentuate. Un *Heliade Rădulescu* înregistra astfel de posibilități și le osândeă, afirmând că ar fi monotone. *Eminescu*

a simțit instinctiv valoarea acestor tendințe proprii limbii noastre și, potențându-le acolo unde sentimentul cerea această formă, ne face să vedem mai adânc în armoniile proprii și în geniul acestei limbi.

Pentru greutatea cu care ne devin conștiente tocmai elementele proprii, este de relevat cum unele inovații ale lui au fost sau caracterizate sau date pe seama influenței metricei străine, când de fapt erau scoase din însăși firea limbii. Astfel, *Hasdeu*, voind la bătrânețe să dea în poema *Dumnezeu* o supremă viziune a crezului său, în care să exprime și creațiunea lumii și scopul ei : reîntoarcerea prin iubire la creator, constată că nu-și poate potrivi cântarea cerințelor rimei care, după el, cochetează numai cu cei tineri. De aceea, nu numai o socotește nepotrivită pentru poezia lui dură și tăiată în granit, dar și o disprețuește principial. Chiar și terțetul lui *Dante*, oricât de artistic, i se pare o scădere: *Divina Comedia* ar fi și mai divină dacă i-ar lipsi „acest broboade pământestești“. Pasagiul este caracteristic pentru titanismul estetic care n'ar vrea să se simtă încătușat de nicio convenție. De aici tăgăduirea :

O rimă, ce-i aceea? E haina de paradă
C'un cârd de decorații smălțat și poleit,
Sub care toți d'a-rândul îți par că-s d'opotrivă
Ș'adesea chiar piticul se leagănă măreț.

Nu-i poezie rima. Homer și Anacreonte,
Virgiliu și Horațiu n'au stat a făuri
Pe „Tisa — plânsu-mi's'a“, sonoare chițibușuri
Pe-o cârtiță menite s'o schimbe'n elefant.

Și dovada că aceasta nu era numai o părere ocazională o avem într'o butadă făcută cu alt prilej :

Românii s'au ales cu
Ceva din Eminescu.

De altă parte, tendința de a coborî aceste particularități de rimă poate să fie urmărită și mai târziu. În paginile din 1901 ale lui *Anghel Demetrescu* despre *Inovațiile lui Eminescu ca versificator. Rima* (*Opere*, ediția O. Papadima p. 275) după ce se recunoaște însemnătatea inovației, apare și următoarea rezervă menită să-i coboare meritul. „De sigur, această inovație în versificația noastră nu este lipsită de o învederată plăcere pentru ureche, nici de un merit real. Din nenorocire, ea nu este o invenție a poetului român, ci iarăși o imitație dela poezii germani, o localizare, ca să zicem așa, și anume dela Rückert, dela care Eminescu a mai împrumutat, ca forme metrice, ghazelul și glossa, cu toate că cel dintâi e de origine germană, iar cea din urmă spaniolă“.

Prin ce se deosebește forma glossei la Eminescu, aceasta cere un capitol special. Dar să fie oare discutată inovație în rime într'adevăr o influență germană ? Cât de puțin poate fi susținută părerea aceasta se vede dintr'o sumară încercare de a înșira tipuri de rimă românească. Amintesc pe aceea a lui *Heliade Rădulescu*. Înregistrând faptul că limba română are cuvinte accentuate pe a treia silabă înainte de ultima, citează și cazul *dându-mi-se*. Așaogă însă că a face din astfel de cuvinte rime este nu numai „foarte dificil, dar și foarte monotone“. Format la metrica romanică, era firesc ca *Heliade Rădulescu* să n'aibă aici modele. Într'adevăr, în italiană accentul nu trece de ultimile trei silabe. Vorbind însă de rimele proparoxitane și denumindu-le, după terminologia italiană, *sdruciole*, citează și tipul *adu-le* (*Curs întreg*, p. LXXI). Se vede clar că astfel de rime decurg din însăși firea limbii, de unde le scotea și *Heliade*, care nu cunoștea metrica germană și pe *Rückert*.

De abia în timpul din urmă s'a pus într'o lucrare specială întrebarea despre posibilitățile ritmice proprii fiecărei limbi și despre tipurile ritmului vorbirii. In ce ne privește, plecăm dela o constatare esențială. Faptul că limba română este caracterizată acustic printr'un puternic accent dinamic, iar morfologic prin encliza articolului și a pronumelui personal și posesiv, învederează dela început posibilități ritmice proprii. In direcțiunea aceasta, limba română desvoltă o caracteristică a accentuării latine, în care intensitatea accentului principal putea stăpâni nu numai silabele, dar și cuvintele următoare. Limba noastră a dus mai departe această caracteristică dominație a silabei accentuate, așa încât postpunerea articolului și a pronumelui apare ca un efect al ritmicei noastre proprii. Când ai prilej să observi vorbirea sătenilor între ei, constați că, în graiul poporan, această tendință se extinde și la alte categorii de pronume. Astfel, în comuna Șerbănești, județul Olt, adesea am avut prilejul să aud accentuări de tipul acesta : *băiețilora*, în care demonstrativul enclitic *ălora* este complet dominat de accentul cuvântului *băieților*. Avem dovada mereu reînviată a tipului de accentuare pe silaba a patra dela urmă. Este o ritmică a vorbi în concordanță cu anumitele tipuri de rimă ale lui *Eminescu*.

Observațiile acestea sânt în concordanță cu rezultatele la care ajunge filologia comparată. Din câte s'au scris cu privire la caracteristicile limbii române, studiul lui *W. Meyer-Lübke* : *Rumänisch, Romanisch, Albanesisch*, apărut în 1914 (în *Mitteilungen des rümänischen Instituts an der Universität Wien*, p. 1-42), rămâne până azi contribuția cea mai prețioasă. Căutând să individualizeze limba noastră, *Meyer-Lübke* dă întâietate ritmului și, stabilind o asemănare între noi și Albanezi, ajunge la următoarea încheere : „In primul rând, ritmul sfârșitului cuvintelor este același, un *descrescendo*“. Pe când în română însă avem o desvoltare din latină, în albaneză caracteristica este secundară.

Meyer-Lübke privea problema din punctul de vedere al istoriei comparate a limbilor. Cum erau și directivele atunci, structura limbii trecea pe al doilea plan. De aceea și adaogă în notă lămurirea că formularea privește „cea mai veche perioadă“ și că raporturile actuale pot foarte bine să fie altele. Recentă lucrare a d-lui *E. Gamillescheg* : *Die Mundart von Șerbănești-Titulești* (ed. Wilhelm Gronau, Jena und Leipzig, 1936) aduce în capitolul despre accentuare fapte concludente din graiul viu.

Din tot ce am arătat până acum cu privire la ritmica noastră descifrată din structura rimelor, se vedește caracterul trohaic al limbii noastre dus până la ultima limită, în sensul că o silabă inițială accentuată poate să aibă sub stăpânirea ei până la trei silabe următoare neaccentuate, fără să mai vorbim de acele prelungiri de măsură ale lui *î*. Aceasta nu înseamnă reducerea celorlalte tipuri ritmice, în primul rând a iambului, ci numai că, pe lângă celelalte tipuri ritmice ale limbilor romanice, avem și arătatele mijloace proprii, ceea ce arată o gamă de posibilități mai largă decât în România apuseană.

Din faptele înfățișate, rezultă că *Eminescu*, atunci când da rime ca *dascăl — recunoască-l* sau *chinu-mi, suspinu-mi, etc.*, departe de a imita un tip de rimă din poezia germană, inova din propriul fond și conform propriei structuri a limbii române. Aceasta înainte ca cercetarea să fi luminat drumurile creațiunii. După cum în folclor poezii au adesea o pătrundere mai adâncă în esența motivelor decât specialiștii, pe care îi devansează intuitiv, tot astfel unele resurse ale limbajului matern apar în opera poezilor mărite ca într'un preparat anatomic, înainte ca specialiștii să le fi recunoscut teoretic îndreptățirea și valoarea. Rezultă de aici și o îndrumare metodică : aceea anume că filologul poate afla în expresia poezilor cel

mai sigur mijloc de caracterizare, ceea ce implică *recunoașterea primatului estetic al limbajului*. În creațiunea poetică, se accentuează viu finalitățile către care instinctiv tinde graiul comun. Și după cum în literatură nu fazele anterioare ale unei creațiuni lămuresc forma ultimă desăvârșită, ci abia aceasta dă un sens evoluției creatoare, tot astfel limbajul poezilor ne desvăluie deplin virtualitățile limbii comune.

Trecând dela foneme și ritmică la morfemele expresive, problema este mai grea. Firește, toate aspectele generale ale limbii, de pildă timpurile, modurile, cazurile, etc., au avut dela început o funcțiune estetică și de aceea au azi în poezie funcțiuni stilistice. În trecerea dela o formă verbală la alta, ai prilej să înregistrezi modificări în ritmul de sentiment.

Ceea ce interesează însă mai mult este altceva: mai întâi, unele mijloace proprii și anumite nuanțe care par de abia schițate într'unele aspecte morfologice ale graiului comun. Domeniul fiind puțin cercetat, este gingaș și supus controverselor.

Ar trebui un cuvânt care să cuprindă în generalitatea lui toate acele aspecte ale limbii vorbite câte au nu o simplă valoare afectivă (Bally) ci una de expresivitate estetică. Prin analogie cu termeni ca „fonem“ și „morfem“, nu-mi amintesc să fi întâlnit vreodată cuvântul „estem“. Deși are unele inconveniente, nu pot crea altul mai potrivit spre a denumi conceptul de care am nevoie. Prin el, s'ar putea preciza punctul de vedere estetic, extinzându-se cuvântul la toată sfera aspectelor limbajului, dela unele realități fonetice, până la structurile sintactice. Astfel, stil și stilistică ar rămânea noțiuni mai complexe dominate de ideea de totalitate.

După cum sânt unele esteme fonetice și ritmice proprii limbii noastre, sânt și unele morfologice mai potrivite decât altele pentru a sugera o certă atmosferă. Aici de obicei ne mărginim la valorile sufixelor. Dar, după cum sânt cuvinte care, grupând altele în jurul lor, devin generatoare de armonie, tot astfel unele forme, poate pentru că sânt strâns legate de certe cuvinte, au posibilitatea de a da anumite nuanțe. Un cuvânt caracteristic al limbii noastre este cuvântul *lucru*, superior și ca sferă și ca familie de cuvinte și ca posibilități de evocare sinonimului *muncă*. Pluralul *în-uri* al acestui cuvânt, n'a jucat el oare un rol în înțelesurile de „sortes“ pe care-l are acest plural la noi? Și aceasta n'a contribuit la acel plus, ideea de calitate pe care o poate uneori sugera?

Alături de deverbolul *cântare*, avem sinonimele *cântec* și *cânt*, acesta din urmă cu pluralul în *-uri*. Tustrele sinonimele apar la *Eminescu*. Dar este caracteristic că preferă *cânt* și *cântare*: astfel îți e *cântarea*; tu, *cântare* întrupată; *cântările* de clerici; n'auzi *cântări*; gonind *cântările*; *cântul* cel etern; *cânturile* în rimă cu *vânturile*, etc. S'ar zice că între aceste două cuvinte alegerea este determinată numai de cerințele ritmului și ale rimei. Dar iată prima strofă din *S'a dus amorul...*, cu acel caracteristic accent inițial, care organizează întreaga poezie în jurul lui, după cum *s'a stins viața* din cunoscutul sonet:

*S'a dus amorul, un amic
Supus amândurora,
Deci cânturilor mele zic
Adio, tuturora.*

Ca măsură, *cântecele* ar fi fost tot atât de potrivit ca și *cânturilor*. *Eminescu* a preferat însă pluralul în *-uri* pentru că prin el cuvântul dobândește o valoare mai înaltă decât sinonimul său, accentuând totodată aspectul de valoare.

Se învederează astfel că, stilistic, nu există sinonime și că morfemele pot avea un rol în nuanțele paletii poetice. Alături de celelalte forme ale pluralului,

terminațiunea *-uri* din limba comună, întru cât se mărginește la ideea pluralului, este un simplu fapt morfologic. Dar atunci când începi să simți, fie și vag, ceva mai spiritualizat, ca, de pildă, nuanța de calitate, pe care noțional cuvântul n'o cuprindea în sine, mijeste în limba comună un element de valoare, care nu este încă stilistică, dar nici simplă morfologie. Aceste elemente care vădesc morfologic virtualitățile estetice ale limbii, se cer diferențiate și geografic. Numai astfel am putea avea substratul necesar pentru a învedera originalitatea limbii și a poezilor noștri că artiști ai cuvântului.

Până când studii amănunțite vor veni să învedereze dominantele fiecărei limbi, traducerea sânt un bun mijloc de a pune în lumină, diferențiindu-le cele două aspecte: cel noțional-morfologic și cel de valoare. Revenind, de pildă, la poezia *dintre sute de catarge*, amintesc atât nuanța calității din *idealurile, cânturile* cât și pe cea opusă din refrenul *vânturile, valurile*. Cineva ar putea zice că opoziția aceasta: nuanța de valoare din primele cuvinte și devalorizarea din refren fiind exprimată prin același semn al pluralului, se face dovada că morfemul nu contează decât pentru generalitatea pluralului, iar nuanța de valoare vine numai din înțelesul cuvintelor. Dar tocmai pentru că ambele categorii de cuvinte au aceeași formă de plural, calitatea pozitivă a unora și negativă a celorlalte iese în relief.

În cazuri de acestea, traducerea sânt un mijloc de control. Traducând refrenul în franceză prin echivalentele morfologice: *les vents, les vagues*, aceste simple forme de plural, tocmai pentru că sânt cele curente, nu pot avea efectul originalului. Nu s'a observat deajuns că avem în traduceri o geografie lingvistică a mijloacelor expresive, din care rămâne să se scoată comparativ tot materialul și concluziile pentru individualizarea estetică a limbilor.

Dar trecând de amănunte, care se cer totdeauna lămurite de la caz la caz, problema morfemelor noastre se cere dusă mai departe, privind sistemul morfologic în totalul și în semnificația lui ideală atât față de celelalte elemente ale limbii cât și față de limbile și literaturile inconjurătoare.

Pusă astfel, problema apare nouă. Dar parțial ea a apărut mai de mult în istoria literaturilor moderne. Datorită acelei *querelle des anciens et des modernes*, secolul XVIII-lea a cunoscut și o discuție cu privire la ceea ce s'a numit „le génie d'une langue“. Aceasta a dus la încercări de diferențiere a limbii franceze, firește, în primul rând față de limbile clasice și mai ales de latină. Din cât cunosc, cea dintâi încercare de sistematizare a dat-o un însemnat teoretician al literaturii din vremea aceea, abatele *Batteux* în *Principes de la littérature*. În ce privește problema formei, în deosebi a elementelor acustice, este cea mai de seamă contribuție pe care a dat-o epoca aceasta în Franța. Și pentru că manifestările prime într'o direcție ilustrează instinctiv unele principii de bază, voi releva unele dintre preocupările de atunci, cu atât mai mult cu cât, direct sau indirect ele n'au rămas fără influență asupra unor manifestări de mai târziu ale noastre. Într'al cincilea volum al ediției din 1764, abatele *Batteux*, ocupându-se de construcția oratorică, se oprește mai întâi la chestiunea ordinii naturale a cuvintelor. Fidel principiului clasic că arta este o imitare a naturii, el crede că importanța obiectelor hotărăște. Urmând aceleiași doctrine, subordonează rațiunii ordinea cuvintelor. Dar el se mai oprește și la un alt principiu, punând problema și sub raportul acustic. Se ocupă astfel de alegerea și înșiruirea sunetelor, care constituie melodia oratorică; capitole speciale se ocupă de număr, deci de ritm, de cadență finală, etc. Prin preocupările acestea, *Batteux* a devenit actual, după cum ar merita să devie și din cele cu privire la geniul, azi

am zice caracteristica limbilor, de care se ocupă în a doua parte a volumului amintit.

Pentru a defini geniul limbii franceze, în vremea aceea, când paralele între cei vechi și cei noi erau nu numai la modă, dar singurele posibile, era firesc să se recurgă la comparația cu latina, mai întâi în morfologie și apoi în ordinea cuvintelor. După *Batteux*, morfologia diferită a celor două limbi determină într-o mare măsură și ordinea cuvintelor, în care se vedește geniul deosebit al celor două limbi: mai logic și rațional în franceză, mai apropiat mișcărilor vii ale sufletului în latină. Instinctiv, teoreticianul francez recurge la traduceri, ca la un mijloc firesc de a învedera deosebirea între geniul celor două limbi.

Preocupări ca acestea, firește mai adâncite și cu un alt orizont, au caracterizat în deosebi romantica germană. Încă pe la 1850, era posibil să mai apară în Franța o lucrare asupra geniului limbii franceze. Ecouri din acestea apar și la noi Capitolul cu care *Heliade Rădulescu* deschide *Curs întreg de poezie* din 1868 poartă titlul *Geniul limbilor în genere și al celei române în parte*. Dar de pe la 1850 pozitivismul lingvistic apusan a făcut să amuțească astfel de preocupări, care păreau de domeniul fanteziei. Și totuși, adunând fapte și lărgind mereu sfera de comparație, ca în citatul studiu al lui *W. Meyer-Lübke*, pozitivismul lingvistic a perfecționat instrumentele de cercetare, așa încât propriile lui date sânt astăzi utilizate, într'alt spirit, pentru a învedera esența expresivă străbătută de sufletele a diferitelor limbi.

Astfel, când vorbim astăzi de un stil etnic, în poezie, el nu poate fi desfăcut de stilul către care tinde limba maternă. Dacă vechea limbă elină a determinat filosofia antică, măsurăm cât de mult nu numai folclorul dar însăși limba vie a condiționat poezia elină și poezia de totdeauna. Ca și aerul pe care-l respirăm, spiritualitatea limbii materne dă viață poeziei.

Astăzi, când spiritualitatea expresivă a limbajului nu mai apare ca o fantomă de pe „tărâmul celălalt”, al fanteziei, însemnați cercetători revin la problematica lui *Batteux*.

Și în domeniul acesta, deschizător de cale este *K. Vossler*. În repetate rânduri, s'a ocupat de ceea ce este caracterul național în expresie. Astfel, într'o încercare *Die Nationalsprachen als Stile* (publicată în *Jahrbuch für Philologie*, I, 1925, p. 1-23), precizează în felul următor problema raporturilor dintre gramatică și expresie. „Regulele uzului apar nu ca o constrângere, ci ca o legătură voită, ca o libertate cucerită, deci nu ca ceva împietrit, ci ca directive și curente ale voinței. Cine cercetează caracterul național al vorbirii, adică stilul ei, nu trebuie să se întrebe, cum face gramaticul, ce este permis și posibil în ea, dar ce poate fi urmărit, voit și făcut posibil prin ea”. Teoretic, se pune în lumină acest adevăr : „în fiecare limbă națională stă o voință artistică, un arhitect, pe care nu îl atribuim noi poetizând, dar care este ea însăși ca unitate lingvistică individuală”. Există un domeniu mai aproape de instinctele limbii, poezia populară, în care limba, poetizându-se oarecum singură, devine poezie.

Trecând la aplicări, în studiul *Italienisch-Französisch — Spanisch ihre literarischen und sprachlichen Physiognomien* (publicat în *Zeitwende* din August 1926, p. 136-162), cercetează mai întâi câteva aspecte ale expresiei italiene caracterizate prin lirism, apoi forme preferate ca endecasilabul. Aceste sânt puse în contrast cu aspecte proprii franceze : raționalismul, felul abstract, dușmani lirismului, apoi sistemul de versificare atât de conservator. Totul apare aici dominat de raportarea la public, la preocuparea socială, vădită nu numai la scriitori, dar și la teoreticienii

francezi ai limbajului, care, accentuând latura sociologică, rămân inaccesibili concepției limbajului ca un corelat al adâncurilor sufletești.

Din câte cunosc, cea mai însemnată lucrare asupra geniului unei limbi este aceea a lui *Eugen Lerch, Französische Sprache und Wesensart* (1933). Mai ales capitolele despre icoana fonetică și așezarea cuvintelor, în concordanță cu ritmul suitor propriu francezei (spre deosebire de ceea ce am arătat mai sus cu privire la limba noastră) conțin lucruri prețioase.

Mergând mai departe, unii cercetători, ca *Leo Spitzer* pentru spaniolă, au căutat să descifreze dintr'unele expresii tipice trăsături ale caracterului național.

E interesant de observat că noile lucrări, deși nu cunosc pe *Batteux*, căci nu-l amintesc, reiau nu numai unele din preocupările lui, dar și unele procedee, în deosebi în studiul lui *Lerch* despre esența limbii franceze. Nicăeri însă n'am văzut vorbindu-se de problema estemelor, pe care am încercat s'o punem aici.

Privind la noi problema formei în totalul ei, ca arhitectonică, și întrebându-ne ce ne spune morfologia noastră când o compari cu cele slave învecinate, despre tipul de formă către care tinde literatura noastră, în cadrul literaturilor înconjurătoare, câteva trăsături pot fi degajate. Iar constatările pot fi comparate cu tipurile formale către care au tins scriitorii noștri consacrați de public și de cunosători.

Când compari morfologia noastră cu tipul slav, ești isbit de marea simplificare, caracteristică limbii noastre: pe când Slavii au șapte forme de cazuri, noi avem două; pe când la Slavi orice verb are două înfățișări, după cum acțiunea este gândită ca săvârșită sau ca nesăvârșită, verbul românesc este străin de tot acest balast. Printr'o singură formă, fără radical eterogen și fără prefix, putem exprima toate raporturile verbale.

Aplicând acestor fapte criteriul economiei forței care, după cum în domeniul social tot astfel și în cel estetic, cere ca printr'un minimum de risipă a energiei să obții maximum de efect, atunci este evidentă superioritatea morfologică a limbii noastre asupra limbilor înconjurătoare. Avem un limpede și ales instrument tocmai în acea parte a expresiei care mlădiează cerințelor ei întregul material al limbii. Este evident că dacă fonemele au o influență asupra problematicei formei românești, cu atât mai mult morfemele pot intra în categoria estemelor.

La rândul ei, structura morfologică privită în total devine reprezentativă pentru un anumit tip de formă către care tinde expresia românească. Când privești arhitectura celor mai de seamă creațiuni slave, în primul rând ruse, când, de pildă, vezi unele acumulate ornamente ale liricei rusești la *Pușkin* și *Lermontov*, sau când consideri epica lui *Tolstoi* pierdută în diagonală ca într'o stepă, și această arhitectonică o compari cu forma închisă a lui *Eminescu*, în care sânt totuși caracteristice prelungiri de ritm, ai impresia că treci dela un împesfrițat dar strălucitor Kremlin la o construcție mediteraneană, în care sânt însă cristalizate adâncurile unui suflet deosebit.

Astfel, structura limbii noastre poate aduce o lumină în problematica formei românești ca o sinteză romanică între Răsărit și Apus.

Mă mărginesc numai să indic acest paralelism între structura morfologică a limbii și arhitectura eminesciană. A adânci aici problema, ne-ar duce însă prea departe.

II

Dar dacă în ce privește morfemele, lucrurile sânt susceptibile de interpretări,

în schimb lexicul oferă un câmp mai larg de observații concludente din punctul de vedere al geografiei mijloacelor expresive.

Toată lumea este curent izbită de calitatea unor cuvinte. Unele par frumoase, altele urâte. Nu odată cele urâte pot căpăta o valoare deosebită printr' anumite legături. Dar faptul că un cuvânt pare mai simpatic decât altul rămâne și aparține prea mult experienței curente, câte odată chiar modei, pentru a mai avea nevoie să fie exemplificat.

Unii cercetători, *Grammont* de pildă, se mărginesc să releveze unele cuvinte impulsive, fără să le privească și comparativ soarta lor. Aici geografia lingvistică poate să aducă lumini noi. Este o problemă care, după cât știu, n'a mai fost pusă. Este vorba de harta estetică a cuvintelor. Din punctul acesta de vedere, materialul cuvintelor poate să fie urmărit comparativ în deosebi în traduceri, care pot să fie privite ca un capitol de geografie expresivă.

Plecăm deci de la ceva îndeobște cunoscut: arta pe cât de ușoară în aparență, pe atât de grea în fond a transpunerii versurilor dintr'o limbă într'alta. Zic a transpunerilor, nu a traducerilor de meserie, pentru că într'acestea tehnica este extrem de simplă: alegi un ritm schematic mai mult sau mai puțin corespunzător și, în tic-tacul acesta, însiri aproximativ cuvintele care se mlădiază mai comod. Este tehnica obișnuită a traducerilor din *Eminescu* și concepția de armonie mecanică de care ne-am ocupat.

Dar dacă la un adevărat poet tehnica este una și nedespărțită de ceea ce se numește „ideea“ creațiunii și dacă fiecare idee își creează propria tehnică, atunci d'abia îți dai seama de ceea ce s'ar putea numi tragicul traducerilor, chiar și al celor mai bine intenționate și conștiincios conduse. Ritmul nu este o structură supraindividuală, în tiparul căreia să torni dintr'o limbă în alta materialul, așa cum ai turna ghipsul sau bronzul menit să reproducă în numeroase exemplare o statuă sau un bust. Iată de ce arta traducătorului este una din cele mai grele. Ca să iasă din sfera industriei, trebuie să fie ea însăși o creațiune. Dar aici intervine greutatea: cânti pe un instrument eterogen melodii create pentru un instrument cu totul deosebit.

Anumite cuvinte expresive sânt nu numai izvoare de înțeles, dar și generatoare de armonii. Absența unor astfel de cuvinte în traduceri înlătură simetrii de asonanțe, de aliterații și de opoziții, care, într'o adevărată operă de artă a cuvântului, fac una cu însuși sentimentul de exprimat. Dacă traducerile și imitațiile, cu care a început literatura noastră, au contribuit la dezvoltarea interesului, creind un public, ele n'au fost totdeauna o îndrumare fericită în direcția resurselor proprii ale limbii. Pentru că la noi, de pildă, puteai traduce curent pe *Byron* din proză franceză, sau dedeași în versuri românești pe *Lamartine* sau pe *Hugo*, și acestea aveau răsunet, public și scriitor începeau să creadă că arta se mărginește la înseilări aproximative ale unui conținut de idei generale. Astfel, tehnica se reducea adesea la anumite precepte școlărești. Afară de mici excepții, traducerile noastre, nu numai cele de pe la 1840, dovedesc o scădere esențială, *lipsa conștiinței că tehnica este o invenție mereu reînnoită de la operă la operă.*

Tehnica traducerilor pune la îndemână un bogat material rânduit de la sine în deosebite zone geografice. A urmări cuvintele tipice în adaptările lor la structura deosebitelor limbi, a cerceta comparativ ritmica și mijloacele de armonie, a învedera în ce fel imaginile sânt condiționate de natura diferitelor limbi, în sfârșit a arăta cum traducerile superioare însemnează o completă și personală transpunere de tehnică străină în tehnica limbii materne, iată tot atâtea întrebări de formă prin

care studiul comparativ al traducerilor poate nu numai să fie înviorat, dar și ridicat la un prețios mijloc de diferențiere geografică a mijloacelor expresive.

În vremea noastră, o inovație s'a făcut în direcția aceasta în lucrarea lui F. Gundolf: *Shakespeare und der deutsche Geist* (1911). Spre deosebire de cartesia Sorbonei, la Gundolf nu receptivitatea motivelor și ideilor este pe primul plan al istoriei literare, ci poetul Shakespeare: o izbucnire de forțe sufletești devenite cuvânt deoparte, de alta atitudinea deosebiților traducători și poeți, până când s'au învrednicit să libereze propria lor limbă de deprinderile analitice ale raționalismului, așa încât să poată fi la rândul ei vibrație a vieții care străbate totul, dela sunet până la icoană și structură a expresiilor.

Dar dacă Gundolf a pus problema receptivității artistice a unui poet și a forțelor creatoare liberate prin el, dacă a arătat comparativ, ca în analiza stilistică a lui Lessing în *Nathan der Weise*, cum, chiar la un scriitor vădit influențat de Shakespeare, cuta veche logic-analitică rămâne, — în lucrarea lui este totuși o lacună. Greutatea de a recepționa pe Shakespeare cel adevărat stătea numai în mentalitatea raționalistă, care domina întreg continentul, sau și în tiparul deosebit al limbilor?

Traducerile pot fi privite și ca o piatră de încercare prin care deosebești comparativ estemele proprii ale fiecărei limbi. Este aici un larg teren nou pentru literatura comparată, care a inventariat până la saturație influențe și conținuturi (la noi a devenit chiar și colecție de rezumate), dar a trecut alături de esența literaturii: problema formei.

În timpul din urmă, încep să apară studii de stilistică făcute asupra traducerilor. Astfel, cercetarea traducerii *Antigonei* sau aceea a lui *Machbeth*, de pildă, au devenit mijloace de a diferenția anumite direcții stilistice în literatura germană.

Pentru noi însă, problema se pune altfel: pot arunca traducerile o lumină asupra operii traduse și asupra mijloacelor proprii ale limbii în care a fost creată? Când un număr de traducători, dintre care unii aleși, se izbesc de aceleași greutăți, ele pot proveni din expresii originale ale poetului, dar și dintr'unele particularități ale limbii materne. Acolo unde, în chip constant te izbești de asperități în traduceri, se pune problema unui specific al originalului. Iar felul cum greutățile au fost deslegate prin transpunere, poate fi material pentru a defini originalitatea limbii materne prin comparație cu resursele proprii ale celorlalte limbi. Ceea ce ne deosebește deci de toți cei ce s'au ocupat de problema traducerilor, este afirmarea aceasta a punctului de vedere al geografiei estemelor și a mijloacelor stilistice. Adăog însă că pentru o astfel de lucrare se cere să ai traducători de talia celor care au naționalizat capodoperile, transpunându-le în propria lor literatură.

Se mai cere ceva. Să fii lămurit asupra caracterului stilistic și metric al originalului. Altminteri, ești lipsit de o vedere de ansamblu și lucrarea se reduce la un număr de calificative, pe care le dai traducătorilor, ca la un concurs.

Cu privire la traducerile făcute din *Eminescu*, avem o conștiințioasă lucrare, aceea a d-lui Victor Morariu: „*Lucefărul*“ în *nemțește*, publicată în buletinul *Mihai Eminescu*. Pentru recepția poetului nostru în străinătate, este necesar să fim fixați asupra acelor traduceri care sânt mai aproape de farmecul originalului. Căutând să stabilească ierarhia traducerilor, d. V. Morariu face un număr de observații de amănunt, notând, strofă de strofă, momentele unde traducerile sânt exacte și poetice, sau, din potrivă, libere, incolore, abstracte, prost rimate, etc. Dar și așa toate judecățile de valoare ale originalului nu pot fi valabile decât raportate la ansamblu. Aceasta însemnează o prealabilă adâncire stilistică și tocmai această legătură spirituală lipsește.

Astfel, ca să ne mărginim la un exemplu, când un traducător redă versurile :

*Și din oglindă luminis
Pe trupu-i se revarsă,*

prin

*Vom spiegel kommt sein widerschein
Küst ihr den Arm, den blossen,*

înlocuirea cuvintelor *se revarsă* prin *küsst* — sărută este bine notată : „e un spor, chiar față de frumusețea originalului“. Dar acest spor strică frumusețea momentului. Felul contemplativ al Luceafărului, această iubire care n'are încă nimic sensual, își găsește în acest moment al desfășurării cea mai adecvată expresie. Tocmai în această resfrângere din oglindă se vădește firea celui menit să fie, în sfera lui, oglindă a lumii. Iată de ce „a săruta“ introduce dela început o notă de sensualitate, care departe de a fi un spor de frumusețe, e o discordanță cu contextul platonice al acestui început de iubire. Se învederează astfel necesitatea unei adânciri stilistice a originalului, singura măsură pentru orice interpretare, deci și pentru traduceri.

Investigațiile stilistice comparate încep chiar dela titlu. Aici, pe teren lexical, ce poate observa mai clar raportul dintre virtualitățile expresive ale limbii comune, estemele, și dintre valorile stilistice proprii literaturii culte. Când titlul unei opere este cea mai potrivită expresie a conținutului, așa încât nu poate fi separat de el, traducerea îi oferă un tablou de geografie lingvistică expresivă, care se cere interpretat.

Din cât am putut urmări dela 1914, când am pus problema geografiei lingvistice a lexicului nostru, nu văd să fi făcut cineva dintre străini pasul spre o geografie lingvistică a acestor esteme ale lexicului care sânt cuvintele expresive. De aceea, să-mi fie îngăduit a preciza aici punctul de vedere.

Pentru cine urmărește raportul dintre limba comună și limbajul unui poet, problema virtualităților estetice ale limbii materne este una din cele mai atrăgătoare. După ce am căutat să indic unele aspecte din domeniul fonemelor, al ritmice și al structurii noastre morfologice, întrebarea care se impune este aceasta : cum se face că anume în literatura română se desăvârșește, prin *Luceafărul* lui Eminescu, una din cele mai vechi și persistente aspirații ale literaturilor, aceea de a întrupa într'un simbol astral o supremă valoare umană ?

De când există manifestări literare, neconținut poezii au căutat să intipuiască în numele, metaforele, miturile și poveștile astrelor, o valoare mai presus de toate. Este ceva firesc. De timpuriu, farmecul cerului înstelat se imprimă neșters pe placa sufletului de copil. Nu numai ochii, dar întreg sufletul e uimit de armonia licăritoarelor depărtări tainice. O atmosferă de liniștită măreție se desvăluie sufletelor, pretutindeni, dar mai ales sub cerurile răsăritene. Cunosoc pe unii care datează prima lor amintire dela o astfel de tainică și încântată uimire.

Dacă sânt unele impresii care, prin chiar natura lor, s'ar apropia de cele estetice, impresiile deșteptate de cerul instelat au un loc aparte. Intunericul care învăluie amănuntele pământesti, de altă parte tăcerea sânt prielnice contemplării. Tot ce este eterogen se șterge, rămânând acea simplificare cu care-ți poți înfrăți simțirea. De altă parte, caracterul desinteresat al acestei desfaceri de pământesc te menține într'o atmosferă înaltă. În sfârșit, misterul care învăluie totul și imensitatea spațiului fac să vibreze ceva din fiorul religios.

Cele mai felurite stări sufletești au fost înfrățite cu imaginile astrale. Imagi-

nația poporană și a poezilor a învăluit lumile de sus în nenumărate metafore. Dela simplul inamorat care vede sus imaginea iubitei, până la cuceritorul care pășește încrezător în steaua lui și până la filosoful care era pătruns de o nesfârșită evlavie ascultând legea morală în el și contemplând cerul instelat deasupra lui, neconținut și subțire mereu reînnoite forme imaginea corpurilor cerești a vorbit conștiințelor.

Rând pe rând, mitologiile și religiile au populat cerul cu viziunile și aspirațiile lor, dela basmele popoarelor primitive, până la antropomorfismul grec și până la spiritualizarea creștină. Pretutindeni, domină un simțământ de tainică înălțare.

În antropomorfismul elin, *Phaeton* este identificat cu luceafărul de dimineață, *Hesperos* cu cel de seară. Iar în imnologia creștină, Madona devine, ca și în fragmentul lui *Eminescu*, „luceafărul mărilor“.

Ar fi să dai un nesfârșit șir de imagini, momente și fragmente, dacă ar fi să amintești câte nenumărate forme au izvorât în fantazia poezilor din fireasca înclinare de a înfrăși simțirea lor cu aspectele astrale. *Goethe*, de pildă, își alesese ca emblemă luceafărul. Iar într-o scrisoare către D-na de Stein scrie: „Iubirea mea est ca luceafărul de dimineață și de seară“, voind să spună că este strălucitoare și nemuritoare ca și steaua Venerei.

Și această nesfârșită serie de mituri, metafore, legende, simboluri, a sporit mereu de când în literaturile moderne, prin romantică, s'a afirmat poezia aspectelor nocturne. Luceafărul lui *Eminescu* strălucește ca cel mai de seamă simbol astral pe care l-a creat literatura lumii pentru a întipui în el o supremă valoare umană.

Să fie aceasta o întâmplare că anume în literatura noastră s'a desăvârșit această neîntreruptă aspirație, sau simbolul s'a putut rotunji, pentru că limba noastră a pus la îndemâna poetului estemul unic în jurul căruia se putea cristaliza?

Aici geografia lingvistică, dar una care trece de hotarul nu numai al unei limbi, dar și al unei familii de limbi, cuprinzând toate literaturile culte, ne poate da un material concludent.

Nu este nevoie să fie cineva filolog, ca să intuiască procesul sufletesc prin care în latină s'a creat cuvântul *lucifer*, originea luceafărului nostru. Când pe la cântători, privești vara spre răsărit cerul instelat, care prinde a păli, luceafărul de dimineață tremură licărind viu, pe când zorile încep a miji. S'ar zice că luceafărul trage în sus zorile și lumina pe cer. Din această intuiție s'a născut la Greci, pentru steaua Venerei, cuvântul *fosforos*, iar la Latini, cuvântul *lucifer*, aducător de lumină.

Chiar dacă ar fi fost la început un decalc, termenul *lucifer* s'a răspândit repede și a devenit popular. Dovada stă în cuvântul nostru, care continuă pe cel latin, potrivit foneticei românești. Dar în celelalte domenii romanice a dispărut. Spaniolul *lucero* ar părea că face dovada dăinuirii și pe teritoriul iberic. Aici însă nu avem un reflex popular al cuvântului latin, ci o creațiune nouă din *luce*. De altă parte, frecvența în spaniolă a sinonimelor : *vespero*, *Hespero*, *estrella de Venus*, *estrella de la tarde* și *Venus* arată că formațiunea *lucero* nu apare spontan corelatul necesar al imaginii astrale, ca la noi.

Cu privire la denumirile romane ale planetei Venus, ne putem documenta din lucrarea cercetătorului italian *C. Volpati* : *Nomi romanzi del pianeta Venere* (publicată în *Revue de dialectologie romane*, V. p. 312—355). Fiind începutul unei serii de studii cu privire la denumirile romane ale astrelor, lucrarea este precedată de unele considerațiuni asupra metodei urmate.

Examinând cu prilejul acesta bazele ideologice ale cercetătorilor de istorie a cuvintelor, avem odată mai mult prilejul să ne încredințăm cum, și într'acest domeniu, predomină direcția raționalistă a analizei conceptelor din punctul de vedere.

al preciziei lor, așa încât intuiția schimbărilor vii, datorite vieții creatoare din care au purces, rămâne prea des o cantitate neglijabilă.

D'abia în timpul din urmă s'au făcut unele încercări timide de a privi istoric cuvintele care au devenit purtătoarele unei deosebite valori artistice. Astfel *H. Hatzfeld* a publicat în 1931 un capitol de istorie estetică a cuvintelor „lămurite prin limba poeziei religioase a popoarelor romanice (în *Germanisch—romanische Monatschrift*, XIX, p. 124-142). Se vede aici influența cercetărilor abatelui *H. Bremont*, care a adâncit istoria literară a sentimentului religios în Franța. Din materialul publicat, reies schimbările de înțeles și nuanțe săvârșite în cuvinte prin dezvoltarea sentimentului religios. Se alcătuește astfel o istorie artistică a cuvintelor, un prețios auxiliar al istoriei literare.

Dar și în lucrări de felul acesta lipsește preocuparea de valoare artistică a cuvântului, care-l predestina oarecum să devie purtătorul unor simțiri alese. Pentru aceasta însă se cere în viața cuvintelor o privire liberată de vechea ideologie a existenței conceptelor fixe.

Valoarea și durata cuvintelor nu este determinată de criteriul logic al clarității notelor conținute. Dacă ar fi așa, conținutul ar rămâne neschimbat. Concepția aceasta intelectualistă este însă desmințită de continuele prefaceri, așa încât adesea același cuvânt capătă un înțeles de completă opoziție față de înțelesul inițial.

Un Roman care ar învia între noi și ar simți în vorbirea daco-română dăinuirea străvechilor cuvinte, mai mirat decât de schimbările sunetelor ar fi de acelea ale înțelesului unor cuvinte.

Și pentru că în domeniul apusan cuvântul *lucifer* a dispărut, datorită unor prefaceri care îl sileau să devie purtătorul unei valori cu totul deosebită de cea îndatinată, amintesc un caz analog la noi. Noțional, ce înțeles mai răspicat poate fi decât acela al cuvântului *vitium*, prototipul neologismului nostru *vițiu*?

Dar dacă Romanul revenit printre noi, dornic să ne cunoască progresele, ne-ar cere să-i arătăm adunarea bărbaților celor mai selecți și li-ai duce, să zicem la Universitate sau la Academia Română, spunându-i că acolo sânt oamenii *cei mai învâțați de azi*, ar rămâne uimit cum de calificăm astfel ceea ce este mai select tocmai prin cuvântul „invitiati” — rău nărăviți.

După cum față de lucruri, tot astfel față de concepte, atitudinea noastră, manifestată în cuvânt, este deci într-o continuă prefacere. Din exemplul arătat se vede clar cum nu notele dominante, oricât de răspicate ar fi ele, hotărăsc soarta unui cuvânt, ci atitudinea schimbată a noastră față de conținutul lui. O notă secundară, de abia percepută la început, poate printr'un act de creațiune să capete atât relief încât să ducă un cuvânt tocmai la polul opus al primei lui semnificații. Dacă ceea ce ar hotări ar fi logica sau forma obiectelor, am fi ajuns de mult la o simplificare a limbajului asemănătoare terminologiei științifice.

Dispariția semnificației astrale a cuvântului *luceafăr* în Apus este un exemplu sugestiv pentru a ilustra cum acelaș termen poate, în istoria conștiinței umane, să devie purtătorul unui conținut noțional și afectiv fundamental potrivit celui inițial.

După soare și lună, luceafărul este acel corp ceresc care, prin mărimea și splendoarea lui, se impune. În plus, pentru populațiile rurale, el este și o indicație a timpului, cum se vede din atâtea denumiri străine, iar la noi din răspânditele *luceafărul de seară* și *luceafărul de dimineață*. Deși între învinși și învingători rareori va fi venit prilejul de a contempla stelele, fapt cert este că din câți termeni dispuneau Latinii pentru a denumi planeta Venus, cel mai expresiv, *lucifer* a fost recepționat în tot domeniul romanității orientale — dovadă o avem în aromânul *luțefir*. La noi

puterea de expresiune se vede și din trecerea lui asupra altor stele, ca Sirius, Vega, etc.... Preferința pentru acest cuvânt reiese și din alte fapte. Potrivit intuiției care a dus la denumirea lui, *Lucifer* însemna la început numai luceafărul de dimineață; pentru cel de seară, în latină exista și *vesper*. Dar deși se potrivește pentru noțiunea de timp, care revine neconținut în creațiunile romanice, acest cuvânt n'are nici un continuator în toată România, ceea ce dovedește că singurul cuvânt răspândit în întreg domeniul era *lucifer*.

Dispariția lui în tot teritoriul romanic apusan se explică printr'un ciudat proces de omonimie, prin care vechea intuiție păgână a denumirii lui a venit în conflict cu conștiința creștină. Aceasta a atribuit numele de Lucifer ingerului prăbușit, ceea ce venea în contradicție violentă cu nevoia firească de a face din cea mai luminoasă dintre stele simbolul Sfintei Fecioare, așa cum se vede în imnologia creștină.

Omonimia a purces din traducerea greșită a unui pasaj din Vechiul Testament. În cartea profetului Isaia, în cap. XIV, este un cântec de triumf cu prilejul prăbușirii regelui Babiloniei. Versetul doisprezece în Septuaginta sună: „cum ai căzut din cer, o frumosule *eosforos*“, de unde în vulgata pasagiul a fost tradus: „Quomodo cecidisti de coelo, *Lucifer* ?“. Dar atât termenul grec cât și cel latin nu corespundeau originalului ebraic. Astăzi este stabilit că traducătorii n'au înțeles termenul originalului. Acesta vorbea nu de lucefăr, ci de luna care descrește. În comentariile pasagiului acesta făcute de Sfinții Părinți și interpreții lor, numele *Lucifer* a fost atribuit ingerului revoltat, prăbușit în infern. Astfel, datorită unei erori de traducere, *Lucifer* a devenit nume propriu pentru a denumi pe demonul. Să pronunți însă noaptea numele tabuet al Satanei pentru a denumi luceafărul, de care se lega conștiința luceafărului mărilor, era un îndoit sacrilegiu. Omonimia a dus la prăbușirea cuvântului *Lucifer* în accepțiunea lui astrală. De aci un nou proces de creațiuni romanice apusane pentru a denumi steaua Venerei. La noi însă, în populația rurală, unde puterea bisericii asupra maselor a fost redusă, vechiul cuvânt a dăinuit cu toată antica lui putere expresivă.

Dar echivalentele romanice apusene ale cuvântului n'au putut duce la o creațiune care să poată avea valoarea cuvântului dispărut, așa încât să ofere unui poet un estem merit să devie centrul de cristalizare al unui larg simbol. Într'adevăr, în Franceză, *étoile du soir*, *étoile du berger*, *Venus* sânt toate feminine, deci nepotrivite pentru un simbol ca Luceafărul. Apoi sânt departe de a avea puterea impresivă a cuvântului nostru. În spaniolă, *véspero*, *héspero*, *lucéro vespertino*, care sânt masculine, accentul stă pe ideea de timp vespéral, ca și femininul *estrella dela tarde*. Aceleași raporturi sânt și în portugheză. În cuvintele italiene: *Stella di Venere*, *vespero* și *espero* aparțin aceluiaș tipar. Cât privește creațiunile poporane din întregul domeniu romanic apusean, ele reprezintă următoarele tipuri: *Stea polară*, *Steaua dimineții*, *a răsăritului*, *a zilei*, *a serii*, *a nopții*, *Steaua soarelui*, *a lunii*, *a păstorului*, *a boarului*, *Steaua mare*, *a cometului*, etc.

Asfet, toate creațiunile romanice, atât acelea ale limbilor literare cât și ale dialectelor, înfățișează sau nume feminine, sau denumiri compuse, dominate fie de ideea de timp, fie de aceea a ocupațiilor rurale. Ele sânt neprielnice unor metafore idealizante în limba comună. Toate rămân departe de splendida creațiune antică, moștenită numai de noi. Niciuna din ele nu avea calitățile cerute pentru a exprima acea veche aspirație a tuturor literaturilor: un simbol astral pentru o supremă valoare umană.

Dacă urmărim geografia cuvântului în celelalte limbi literare, constatăm

aceeași situație. Atât în greaca modernă, unde *esperos* și *esperinos* redau numai ideia de seară, cât și în domeniul germanic și cel slav. În lexicul germanic, aveam formațiuni de tipul *Abendtern*, iar în cel slav forme feminine de tipul rusesc *vecerniaia zviesda*, steaua serii, toate feminine.

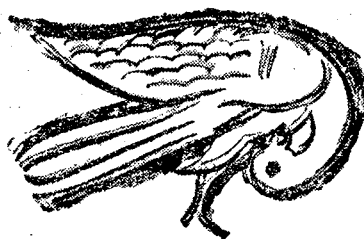
Incercările unor traducători slavi de a ocoli dificultatea, o subliniază. Astfel, un traducător bulgar alege titlul *Hyperion*. Sună însă nepotrivit. În original, numele de *Hyperion* apare ca primul cuvânt rostit de Dumnezeu. Este o desfacere de orice amintire a pământescului. A-l da în restul textului însemnează a lipsi poema de unul din cele mai puternice efecte ale ei. Iar o traducere bulgară care ar masculiniza numele, dând titlul *Vecernic*, ar crea echivocuri, *vecernic* fiind numele unui zefir.

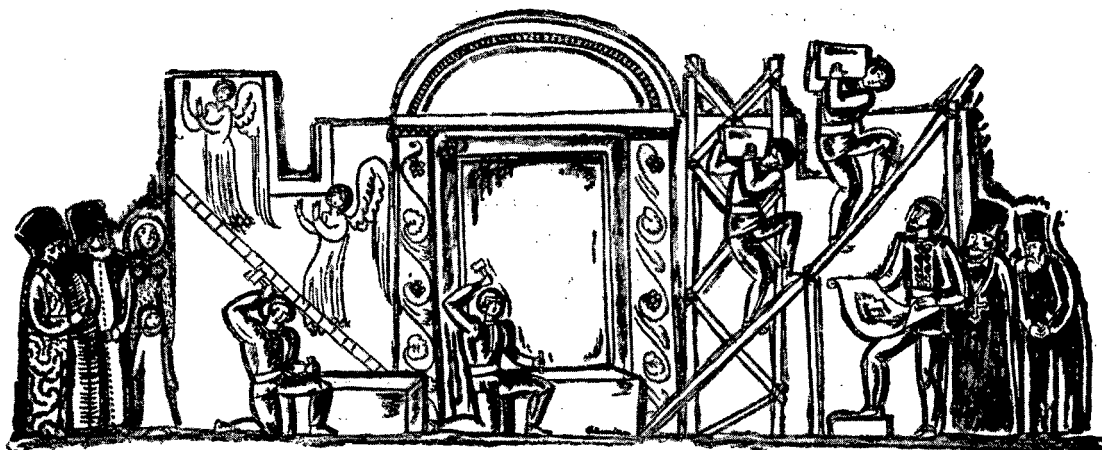
În chip curent, niciunul dintre echivalentele europene pentru steaua Venerii nu poate fi purtătorul metaforic pentru o valoare excepțională.

În formule străine, nu poți găsi nici pe departe valoarea expresivă a cuvântului nostru. Să considere cineva cuvântul acesta subțit în doitul aspect al structurii fonetice și al sugestiilor vizuale. Între vocala primă și ultimile două, toate întunecoase, vocala accentuată *a* (e precedent din grafia *ea* este o convenție), apare ca un stop sonor de lumină într'un cadru întunecos și îndepărtat. Cuprins ca într'un pervaz între licvida *l* inițială și finală, având în silaba ultimă și cealaltă licvidă, vibranta *r*, cuvântul, pe lângă sugestia rădăcinii, are în structura lui fonetică ceva luminos și îndepărtat tremurător.

Astfel, analiza stilistică începe chiar dela titlu, pe care nici o traducere nu l-ar putea reda cu puterea unică de sugestie a cuvântului nostru. Odată cu traducerea, ar trebui ca și el să pătrundă în literaturile lumii. Comparând cuvântul nostru cu toate corespondențele lui în limbile europene, ne dăm seamă de ce în alte literaturi un simbol astral de valoarea Luceafărului nu se putea naște. Pentru titlul motivelor înrudite, poeții recurg la nume proprii de o valoare mărginită, ca *Moïse*, *Torquato Tasso*, *Michel Angelo*, etc. Nu găsim însă acea generalitate tipică, proprie simbolului nostru. Pentru imaginea centrală nicio altă limbă nu dispune de un estem de valoarea celui românesc. Și pentru că într'alte literaturi limba nu-l putea pune la îndemâna preoților ca o metaforă curentă, iată de ce numai la noi s'a putut cristaliza acest simbol atât de cuprinzător.

După cum pe teren fonetic și morfologic, tot astfel și pe teren lexical există o concordanță între estemele limbii comune și destinele unei literaturi. Geografia lexicului cuvintelor impresive are deci raporturi cu răspândirea și caracterul motivelor poetice. Dar dela arătatele virtualități ritmice și lexicale cuprinse în graiul poporan până la simbolul lui *Eminescu* este atâta distanță câtă poți măsura dela ritmul iambic din începutul basmelor noastre : *a fost odată* până la ritmica măestrărită a poemei sau, în domeniul plastic, dela tipul de casă veche elină la — *Parthenon*.

PESTE PRĂPASTII DE POTRIVNICIE...

(FRAGMENT)

DE

ARON COTRUȘ

peste prăpastii de potrivnicie,
eu te slăvesc, năprasnică Rusie,
pentru că nu dormi,
pentru că ne pândești,
cu ochi tâlhărești
și enormi...

și nu ne lași să ne-odihnim,
în picioare să putrezim
lângă tine ca'ntr'un țintirim...

în vers împărătesc
aș vrea să te slăvesc,
pentru svârcolirile-ți fără de hotare,
pentru foamea ta sfâșietoare
care ne izbește
fulgerător, hoțeste,
ca de pe-o nesfârșită, 'nfuriată mare —
o sălbatică năvală de-aer tare...

cine ți-ar putea blestema
râurile fără țarm, întinderea,
pumnii fără număr, ochii hoți
și neastâmpărul de care scutura nu te poți ? !..
pentru-un tânăr titan mereu nesătul,
unde-i pământ și cer destul ? !..

vrei peste noi să-ți spinteci roșu vad
spre Țarigrad,
cum am face și noi, poate,
răsuciți de vreri nemăsurate,
dacă-am fi stăpâni pe nesfârșirea ta,
dacă-am fi mai cruzi, mai răi,
dacă-am avea :
pumnii tăi,
plămânii tăi...

dacă ni l-ar arăta, alb, din a vremilor zare,
vr'un valah de statura lui Petru-cel-Mare —

vrei să ne dai la o parte
să ne 'mpingi în beznă și moarte,
pentru ca să stăpânești cum vrei
peste-această crunt râvnită gură de rai,
până la Cornul de aur, supus,
și mai departe
către apus...

vrei, pumnul lui Lenin, crâncen închis,
să ni s'arate roșu, pe cer, ca în vis..
să răsunе războinic poruncile crunte
smulgând sângerândă-ascultare
și oarbă supunere,
din munte
în munte,
dela Putna la Mare,
din Maramureș la Dunăre...

până'n adânc ai vrea să crape în două
munții lui Horia...
pe toți să ne'ngroape deavalma, 'ntr'o clipă, istoria,
într'o surdă năruire nouă
să nu mai iese la drum moțul cu vorba și doina lui,
aspru, ca din piatra muntelui.

dacă prin inimi nici o Volgă nu ni-a curs,
am privit de pe țarmuri, în cojoace de urs
la hotare, în sbatere năvalnică, grea
prin alviile veacurilor — Dunărea...

ne crezi fără ieri, fără mâine
și uiți c'am fost, — pentru cine știe s'asculte
cu-auzuri de câine, —
sub ale vremii ape sălbaticе, multe
piatra neclintită ce rămâne

într'o fierbințeală ce n'o să mai scapete,
Rusie,
hidră cu milioane de capete,
cu ochi șireți
și semeți,
tu ne'nveți
gata să stăm la luptă
cu răsufllarea ruptă,
cu pușca sătulă-flămândă,
pe granița verde, la pândă...

din zarea văzduhului destinului tău
ni te uiți, fremătând,
ca 'ntr'un tău
în blid,
în gând...
și ne faci să facem zid
din pofita de-apărare grea,
în fața ta...

vom călca peste viață și moarte..
vom crește mai înalți
ca toți ceilalți,
ca să vedem departe...

piepturile noastre se vor oțeli
zi de zi
pentru ca ghiulelele-ți cumplite atinge să nu poată :
mulțimile ce, gloată după gloată,
cu pas haiducesc,
la spatele nostru, s'adună și cresc...

desculți —
ne-om încălța cu bocanci și opinci de oțel...
cu umblete la fel...

puțini —
vom crește mulți, tot mai mulți,
pentru ca rușine să nu-ți fie,
puternică, trufașe Rusie,
că'n ale bătăliilor de mâine văpăi,
zece dintre roșii tăi flăcăi
înfruntă pe-unul singur dintre-ai noștri.

te așteptăm în gând, în porniri,
cu mii de Horia și de Cantemir,
cu mers și cu dârjenie fără pereche,
cu-aceeași năvalnică fierbințeală străveche...

în cutremurarea oarbă, adâncă,
loni uriași vor crește ca din stâncă
și, poate, n'o să ai nici tu Ivani destui,
să-i potolești pe-acești ciobani hai-hui,
în potrivnicia crâncenă a muntelui...

cruzimea ta cumplită și rece
putea-va Dunărea până'n adânc s'o sece ? !...

Uralii ți-or trimite oare-atâtea puști,
să ne 'nchizi în vrerile-ți lunatice ca'n niște cuști —
destrăbălate ciurzi de hoți,

de boi, —

să 'mpuști

și stârpi să poți

vulturii și șoimii toți,

din noi,

de peste noi ? !...

ți-or trimite stepele aiâtea tunuri grele,

să mături Carpații cu ele ? !...

sântem dintre cei ce nu se dau la o parte...

orice prăpăd ne-ar împarte,

orice sfârșit zdrobitor ar avea, —

gata cu toții de moarte

primim, neșovăelnici, lupta cea mai grea...

au la răspântia primejdiilor mari

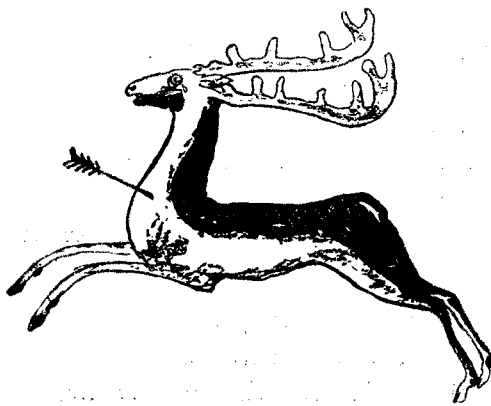
n'am trăit vâjnoși, voioși, voinici ? !...

și dăinuirea noastră-aici

peste cimitire de barbari

peste urma de pârjol a Sciților și-a Hunilor.

nu-i oare o minune a minunilor ? !

INVIEREA DE-APOI

DE

N. CREVEDIA

Aud și-acum căderea porților —
Apusu-acel de sânge nărâzant.
Dă-mi apă, fată. Fată, am visat
As'noapte, Invierea morților.

Făcea-se că-i așa, în gura serii —
Un Iunie albastru, ca și-acun.
Și pe sub teii, bolnavi de parfum,
Treceau îndrăgostiții, serii-serii.

Apusul vișiniu, de par'că fals
Și se făcea pe cer o primăvară !
Cântau cu-alean grădinile de vară
Și universul, tot era un vals —

Și suple doamnele, ca niște plante —
Dar când fu seara verde ca o joardă,
Plesni pe cer un fulger ca o coardă
Și primul a'nviat poetul Dante,

Dintr'un cosciug de piatră, frumos scris,
Cu fața lungă, de culoarea cerii,
Tot adormit părea Alighieri.
Deschideți-vă gropi! — atât a zis.

În cimitiru-alături, ovreesc,
Au amețit pe dată chiparoșii —
De-odată, un apus cu pleoape roșii
Și ziduri, porți, cupolele troznesc.

Și marginile lumii, tot mai roșii
Și Lazăr avea pieptul cum e troaca —
Și liliicii'n sbor loviră toaca,
De se treziră, sfâșiați, cocoșii.

În lături, grele, lespezile gri —
Mormintele cu iarbă se crăpară
Și mii și mii de morți ieșiră-afară,
Că de schelete zarea se'nnegri.

Apoi, alt vuet lung, prelung și surd.
Și alte cimitire se căscară —
Ieșeau schelete 'nmalte cât o scară
Și'n gura gropii câte-un stârv mai scurt.

Un răposat avea țărână 'n gură
Și-i mai sticleau, de aur, lungi caninii —
Se frământau pe gărlă, negri, aninii
Și-amurgul se făcu așa, de zgură.

Câte-o ciubotă nouă și-o dulamă
De miroseau a câine și-a prăștină —
Și mi-i trezeau din crunta lor hodină
Căprari isteți cu săbii lungi de flamă.

Răzmat de unul cu vestonul ros,
Cu mâna'n pansament făcută iască,
Cu tidva găurită ca o cască,
Un grenadir nu mai era frumos.

Un iz năcrit de scoici și untdelemn
Iar de pe unii nici se luase huma.
Și pruncii, spăimântați, fugeau de muma
Cu-obraji de câlț și brațele de lemn

Și morții, dornici, rudele și cătau
Dar rudele 'ntorceau cu silă nasul,
Căci răsăreau strămoșii la tot pasul
Și morții prea o mână rece dau.

Dintr'o logodnă, numai niște cârpe,
Un pantofior, beteala, niște ciucuri —
Mireasa avea doar optsprezece muguri
Iar mirele — toiag și el și gârbov.

Cei roși de glorie, ură și de viții
Iși aduceau, sticloasă, devla'n mâini
Și mulți, c'au început să latre câini
Și suspinau de gât îndrăgostiții.

Și se lăsase'n seara aceea frig
Și goi și triști, sub lună, decedații
Că nu-i primeau nici mumele nici frații.
Și luna — o fărâma de covrig.

Dar morții, sați de cele veșnice,
Livizi și verzi și lucii, ca ulucii,
Iși aruncau pe gârlă patul crucii
In foc și pulberi, cele sfeșnice.

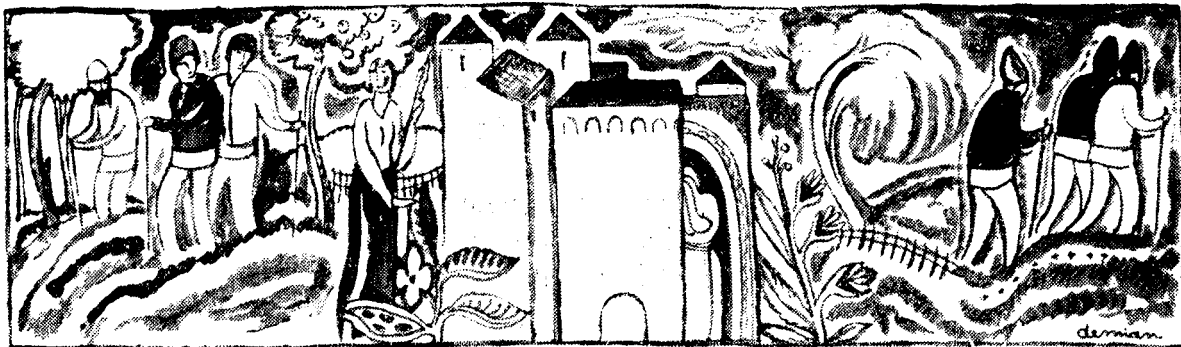
Și țândări își făceau sicriele
Să fi-auzit aplauze de oase
Și clopotele trase și-aghioase,
De nu le-aș mai putea descrie-le.

Mai toarnă, fată, în cană drăgășani !
Să cânte muzicanții geambaraua!
Căci nu mai am decât un pumn de ani
Și-mi veți lega la degete paraua.

E scârbă viața, moartea — ce fiori!
Dar și mai groaznic apoi să revii —
Deschideți-vă iarba, gropilor,
Și ne'nghițiți pre noi, de vii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

DISPARIȚIA LUI MAX EDELSTEIN

„DEPOU DE MAȘINI AGRICOLE“

(II)

DE

VICTOR ION POPA

Totuși judecățile astea întoarse, care s'au spus cu gura pe jumătate între oameni, n'au ciuntit deloc veselia și mulțumirea. Intre toate sărăciile, toate priemejdiile și toate înșelările stărue de totdeauna, și va stărui cât lumea, vorba aceia închinată, dar bună și veșnic încrezătoare :

— Poate că o da Dumnezeu !...

Vorba asta a auzit-o lămurit din zeci de guri Max Edelstein, până ce nu s'a mai putut birui și a răspuns :

— De ce „poate“ ? Dumnezeu a început să dea. De-acu încolo rămâne la dumneavoastră !

Atunci s'a ridicat din mulțime ca un vuet descleștat:

— la noi? Dar ce putere avem noi, păcatele noastre?... Noi n'avem nici cu ce scoate vitele din iarnă, d'apoi să ne mai batem cu gândul de adus mașini scumpe.

— Dacă vă aduceți mașini, nu mai aveți nevoie de atâția boi, a lămurit Max.

— Păi ce ? Mașina se poartă singură ? Și clăile vin singure acasă ?... Și plugul cine să-l tragă?

— Tractorul...

— Și pe-acela nu trebuie să-l tragă nimeni?

— Nu ! a râs Max de neștiința omului. Și l-a lămurit : Tractorul e ca un automobil mai mare, merge singur!

— Văleu!... Mai mare zici?... Păi atunci câți boi or trebui, dacă eu n'am putut scoate mașina lui Do'Prefect măcar că pusesem două juguri...

Max, nedeprins cu asemenea hârjoană se cam necăjise. l-a răspuns într'adins:

— Trebuie să vezi mai întâi un tractor și pe urmă să vorbești.

Atunci a sărit vicleanul cel roșcat și ascuțit, muștrându-l amarnic pe necredinciosul în mașini:

— Păi, are dreptate, boerul! Iaca dumnealui are să ne-ăducă o mașină de-aceia să ne lucreze doi trei ani aici și-ai să vezi! Apoi printre râsetele oamenilor s'a îndreptat cu ochii senini și dulci la Max: Acu, cucoane, iartă-mă dacă oi spune vorbă proastă. Dar iaca ce-ar vrea să spue rumâniii noștrii și n'au cutezanță. Ei de semănat mai pot semăna și cu mâna, până ce-ar avea un noroc de-le-o veni vre-o semănătoare. Dar nevoie mare ar fi de-o batoză și-un vapor. Că ne jupoaie hoțomanul acela de neamț de la Murgeni — unu Petrachê Vârjoi... Așa că oamenii își dau cu idiia că dacă puteși să schimbați...

Pe Max începuse să-l râcâe și să-l gâtue atâta prostie. A pufnit:

— Bine, domnule, dar dumneata se vede că habar n'ai cât costă o garnitură de treer...

— Asta-i drept. N'avem de unde ști, a încuviințat cu desăvârșită supunere moșneagul. Apoi a întrebat: Și adică o fi chiar așa de mult?

— O jumătate de milion! a spus atunci tăios Max.

— Văleei... Iaca asta n'aș fi crezut... Dar o semănătoare cam cât să fie?

— Ce se potrivește?... Douăzeci treizeci de mii...

Acum omul a făcut luminat:

— Așaaa... Eee... apoi n'am știut că sămănătoarea e așa de efină... Și îndreptându-se spre tovarășul lui, i-a lămurit: Acu pricepi, măi Panaite?

— Pricep, a răspuns acela. Dar oare una mai veche nu s'ar găsi?...

— Dacă-i veche nu-i bună, a hotărît Max.

— Apoi, noi ne-am mulțumi și-așa...

Părintele Neculai care nu auzise bine hârâiala asta începută între Max și oameni, a băgat de seamă că oaspetele lui e cam încrunțat și a venit aproape, lăsându-și ceata de oameni cu care stătuse la taifas câteva clipe.

— Ce-i taică? Te-or fi necăjit blăstâmații cu batoza lor, nu-i așa?...

— Păi, părinte. Sfinția Ta știi focul nostru! i-a răspuns omul cel roșcat.

— Eu îl știu, dar se cade să-l știe și domnul Ionel, cum îl știu eu. Pentrucă vouă nu vi-i de nevoia batozei, — doar v'o aduce neamțul în toată vara pe arie — cât vi-i de ambiție să aveți una a voastră, ca și oamenii de peste deal...

— Și asta, părinte, dacă zici Sfinția Ta.

— Atunci trudiți-vă să v'o faceți! câte o mie de lei de cap de om și iese o batoză cum n'are tot ținutul....

— O mie de lei? a făcut omul speriat, de parcă i s'ar fi vârit mâna în pungă... Să am eu o mie de lei părinte, aș cumpăra cele două prăjini de la văru Alisandru, care-s în hotar cu mine...

— N'ai cumpărat asprimăvară de la Cristea?

Cumpărat, părinte, dar n'ajunge că nevastă-mea nu se mai înveghe odată. Iaca acuși-acuși îți vii iar la botez...

— Și te plângi? Tot copilul vine cu norocul lui! a spus repede și apăsat Max.

— Tocmai de-aceia zic și eu. Poate că vine c'o batoză....

Incetul cu încetul din căldura și respectul cu care străinul cel darnic fusese primit la început n'a mai rămas nimic. Oamenii au început să-și desfacă bucelele cu nevoi mărunte și nesuferite. În fața boerului ăștia pe care îl bănuiau cu mare avere și cu mari interese prin loc, de vreme ce le dăruia ca nimic o mașină cu preț de-o avere, rumâniii își umflau suferințele și lipsurile cu o milogeală primejdios de șireată. La viclenia prepusă bogatului răspundeau cu armă la fel.

În inima lui Max toată buna pornire a căzut la fund. A simțit scurt, ca o

încăinare și o vrășmășie împotriva oamenilor acestora care nu numai că nu știau ce vor, dar păreau hotărâți să nu arate nici un strop de mulțumire pentru jertfa lui. I-a venit să-și calce cuvântul, să le întoarcă spatele și să plece în treburile lui.

Dar atunci, s'a ridicat deodată dintre oameni, un gospodar cu glasul liniștit și cuminte.

— Ascultați oameni buni ! a început el. Facem obștea ori n'o facem ? !

— Facem, facem ! s'a răvășit ca o apă mulțimea.

— Dăm fiecare după putere ca să mai cumpărăm și alte mașini ?

— Dăm... dăm...

— ...o mașină...

— Da... da...

— ...o secerătoare...

— Da... da...

— și la urmă o batoză...

— Apoi atunci, a încheiat omul, toți gospodarii să treacă de-o parte și să se scrie la părintele, fiștecare cu cât poate da... Și să ne-ajute Dumnezeu !

Vălmășag de glasuri s'a întins din nou în ogradă și turbure bucurie, a cotropit din nou inima lui Max. Vasăzică hârjoneala celor câțiva era una, iar adevărata omenime a satului era alta. Locul unei noi afaceri era bine găsit....

În clipa aceea Max Edelstein și-a binecuvântat setea din tren, deci și sarmalele basarabene, vinul preotului și sămănătoarea....

Intr'un sfert de ceas s'a făcut procesul verbal de formare a obștei, s'a întocmit lista de membri, s'a ales un sfat și s'au înscris aproape patru sute de mii de lei capital.

Mișcat de binecuvântata biruință la care era ajuns, Părintele Neculai s'a ridicat cu lacrimi în ochi să mulțumească încă odată Proniei Cerești care-i trimisese în cale musafirul.

— Domnule Vasilescu, taică, am să fac acuma o propunere oamenilor, dar să nu zici nu ! Auzi ? — apoi a strigat — Oameni buni, cum să ne arătăm noi mulțămirea și recunoștința față de dumnealui ?

— Dă, părinte ! Cum zici și Sfinția Ta... cam astfel i-a răspuns feluritul murmur obștesc.

— Apoi eu altul nu pot zice decât făcându-l pe domnul Ionel Vasilescu președintele nostru de onoare...

— Să trăiască ! Să trăiască ! a încuviințat pe loc adunarea.

— ...iar obștei noastre, să-i zicem „Obștea Ionel Vasilescu“.

— Da, da... Să-i zicem... a răsunat primitul lumesc.

Max Edelstein clipea mărunț din ochi și era nedumerit. Nedumerit și peste măsură de încurcat. Simțea o mare mulțumire în suflet că a putut face o faptă bună, dar simțea o și mai mare nemulțumire văzând că el se mistuia într'un nume de împrumut.

Ce să facă ? Să le spuie adevărat ? Asta nu se putea cu nici un chip. Dar nici nu-l răbda inima să lase în locul lui — căci îl meritase acest loc de vreme ce i s'a dat fără să-l ceară — un nume care nu-i spunea nimic, nici lui nici altora.

Atunci, biciuit de zor, i s'a părut că află în minte o dibăcie să ajungă tocmai unde voia. S'a ridicat și-a vorbit astfel.

— Părinte și onorată adunare, eu vă mulțumesc din inimă pentru onoarea pe care mi-o faceți dând numele meu acestei obști. (Glasuri: Și noi îți mulțumim. Să trăiești!). Dar vă rog să-mi ascultați sfatul. În ziua de azi nu trebuie să fiți idealști. Trebuie să fiți practici, nu-i așa? (Glasuri: Mda... Dacă ziceți mneavoastră... Numai să putem...) Ei bine, iată, am să vă arăt eu acum un mijloc minunat și sigur să căpătați încă o mașină. (Glasuri grabnice: Arată... Arată...) Chiar o mașină scumpă! (Glasuri: O batoză!... O batoză!...) Nu o batoză că e prea scumpă! dar o secerătoare! (Glasuri: Tot mai bine-i o batoză dacă se poate... măcar veche, boierule!) Nu, nu! Lăsați deocamdată o secerătoare, care să și lege snopii! (Glasuri: Bravo! Bravo! Să trăiască!) Dar pentru asta n'aveți nevoie să faceți nimic... N'aveți nevoie să cheltuiți nimic. Nici chiar transportul pe C. F. R. (Glasuri: Să trăiască! Ad'o...!)

Pentru asta nu-i nevoie decât de-o mică formalitate. Înțelegeți? (Glasuri rare și încete: Nu, nu!) Adică să scriți o hârtie și s'o iscăliți toți... Vă cer mult?... (Glasuri: Deh!... După cum e și hârtia...) ...O hârtie de mulțumire... (Glasuri furtive: Să dăm! Să dăm!) Hârtia asta, onorată adunare, s'o scrieți șefului meu, care eu sunt funcționar la el. Și dumnealui este un om așa de inimă, că poate are să vă mai dea și altele, nu numai secerătoare. Cred chiar că are să vă mai dea și un tocător de nutreț!... (Glasuri: Să trăiască!) Va să zică eu nu cer decât să-i scrieți o scrisoare de mulțumire. Și fiindcă el e șeful meu, eu vă rog să dați numele lui obștii dumneavoastră. (Glasuri: Nu! Nu! Nu se poate!) Dacă vă rog, eu! Înțelegeți că dacă e numele meu nu mai căpătați nimic. În schimb poate să fie el chiar supărat pe mine... (Glasuri: Asta așa-i...)

— Vă rog dar să primiți și să-i dați numele lui, dacă vreți o secerătoare bună și o mașină de tocat... (Glasuri: Vrem! Vrem! Vrem și o batoză...!)

După aceste cuvinte s'a așezat jos și a spus preotului:

— Părinte, te rog ascultă de vorba mea. E păcat să pierdeți așa ocazie...

— Deh! taică! a făcut preotul. Drept ai. Eu nu mă pot împotrivi la dorința dumitale așa că... decât să știi că mie îmi pare rău... Bine ar fi fost să fii tot dumneata și cu numele și cu secerătoarea... Dar dacă nu se poate...

S'a ridicat și n'a fost nevoie de nici o stăruință să capete încuviințarea adunării, după care a luat condeiul să scrie:

— Apoi să-i zicem dar Obștea... și întorcând ochii spre Max, a întrebat: Cum îl chiamă, taică?

În clipa aceea, inima negustorului a bătut ca un clopot, A înghițit de două ori în sec, și a suflat:

— Max Edelstein...

Preotul a făcut niște ochi cât pumnul. I se păruse că n'aude bine:

— Cum?

— Max Edelstein, a îndrugat celălalt, după care și-a șters buzele uscate cu limba înclieată.

Părintele Neculai a pus atunci tocul jos:

— Apăi asta nu se poate, taică.

— De ce părinte?

— Lasă tot numele dumitale...

— Păi secerătoarea...

— Dă-l dracului, taică, cu secerătoarea lui cu tot!... Ceiace zicând și vându-l pe bietul Max întunecat deodată la față, a întregit vesel: Să fie tot Ion Vasilescu... Și cât despre secerătoare, poate că ți-o ajuta Dumnezeu să ne dai tot dumneata vr'una...

Lumea nu știa prea bine ce anume s'a poticnit. Părintele Neculai, a răspuns la toate întrebările, lămurind hotărîrea Sfinției Sale și toate s'ar fi încheiat dacă, în clipa aceea, din fund de tot, de lângă poartă, n'ar fi izbucnit glasul subțirel și pătrunzător al lui Tase Gheorghiu, învățătorul național-țărănist.

— Bravo Părinte Neculai! Va să zică Sfinția Ta păgubești un sat întreg de oameni săraci din pricina politicei. Apoi nu uita că mai suntem și noi pe-aicea!

O sumă de glasuri, tot din spre drum venite, au răbufnit întărindu-i spusa învățătorului. Alte glasuri mai apropiate au răspuns răspunsurilor și astfel, în câteva clipe s'a purces o zarvă și o înverșunare de parcă se descleștase răzmeriță.

Gheorghiu găsisse în sfârșit prilejul cel bun și n'avea să-l mai lase din mână. A dat să răzbată până la cerdac, ca să grăiască de-acolo, dar neputând din pricina părtașilor părintelui Neculai, s'a ridicat pe ostrețele gardului și a început o vorbire înflăcărată și repede, din care nu se auzea mai nimic, dar din care se înțelegea în chip lămurit că el și cu ai lui chemau de partea lor pe Ionel Vasilescu, fiindcă ei îi făgăduiau să-i asculte sfatul și să zică obștii „Max Edelstein”.

Lupta era crâncenă. Și s'a făcut și mai crâncenă din clipa în care Gheorghiu a luat-o pe de lături și a început să vorbească de Max Edelstein, ca și când l-ar fi cunoscut de-o viață întreagă. Părintele, pe de altă parte, a început și el un răspuns învrăjbit, cătră ai Sfinției Sale, arătând primejdiile îndemnului țărănist.

Bieții oameni — cei mai mulți — ședeau în cumpănă. Ascultau două vorbe într'o parte și două în cealaltă parte, nehotărîți unde să aleagă dreptățile.

Dar ochii nu-i deslipeau de la boerul cel darnic, fiindcă la urma urmii el era pânea și cușitul.

Cât privește pe Max însuși, el se simțea cu totul în pielea copilului pe care cele două mame voiau să-l taie în fața lui Solomon. Aștepta prilejul să treacă la gard, pentru că aceia erau oameni de înțeles într'o privință. Dar parcă ar fi rămas și lângă preot, fiindcă aici rămânea cu o secerătoare și o tocătoare.

Cine a curmat sfada și încordarea a fost tot părintele Neculai.

— In zi mare ca asta eu nu mă pot lua la harță cu nimeni. Doamne, facă-se voia Ta! Așa a zis și a plecat în casă, lăsându-l pe Gheorghiu să vorbească înainte și să tragă de partea lui satul întreg.

Max avea paltonul pe el și țoșca cu bani la subsuoară. S'a lăsat prins de braț și dus devale, deavalma cu toată lumea care-l urătuia de pâlpâiau până în depărtări căușurile pline de fum amorțit ale văilor.

Acasă la Gheorghiu aștepta vin mai prost decât la Părintele, dar lume mai gureșă, mai multă, și mâncare mai aleasă.

S'au făcut iarăși procese verbale de înființare. Cooperativa agricolă „Max Edelstein” a luat ființă sub președinția de onoare a domnului Ionel Vasilescu și președinția activă a lui Gheorghiu. Capital subscris jumătate de milion. Capital vărsat: inventarul, alcătuit dintr'o secerătoare, o semănătoare și o mașină de tocat paie. Asta deocamdată. Strângerea banilor avea să înceapă după sărbători.

Prin aburii vinului dres și cald, toate păreau frumoase și bune. Max a scos

caetul de comenzi, a anulat sămănătorea pusă pe numele preotului și a scris alte bonuri, bucurându-se neînchipuit la vederea titlului :

„Cooperativa agricolă Max Edelstein...”

* * *

— Cât să fie ceasul? s'a întrebat Max buimac, când s'a trezit și a văzut lampa aprinsă. Ceasul lui stătuse, neîntors, iar ceasul de pe masă nu arăta să mai fi mers de multă vreme. Doar când îl clătina, dădea trei ori patru note dintr'un început de „Deșteaptă-te române”.

Să se scoale din pat și să mai întrebe? La ce bun? Patul era moale și plăcut, soba duduia căldura bună a focului încins, iar cămașa aspră, țărănească, lungă până în călcâi și cu râuri, se lipea răcoroasă pe pielea nădușită.

Nici nu-i venea să se mai miște, și nici nu-i venea să se mai întrebe unde se află și cine l-a dezbrăcat. Acum cu adevărat nu știa nimic.

O singură spaimă l-a încercat. Dar când a vârît mâna sub pernă s'a potolit: geanta era acolo.

Despre celelalte puțin îi păsa!

Fetița care a intrat cu brațul plin de lemne nici nu s'a uitat la dânsul. Smârcâia din nasul plin, boboșat și învinețit de frig, se scărpinga în cap pe sub broboada groasă și de două ori înfășurată, de-i făcea un cap a spaimă, și a plecat cu aceiaș nepăsare cu care venise, față de musafirul încopcit între perne.

Nu mult după aceea a venit și un bărbat. Om voinic, cu mustața scurtă și ceafa tare. Nu era Gheorghiu, nici măcar vre-unul din tovarășii lui de masă.

— Bună dimineața C'oane Ionel! i-a zis râzând acela. Apoi s'a așezat pe marginea patului prietenește : Zi așa. I-o făcuși...

Bietul Max clipea în așteptare, doar-doar o scăpa omul acesta o vorbă să-l dumirească despre ce vorbește și despre ce s'a petrecut.

Curând a înțeles ceva. Anume că plecase de la Gheorghiu supărat fiindcă învățătorul nu voia să înainteze la minister nici-un act până ce nu primește mașinile făgăduite. A mai înțeles că oamenii din sat au ales câțiva dintre ei ca să facă o cerere boierului. Și a mai înțeles un lucru cu adevărat fără înțeles, Cică el, Ionel Vasilescu făgăduise că mai dăruiește și un tractor pe care avea să se scrie : „Cooperativa agricolă Max Edelstein” Donația Max Edelstein, de la Max Edelstein „depou cu mașini agricole”. Bietul Max nici nu mai sufla. Nădușise ascultându-și prietenul și n'avea în gând decât o singură întrebare:

— Nu cumva oi fi făgăduit și garnitura de treer?...

Ii era rușine. A întrebat în schimb:

— Când am eu tren spre București?

— Mâine după masă, C'oane!

— Așa? Tocmai mâine după masă?

— Da. Dacă ar fi vreme bună, n'ar fi mare lucru să vă ducem deadreptul la Bârlad. Dar s'a cam stârnit ninsoare și aud c'au început să iasă lupii spre Plopeni.

— Lupii? a repetat Max ca un ecou. Și a rămas dus pe gânduri, fără să mai fie înfricat. Apoi, deodată, fără nici un rost, sau cu gândul în altă parte întreabă:

— Câte partide sânt aici în sat?
— Toate... că sântem sat mare. Mai întâi noi liberalii, pe urmă țărăniștii cu Gheorghiu, Averescanii cu Tănasă...

— Tănasă?

— Da! Cel la care ai dormit dumneata aznoapte...

— Aha! face Max ca să nu-și mărturisească neștiința. Și s'afundă într'o des-nădejde sfâșietoare cu gândul la garnitura de treer pe care toate presimțirile lui negre îi spun că a făgăduit-o.

Trimișii oamenilor au venit cuviincioși și tăcuți. Și-au lăsat căciulile zăpezite afară și au tropăit greoi și prelung până să scuture de pe ciubotele groase cu crețuri mari, omătul sticlos prins din troeni.

— Acum că am înțeles că vreți să plecați, am venit să vă mulțumim de toate câte ni le-ați dăruit...

— Garnitura... scrâșnește gândul în Max.

— ... numai că, oamenii v'ar ruga, dacă se poate, să le schimbați C'oane pe-o batoză...

În sfârșit într'o fulgerătură de vorbă, toată povara s'a risipit. Ca o viață nouă pătrunde în bietul trup frânt de osteneală și de necazuri. Ochii se luminează, gura zâmbește.... Ridică mâinile în lături, prietenos și bun...

— De, oameni buni... eu nu pot da mai mult decât am dat, credeți-mă...

— Știm C'oane, face omul. Dar ne-am gândit că, mai bine ar fi să nu ni le mai dați celelalte și să ne dați o batoză nouă în loc de cea veche cum ați zis 'mneavoastră și ne-ați dat chiar hârțiile...

Max ar plânge dar tot odată ar și râde. Se încordează deodată și sare din pat, târînd după el cămașa primarului ca pe-o rochie cucomească.

— Știți ce oameni buni? Vi le dau și pe celelalte și vă dau și batoză nouă, ca să isprăvim! Ei sânteți mulțumiți? Numai un lucru vă cer și eu. Găsiți-mi un om să mă ducă în noaptea asta la Bârlad.

— Cam bat lupii spre Plopeni C'oane...

La astă vorbă Max s'a răsucit cu asprime :

— Și ce-or să-mi facă lupii mie? Or să-mi mănânce capul... Ei și?... Cum mi l-am mâncat eu, n'or să mi-l mănânce ei...

Dar de plecat tot n'a plecat fiindcă n'a găsit pe nimeni să-l ducă. A băut toată noaptea cu primarul și cu consiliul comunal.

În dimineața când a început a aburi de ziuă, oamenii l-au vârit ca pe-o bucea într'o căruță cu fân și l-au trimis la Bârlad.

Frigul l-a desmeticit în cele patru ceasuri de umblet greu. Înainte de douăsprezece, era în restaurantul gării, la o masă, cu paharul de ceai fierbinte între palme.

Nevastă-sa îl așteptase în ziua întâi de Crăciun. A fost cam nedumerită văzând că nu vine, dar atâta tot. A doua zi însă s'a mirat iar a treia zi și-a adus aminte că Max avea bani mulți la el. Au trecut-o ace de ghiață dealungul spinării și a alergat la telefon să-i ia urma în Basarabia, pe unde știa că umblase.

De peste tot i s'a răspuns că Max a fost, a încasat bani și a plecat la ziua hotărîtă.

Tremurând toată de spaimă și de pagubă — n'ar fi știut care era pricina mai puternică — s'a dus la poliție. Câteva ceasuri după aceea toate firele telefonice din

țară purtau pe calea lor cu nevăzute semne, numele lui Max Edelstein și descrierea înfățișării lui.

N'a fost greu deloc pentru poliție să afle, cercetând gărilor de la Prut spre Bârlad, că în gara Epureni se dăduse jos din tren un om care împlinea toate semnele celui dispărut. Chiar tașca plină în care dormea un milion și mai bine... Cuprins de remușcări, șeful gării s'a certat zdravăn cu nevastă-sa. Socotea pasă-mi-te că l-a trimis pe negustor la o moarte neîndoelnică și pretindea că a făcut-o numai din pricina dumneaei, care-i mofturoasă la musafiri...

Cearta s'a înăsprit a doua zi, când au aflat că într'adevăr, în aceiaș zi când Max se dăduse jos din gară și plecase spre sat, preotul a găzduit un om îmbrăcat cu aceiaș blană, cu aceiaș gambetă și purtând în mână aceiaș tașcă plină. Pe acesta îl chema însă Ionel Vasilescu.

Vasăzică, împede lucru, Vasilescu acesta îl omorîse pe Max, îl jefuise și s'a pilit în sat câteva zile, de unde a plecat deadreptul la Bârlad, ca să i se piardă urma de tot. Toate daniile nebunești din sat, bețiile crâncene — ba chiar gluma cumplită cu numele lui Max pus Cooperativei, — dovedeau stările nefirești.

Poliția din Bârlad, pusă la toate drumurile de intrare ale orașului, n'a putut să-l afle în puținele căruțe venite la acea vreme.

Din ce pricină n'a putut, și-a dat seama doar agentul care străjuia intrarea din dos a gării când a văzut ce iese din claiia de fân pusă în sania țărănească și alene trasă de caii costelivi și nădușiți.

Agentul a făcut cu ochiul tovarășului său de lângă casa de bilete. Puseseră mâna tocmai la vreme pe criminal. Și cu el odată, pe cei o sută de mii de lei premiul dat de Ghizela pentru prinderea ucigașului și a banilor. O sută de mii de lei cu trei zile înainte de Anul nou ! Cine n'ar binecuvânta asemenea dar ? Vorba unuia din cei doi agenți :

— Cu asemenea premii, s'ar putea să ne întovărășim câte doi, frate. Unul omoară și celălalt prinde de ia premiul, și pe urmă îl împărțim frățeste.

Max își încălzea înainte palmele de coastele fierbinți ale paharului cu ceai. Zâmbea de bine și de mulțumire.

— Imi dați voe să stau, l-a rugat un călător așezându-i-se în față.

— Mă rog...

— E liber scaunul ăsta ? l-a întrebat alt călător salutându-l și așezându-se în dreapta.

— Liber...

— Nu vă supărați... a zis al treilea așezându-i-se în stânga.

— Poftim... și le-a zâmbit tuturor împărțindu-le schimbată în zâmbet căldura bună a paharului cu ceai.

După câteva clipe, vecinul din dreapta îi sufla la ureche :

— Mă iertați domnule. Am văzut acum câteva zile la Epureni un domn Ionel Vasilescu. Nu cumva erați dumneavoastră ?

— Ba da, face mirat Max.

— Cel din stânga îi șoptește :

— Nu cumva sânteți dumneavoastră domnul Max Edelstein din București ?

Max ar răspunde bucuros dacă nu și-ar da seama că întrebarea a ascultat-o și celălalt vecin și că acum și acela așteaptă răspunsul.

Înțelege că oamenii ăștia vor ceva. Dar nu înțelege ce anume. O tâșnitură de lumină îl înghiață :

— Bandiții... Să-mi fure banii !

Paralizat de groază nu se mai poate mișca. Ar vrea să țipe, să strige ajutor, dar nu mai poate vorbi.

Se simte luat de amândouă subțiorile, ca de doi prieteni buni, pe când al treilea — cel din față — îi ia geanta, și e neînstare să facă cel mai mic semn de neîmpotrivire. Ochii i s'au împăinjenit, nu mai vede, calcă în neștire, fără gând. E pierdut...

În trăsura acoperită și cu burduful tras în față nu vede nimic. Chiar dacă ar vedea, tot nu i-ar folosi fiindcă nu cunoaște târgul.

După un sfert de ceas, un ceas ori zece, Dumnezeu știe cât a ținut acest vis năpraznic, se trezește singur, fără geantă, într'o chilie murdară, înghețată, greu miroitoare, cu gratii la ferestre și ușă de fier.

De n'ar fi renunțat la viață poate că s'ar întreba unde se găsește. Asta nu-i mai este însă de nici un folos. De bună seamă că l-au urmărit, iar acum că i-au luat banii, sau or să-l silească să dea vreo iscălitură — și are să dea orice — ori...

Ori...

N'ar fi crezut că prostiile din filme pot fi adevărate... Și totuși iată... Mintează prinde a fabrica încetisor filmul. Povestea nu începe de aici fără îndoială. Negreșit că începe dela șeful gării, care a dat drumul trenului înainte... Pe când nevasta șefului îl ținea să-i dea o dulceață... Ce-i trebuia lui dulceață ?... Sau poate, începe de la cei cu mesele prea bune din Basarabia, care știau că are să plece cu trenul și i-au dat mâncări să-i facă sete...

... Zăvorul plesnește zvârlit cât colo și ușa se deschide. Ochiul s'a închis, inima s'a oprit.

Dar când întredeschide puținel pleoapele, nu mai înțelege nimic. Ar urla de bucurie... E un soldat acela. Un soldat adevărat cu baioneta la armă... Întreabă râzând, ca un nebun :

— Eu sânt la închisoare ?

Soldatul strâmbă din gură într'un chip cam ciudat și se uită la gardian. Acela îl lămurește :

— Ești și ai să fii multă vreme, Vasilescu...

— Vasilescu ? Cine-i Vasilescu ?

— Tu, care l-ai omorât pe Max Edelstein.

Max nu înțelege, dar se bucură. Râde :

— Adică eu m'am omorât pe mine ! Dar numaidecât se oprește și filozofează. Știi că asta-i puținel adevărat.

Povestea încalcită pe care a istorisit-o negustorul la instrucție ar fi lămurit ceva, dacă Max ar fi putut dovedi că e Max. Dar fotografiile lui de pe acte n'aveau pic de asemănare cu el, din pricina Ghizelei care îl vedea frumos și n'a primit în rup-tul capului să-și pue alte fotografii decât cele făcute cu vreo zece ani înainte la Pitești.

A dat telegramă Ghizelei ca să spue dacă Max e Max ori nu. Iar în estimp Max a fost întors la arest unde a petrecut în singurătate, reculegere și pâine cu apă, anul nou pe care îl visase îmbelșugat, cu veselie, lângă o nevastă cu blană de astrahan...

V L Ă S T A R

DE

AUREL SANGER

Vlăstar de om, cu palme străvezii de trandafir
Incearcă zbor de libelulă pe zefir ;
Zâmbește oamenilor și luminei,
Ca florile 'n aleele grădinei...

Vlăstar de om și totuși înfrățit cu-o rază
Și cu mirezmele de micșunele la amiază,
Cu iarba și cu mugurii de primăvară,
Cu doina gângurită 'n amurgit de sară.

Vlăstar plăpând, merit să-l biciuiască anii,
Din trupul și din gândul meu porți danii,
Ca să le duci prin vadurile vieții,
Din amurgitul meu spre zorii dimineții.

*

Hulub de zăpadă gângurește 'n perne ;
Clinchet clar de zâmbet și de răs se cerne
Bat aripi de îngeri, de flori și de soare.
Stup de zumzet, — casa e nemuritoare;
Cu fața de rouă și ochi de mărgică,
Duhul vieții iată-l : ageră furnică.

*

Ai cuprins în palmă luna
Străvezie, de argint și cositor ,
Un luceafăr cât aluna
L-ai cules de sub un nor.

Le-ai adus în leagăn, să te joci :
Să-i anini căluțului în coamă
Și lui cuțu 'n zgardă ghemotoci,
Ca bobite arămii de poamă.

Apoi le-ai zvârlit pe toate sub pățuc
Și ai adormit ca apa lină.
(Ești atât de mic și de uituc !)
Pe când luna zboară iarăși prin grădină.

POEME IN PROZĂ

DE

MARIA GOLESCU

DIACONUL ANGHEL ZUGRAVUL

În ziua când pe schelă i-a venit amețeală pentru întâiași dată, când și-a dat seama că trecea cu coloarea peste granițele liniei, când mâna lui s'a îngreuiat de n'a mai putut susține penelul până la popasul nămiezii, bătrânul zugrav s'a așezat pe piatra de mormânt cioplită, și, cu capul sprijinit în palme, a lăsat să i se perinde pe dinaintea vederei lăuntrice tot ce fusese viața lui și ce înfăptuise el până în clipa aceea. Dinaintea ochilor i se așterneau porumbiști, zăvoaie și dealuri, el însă iară se vedea ucenic, bruftuit de meșterul străin care învăța copiii într'ale zugrăvirei cu lovituri și cu vorbe grele; se vedea pisând cu lunile la vapsele, aducând merinde și alergând la târg după tefele de aur pentru poleit coroanele la sfinți; tot munci din care nu se alegea cu nici o învățătură ci numai, sdrențuit cum era, învinețit de frig, cu picioarele însângerate. Mai târziu ajunsesese să umple cu coloare vestmintele apostolilor din firidele care înconjurau biserica pe din afară, ajutând și la scrisul cuvintelor ce se desfășoară pe sulul din mâna cuviosilor părinți așa cum îl învăța epistimia zografiei. Târziu de tot i-a fost îngăduit să brăzdeze în tencuiala proaspătă cu înțepături mărunte prin dunga desemului făcut de maestru pe hârtie.

După aceasta s'a încercat într'ascuns să facă și el pustnici cu barba ascuțită în două furci, lungă până mai jos de genunchi, apoi s'a străduit să ticluiască mucenici ostași cu platoșe, sprijiniți pe sulia cu trupul mai în voie și pe urmă, multă vreme zadarnic, s'a silit să vâre în dreptunghiul coalei de hârtie mulțimea soboarelor, cortul mântuirii, patimile și cetele îngerești.

Ajunsesese astfel din ce în ce mai destoinic, nerăbdător să se găsească, din calfă meșter, dinaintea zidului alb. Șovăind la început, n'a mai trecut mult până ce, ca meșterul, s'a priceput să aștearnă mucenici mari și mici, învierea de a doua, doctori și prooroci, rânduindu-i după cuviință pe fieștecare la locul său. De la meșterul din urmă aflase cum la Sfântul Munte, în pridvor, te silește vederea să te sperii de iad. Infricoșata judecată cu raiul cel vesel unde curg patru râuri printre flori și verdeață, unde se grămădesc cetele dreptilor dinaintea porții păzită de Petru, și, de cealaltă parte, văpaia isvorită din genunea tartarului cuprinzând cu flăcările în veci nestinse pe cei ticăloși, chinuiți prin munci grele de mulțimea diavolilor cu carne, coadă și furci. S'a încercat s'o scrie pe perete și de multe ori a fost chemat acela care, acum drept meșter era luat, să împodobească pridvoare cu învățătura și mustrarea judecății de apoi, așa cum o cetise în Apocalipsul sfântului Ioan Bogoslovul.

Episcopii vorbindu-l de bine, și-l trimiseseră unii în eparhia celorlalți așa încât îi venise lesne să cutreere țara în lung și în lat. Mulțumiri avusese, desnădejde

adesea, și acum iată că veriga se încheiase cu întoarcerea lui în satul de obârșie, mânat de un dor ascuns și de chemarea sătenilor.

În ziua aceea plină de amărăciune, în silă a trebuit să recunoască venirea timpului de a face pasul înapoi, pentru a lăsa loc altora mai tineri, care, ca dânsul altădată așteptau înfrânați. Hotărîrea însă cu mare sbucium a luat-o, inima strângându-i-se când vedea penelul mânuit vârtos și dibaci de cei cu greu ținuți la o parte. Și atunci, bătrânul meșter pe schelă se urcă o ultimă oară, zugrăvind despre miazănoapte, într'acolo unde scade lumina, pe un moșneag care, doborât de sarcina grea de vreascuri, îndepărtează cu mâna Moartea ce se apropiase, hădă, neagră, cu rânjet și coasă ascuțită, moartea nemiloasă pe care, ușuratec, într'o clipă de desnădejde, el însuși o chemase. Apoi cu slove mari, citește, a scris alături încheiând de bun sfârșit cu praful înmodat ca un șarpe: Diaconul Anghel zugravul, leat 1844.

T A B Ă R A

Din baniță sau târnă aruncat în căruță, din car în pătul, trecând prin toate mâinile se revarsă mănos aurul porumbului. Pe câmp, într'un loc anume ales, se ascut grămezile, conuri galbuie mereu sporite de drugile scoase cu foșnet din învelișul foilor sidefii și svârlite apoi, cu țintire sigură și gestul precis, din cercul de muieri, flăcăi și copii.

Un vârtej s'a înfipt în țarina arsă de secetă; odată cu praful, răsucind sârba'ndrăcită până în inima dogoritoare a slavei, sfredelul ridică și câteva foi răzlețite; se mută gonind peste locuri, urmărit de privirea oamenilor rămași încordați cu știuletele 'n mână.

Ziua scade, se stinge și amurgul, dar nimeni nu părăsește cercul: vor curăța toată noaptea la lumină de lună, glumind, clevetind, adunând toți cumetrii la clacă, pentru ca să rămână trezi către zori, atunci când roua căzută înmoaie cocenii de se lasă tăiați, legați snop, încărcați, fără pagubă.

Curând, în porumbiști vezi numai cotolene retezate, cu movilița lor de pământ copăit grijuliu peste vară, așteptând, împânzite de mreaja funigeilor, să fie cu greu scurmate de plug.

Porumbul a luat cu dânsul în hambar tot soarele verii, iar frigul, mohorât, pune stăpânire pe toamnă.

C A R E T A

Surugiul dă bici înaintașilor înhămați la careta făcută de meșteri buni la Viena, căci în pădurea Rușilor lui Asan nu e cuminte să întârzii. Cucoana tinerică, cu mijlocul subțire și cu pielița străvezie, se reazimă în perne trecând brațul pe după umerii copilului pe jumătate adormit de legănarea arcurilor și care, cu încredere, se lipește de dânsa. Pe capră, robul veghează. În urmă vine caleașca zisă „călugărească“, sub al cărui coviltir încăpător s'au îndesat cufere, saltele și toate mărunțișurile făcând trebuință la popasul de noapte.

Un șuerat prelung și de odată, înconjurând convoiul, tâlharii le-au eșit în cale. Surugiul, om voinic, păstrându-și cumpătul, dă gură cailor și, svâcnind, galopul lor se iuțește. Vasile robul trage ca la vânătoare boerească rostogolind pe unul din tâlhari la pământ. De pe capra rădvanului alte focuri răspund. În goana cailor, cei din trăsuri nici nu înțeleg întâmplarea: ceata s'a risipit. Careta se apropie de gazda care o așteaptă legănându-se pe arcuri, mersul și-l încetinează, purtând drept mărturie o ghioagă, bătută toată'n cuie, ce a rămas înfiptă în coșul negru lăcuit.

Zapciul vestit de ispravă pornește cu poteri spre pădure unde găsește, părăsiți

în drum de vătaf și părtași, pe tâlharii uciși ; după care trimete la stăpânire scrisoare pentru „chip și caiafet“ :

„Om de mijloc unul, la față oacheș cu ochii căprui ; sprâncenile negre, muștățile negre, subțiri și lungi, negru părul capului, barba rade ca și fruntea. Portul lui nemțeșc cu laibăr verde, mintean de postav albastru închis, pălărie ardeleană, nădragi cu ferengi.

„Om înalt cel de al doilea, plăvit, cu ochii albaștri ; părul capului lung, împletit nemțește și de-asupra cu fes. Pe el un ilic galben, apoi minteanul de alagea verde și nădragi husărești de postav albaștrui“¹⁾).

Doi bărbați străini acestor ținuturi, răpuși în dreaptă apărare de Dumneador, slugile cucoanei Catincăi...

EVADARE DIN IARNĂ

Când vrăbii cenușii se rotunjesc resfirându-și penele ca să ție gerul departe ; când rețele de umbre albastre pe sclipitoare, neîntinate cristale cată zadarnic să le prindă în lațul părelnic ; când orașul tihnit e mai tăcut sub pătura pufoasă și albă, de ce pornesc cu gândul la dorinți împlinite, la sete stâmpărată după drum în arșiță prin belșug aromatic de poame ?

Singură în casă, molatec lungită în perne de jilț, cu cartea închisă în mână, în loc să mă satur cu vicleimul de flăcări al vetrei, de ce stăruie fără rost și răgaz amintirea grădinilor din preajma mărilor sudice ? Dar iată că o aromă discretă îmi umflă nările vrând să-mi răspundă.

Pe masa joasă, într'o cupă verzuie cu desene de argint, cucuiată și galbenă, o lămâie frumoasă, pânguită în seră, prinsă încă de craca ce poartă frunze lucioase, se alintă mândră, venind dintr'o lume străină băcanilor care primesc transporturi de lazi îndesate cu marfă.

Lămâia mea are ceva liber, coaja sgrobuțoasă și proaspătă a roadelor culese din pom atunci când vor ele să cadă, aroma ei stârnită de căldura din cameră atât de prielnic, e una cu cea desprinsă din fructe limonii rostogolite aproape de trunchiul pe care au crescut.

Se credea în vechime că lămâia căpătase putere să sfarme întunecatele fermece, și, în rituri funerare, bărbații pășind încet, dar nitmat, o purtau grijuliu în palma deschisă. A spart și pentru mine stalactite de ghiață, a risipit cenușa norilor grei de zăpadă, a îmblânzit viscolul cu toată ungia și a gonit iarna atât de departe, încât mi-a încolțit nădejdea verilor veșnice.

P Â R G U I R I

Incolăciri de curmeie, frunze de viță rumenite în scăpătat biruitor de soare, arabescurile joardelor durează punte legănată dela copac la copac în liniștea serii italice. Ai vrea să vezi copii bucălați ascunși după pergole, copii încovoiați sub grele împletituri de poame și flori, copii culegând vineți ciorchini, sau opintiți sub coșuri prea pline de belșugul tomnatec, mișunând, goi, în purpura umbrelor.

Smochinele plesnesc de dulceață, pepenii se îngrămădesc, mormane, iar știuleții porumbului, atârnați la uscat, îmbracă fațada răzlețelor case. Drumuri urcă, melci răsuciți, spre culmi sigilate de zidul castelelor mândre rămase, în ciuda vrmei protivnice, și azi în picioare.

Sub coastă, la Monterchi, Madonna del Parto, madona lui Piero care a pierdut vederea râvnind să picteze prea multă lumină, cu fruntea ei bombată sub părul tras

1) După Ureche, Istoria Românilor, IV, p. 62.

neted spre tâmples, cu pielea delicată și bine întinsă, își umflă ușor gura posacă, menită să înflorească în surâs numai atunci când Fecioara va aduce pe lume copilul cel sfânt. Vestmântul albăstriu se crapă sub povara nădejdei de viață nouă și veșnică, așa cum se deschide, ocrotitor, pologul tras în lături de îngeri.

S'a întunecat. Pe bolta ținută în palme de noapte, iasomia tămâie, plimbându-și steaua albă a florilor ca în ascultarea unei legi de mult hotărîte, cerești.

B A L C I C

Din praf alb de scoici sdrobite plămădite cu mortarul de margă văroasă, călit în apa și aerul mării, s'au zămislit dealuri cu înfățișare de munte, cu creste pe care și-au făcut cuib răpitoarele, cu râpe săpate de potopul șuvoaielor, cu poteci atârinate între albastrul cerului câte odată mai deschis decât albastrul răsunător al talazurilor ce se sparg îmbrățișate de țarm, alte ori mai întunecat decât cuprinsul oglinzii de mare, dealuri închipuind aidoma, statornic pe pământ, norii ce trec, încet și falnic, pe bolta străvezie.

Ca să nu-ți stânjenească privirea, locuințele tătarilor se pitesc alăturându-se de povârniș, înfiripate din lutul cel alb mângâiat cu palma umezită. Pe culmi iarba și-a jertfit verdele : ca pelinul cresc tulpini cenușii plăcute la miros și foarte amare, sădite parcă într'adins pentru a fi sălaș melcilor răsuciți care scârțâie sub picior. Coadă șoricelului, de teamă să nu treacă ne luată în seamă, albă pe fundalul cel alb, și-a dat un perdaf de suliman galben. Tot galben și drugul, galbenă lumânărica și galben asfodelul, îngânând lumina petelor de soare. Mai jos, cretele se încing cu șerparul de migdali, de caiși, de smochini și de viță, rodul străduinții omenești, belșugul hărniciei.

Mai jos încă, începe viața hârbară a lunilor de vară. Puhoiul veneticilor se abate în liniștea orașelului de hamali, grânari și pescari, înfrigurând vremelnice traiul micilor negustori, barcașii sau birtași. Goi, prăjiți de soare, se tăvălesc jucându-se printre valuri, pe nisip și în bărci. Se rotunjesc ieșind din apă umeri cu pielea întinsă de sforțare brăzdând mătasea întinsoarei; aproape de mal copii sburdă scoțând stropi de lumină. Bărci încărcate lunecă în ritmul vâslelor trase din răspuseri de barcașii vânjoși. Pe pietre, pe nisip stau toläniși cei leneși căutând înțepătura ca de albine a soarelui nămiezii. Vântul umflă câte o pânză bătându-și joc de opinteala omenească.

La cafeneaua din port, sub pluta cea mare, cântăreții turci cu malele și tobe sunătoare povestesc despre fecioara cea oacheșe care degeaba așteaptă flăcăii trimiși la peire. Ceva mai departe, cobzarul pe care nimeni nu mai vrea să-l asculte macină ani de-a rândul acelaș cântec din gura lui știrbă. Circul, ridicându-și peste zi cortul rotund, anunță lupte greco-romane și lumea se îndeasă către seară ca să vadă jocul mușchilor umflându-se pe pieptul atleților. Luptătorul cărunț, după ce a rupt în degete lanțuri, îngenunche un taur și fiorul spaimei trece prin mulțime. Într'un colț, palide și prea de vreme îmbătrânite, râd fetițele cu rochia sclipitoare de fluturi, bucuroase c'au scăpat și astăzi arătând pe trapez bietul lor meșteșug cu trudă învățat. La sunetul trompetelor defilează parada de închidere — privitorii se împrăștie. Afară, calea laptelui taie în două jumătăți ghioacea de metal negru bătută cu stele.

Luna strâmbă și roșie se cufundă în mare. O luntre întârziată, cu fanallul resfrânt de apă, trece fără șgomot. Noaptea e a greerilor și a foșnetului valurilor după ce toată larva s'a stins.

P O E S I I

DE
OVID CALEDONIU

INTAIA CĂLĂTORIE

Intorși bolnavi de peisagii cu ploaie și vânt,
Mergem prin pădure în liniști stelare
Ne-așezăm auzul pe mușchii, umezi, de pământ
Când nimeni nu tulbură gândurile clare.

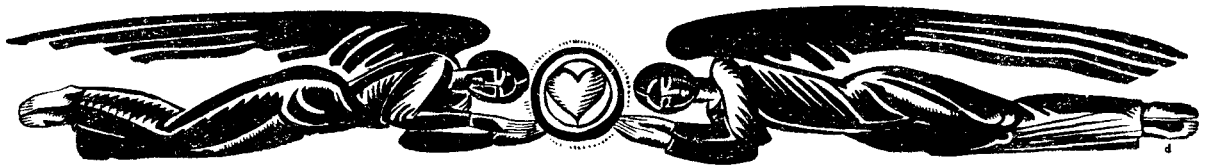
Cerul fiecare din noi, rătăcit, îl avem
Pe frunte, pe piept, în ochi ce nu văd aproape,
La rădăcinile plantelor, ca lângă altare îngenunchem
Și 'n beznă ne pipăim, pe mâini, pe tâmpile și pleoape.

Mânați de-o tristețe nespusă de nimeni, de sus,
Străbatem prin somnul greu al pădurii de brazi
Intindem mâinile spre răsărit și apus
Să ne lecuim de dragostea stelei de azi.

STROFE

Acum tot brațele spre cer ridicăm,
Ne 'ndeamnă mereu anii, cu snopii, în noi strânși,
Cu toamna, de gât, în vaduri mai stăm
Și vântul să ne sufle pe ochii cei plânși.

Mă caut la răspântii, în liniști mă chem
Și gem, uitat de stele, cu vitregii de lună
Lângă tine, Doamne, mă fac un ghem
S'ascult în noaptea plină livezile cum sună.

P O E S I I

DE

N I C O L A E J I A N U

E U

Eu, cel adevărat, sunt mort demult
Și'n fiecare toamnă-ascult
Cum moare 'n mine înc'un om
Și'n fiecare toamnă îi petrec
Pe toți câți trec,
Cum trec atâtea frunze printr'un pom...

EU, mort de-atâtea ori și vecinic EU,
Mă lupt cu viermii, plâng și cânt
Și 'ntr'una cat pe Dumnezeu...
Departa sau aproape...
Trăește-o toamnă care n'a mai fost
Odihna mâinilor să-mi lege fără rost.

Pe mine cel etern să mă îngroape.

POEM PENTRU CÂNELE VAGABOND

Nu fugi...
Câne-al nimănui și-al tuturor,
Mânilor mi-s goale de ocări
Dinții tăi flămânzii, nu mă dor.

Noaptea asta crește pentru noi
Pentru foamea noastră
Pentru ochii noștri orbi și goi.

Lacrimile toate, câne trist
Pune-mi-le'n mână și să stăm
Până'n zori
Lângă stârvul zilei să cântăm...

Nimeni nu ne-aude, poți să plângi
Oamenii sunt morți
Pietrele în noaptea asta toate-s porți
De morminte și de somnuri lungi

Noaptea asta câne vagabond
Tu îmi ești prieten și destin
Gândurile toate
Vieții tale frânte i le'nchin.

V E R O N I C A

DE

VINTILĂ HORIA

Dincolo de bine și de rău se află un tot unitar și armonios care concentrează ca un paradox, aceste două contraste morale. Conglomeratul acesta ciudat, pe care l-au studiat mai mult poeții decât filosofii, se numește, cu un cuvânt vechiu, femeie. Proportia de *bine* și de *rău* e calculată în fiecare exemplar al genului într'o drămuire deosebită care din fericire nu stă în puterea omului. Adeseori ești împins să crezi că un demon glumeț, de o ironie sinistă, se ocupă cu meșteșugita cântărire a sufletului femeiesc, pentru că n'ar putea nimeni să supună unui chestionar logic concepția despre viață a unei femei. Poate datorită unei sensibilități deosebite, impregnată în cutele psihicului ca un caleidoscop, atitudinea Evei eterne se risipește în jocuri inegale cari dau vieții o notă de fantastic delicios.

Câteodată însă variațiile pe aceeași temă sunt atât de inedite încât surpriza pe care o încerci se transformă în suferință. Prietena mea Ariana, o fată cu ochii negri minunați și cu cele mai frumoase brațe, recunoaște când stăm de vorbă că nimic nu o poate împiedeca uneori să disprețuiască ceea ce adorase cu un minut înainte, sau să se certe cu logodnicul ei deși știe bine că își crează, ei și lui, o durere fără rost. Însă nu despre Ariana vreau să scriu acum ci despre o întâmplare care să illustreze mărturisirile ei. Eroina e o fată pe care Ariana nu o cunoaște decât din spusele mele, însă faptul acesta nu o stânjenește deloc să se recunoască în acțiune, ori cel puțin să înțeleagă și să justifice firesc fiecare stare sufletească a tovarășei de sex.

A trecut un an dela întâmplarea pe care o povestesc abia acum. Veronica s'a schimbat, sau numai mi se pare. Sufletul ei, deși l-am surprins întotdeauna, ca pe o înnotătoare goală, a rămas mereu atât de departe de orice prezicere, încât nu știu dacă veselie ei e o stare care va dura, după cum n'aș putea să propun un termen acceselor de melancolie cari o zgudue uneori.

Sunt câțiva ani de când am cunoscut-o. Toamna trecută s'a petrecut însă ceva care a modificat tabloul, ceva care se găsește în povestea de față. Infloreau pe pajiști, odată cu bruma, violetul palid al brândușelor și pădurea prinsese nuanțe roșii, risipite prin verdele brazilor ca o prezență vie a anotimpului. Munții răsăreau dimineața albaștri, scăldați în soarele lui Octombrie, desprinși din cerul care își ceda culorile încetul cu încetul, ca într'o baie de frig. Cădeau și frunze seara, când pădurea se legăna singură, să adoarmă mai ușor. Și când soarele se rezema de creste, curgeau sulii de aur printre crengi, sculptând pe covoarele noi de jos pete de lumină tremurată. Atunci se cobora răcoarea, străbătând vestmintele, stropind cu boabe de rouă iarba, ferecând ușile și ferestrele în dosul cărora se aprindeau lămpi calde și fețe de oameni se aplecau ritmic, ca în fața unui altar. Iar liniștea urca din văi cu glas adânc pe trepte nevăzute. Se furișa din pădure împresurând casele, înstăpânindu-se pretutindeni, înălțându-se către cer pe spinarea fumului care se rostogolea în sus, ca un steag de pace, din fiecare acoperiș. Sinaia adormea în vale, ca un câine cu botul pe labe, tolănită între munți, încovrigată de frig, tremurând spasmodic din toate încheieturile când trenul huruia pe pod ca un convoi de purici.

O cunoscusem pe Veronica mai de mult, la Facultate, și ne întâlniserăm aici, pe o potecă depe Cumpătul, fiecare cu un curs sub brațe și cu spaima examenelor dinainte. Spaima mea era ceva mai accentuată, deoarece mă așteptau la București nu unul, ci trei examene. Veronica trecuse ca deobicei, încă din Iunie aproape toate pragurile către anul al patrulea și-i mai rămăsese unul singur. Era o fată silitoare nu din pasiunea cursurilor, ci din convingerea conștientă că un examen preparat e întotdeauna un examen luat. Luciditatea ei, care izburcea adesea în învinuiri îndreptățite față de nepăsarea mea boemă care mă azvârlea în fața profesorului cu materia numai pe jumătate citită, îmi apărea mai mult ca un viciu voit, decât ca o stare înăscută. Și îmi închipui și acum că Veronica își măsoară nu numai somnul dar și decența viselor. Râsul și plânsul ei trebuie să fie podoabe calculate, sau arme abile, căci fiecare milimetru din sufletul și trupul ei e concentrat în vederea atingerii unui scop precis. Chiar culoarea părului, deși e de un castaniu admirabil, scăldat în irizări aurii, se potrivește atât de bine cu ochii verzi bătuți în ținte violete, cu buzele arcuite regulat și atât de netede că par întinse pe o catifea ireală, încât cred că întreaga ei copilărie și adolescență s'a consumat în vederea realizării fapturii de acum, care corespunde unui ideal interior bine precizat încă din leagăn.

Și totuși am iubit-o foarte mult și i-am spus-o deseori, mereu însă cu sentimentul unei friici neînțelese pe de-a'ntregul. Poate că mă temeam să nu descopăr dincolo de decorul Veronicăi obișnuite, ascunzișuri cu surprize, resorturi nebănuite cari ar fi făcut să țâșnească la suprafață chipul ei real, dureros de necunoscut. Pentru posibilitatea acestei revelații păstram în vorbe și în gesturi o timiditate continuă. Iată de ce indiferența ei nu m'a umilit niciodată și nici nu m'a întristat, căci mi-a dat siguranța că voi avea mereu dinainte fătura neschimbată a fetei pe care o iubeam. Într'o zi am întrebat-o ce crede despre dragoste și mi-a răspuns că nesocotește total lucrurile inutile. Altă dată m'a văzut ieșind dela un cinematograf unde se juca Romeo și Julietta și a râs, a râs în stradă cu o poftă nestăpânită.

Când am întâlnit-o însă pe poteca din pădure, răscolind frunzele în mers, mi s'a părut atât de deplasată prezența ei în amurgul acela romantic, încât am râs și eu.

— De ce râzi ? m'a întrebat.

— Pentru că nimic nu se potrivește mai puțin cu o toamnă și cu un amurg decât tine

Veselia mea a căzut însă repede când mi-a explicat că ea n'a venit aici să se plimbe pur și simplu, ci să ia aer, sau cum s'ar spune, provizii de forță pentru efortul greu al examenului. I-am mărturisit că umblam toată ziua prin pădure cu un curs din care citisem în patru zile patru pagini și că eu într'adevăr mă plimbam pur și simplu, fără niciun scop, numai pentru bucuria de a vedea. A zâmbit aproape milostivă însă nu fără nuanța de dispreț care-i înflorea colțul gurii de câte ori era vorba de pasiunile mele copilărești. Căci Veronica, deși purta un nume vechiu și carecum demodat, trăia cu frenezie filosofia veacului, utilitarismul acela atât de înfipt în prezent încât te silește să adori timpul și să faci din clipă un câștig sau o pierdere după cum ai folosit-o cămătărește sau ai lăsat-o să treacă fără să o storci de tot ce-ți putea oferi. Iată deci întâlnirea noastră simboliza o ciocnire de forțe contrarii, de principii opuse, rezumând dualismul antagonic al existenței moderne. Căci nu se întâlniseră acolo numai un bărbat și o femeie, adică o unitate virtuală, ci două entități distincte, concentrate fiecare în jurul altui crez. Și totuși plimbarea a continuat, ascunzând sub liniștea ei dorința de pace a vieții de totdeauna, acest imperativ imens și dictatorial care face posibilă societatea.

Se însera încet și fiecare fragment de peisajiu părea un tablou de sine stătător, pictat în culori deosebite și totuși unitare, ca o expoziție în care, deasupra diversității subiectelor, domină stilul unic al artistului. Poteca pietruită de curând se întindea dreaptă, croită în linii regulate de mâna omului. Cred că semnul acesta de civilizație o atrăgea mai mult pe Veronica aici decât în altă parte. Soarele căzuse dincolo de piscuri și munții se profilau vineți, uriași și reci, astupând zărilor într'o intimitate de închisoare. Deasupra stăruia încă agonia de sânge palid a astrului răposat. Crucea de pe Caraiman întindea brațe mici în singurătatea ei înaltă, ca o jucărie uitată care se vrea mângâiată de mâinile stăpânului. Din funduri de prăpastii creșteau neguri albe.

Mă gândeam la zâmbetul frumos și bun al Arianei încununând plimbarea neașteptată de astă seară, când Veronica rupse brusc tăcerea cu vorbe cari voiau să fie disprețuitoare :

— Cu siguranță că mesteci în dinți fragmente de poem !

— Nu, mă gândeam la ochii frumoși ai unei fete. Și chiar dacă ar fi cum spui nu văd de ce te silești să pui atâta dispreț în glas de câte ori vine vorba despre poezie.

Reîncepea vechea discuție, atât de des repetată încât de fiecare dată o credeam consumată și închisă pentru totdeauna. Veronica strivi între degete o frunză uscată care gemu omenesc de îndurerată și apoi o azvârli cu răutate într'o parte, poate în nasul poeziei. Glasul ei răsună cald în semi-obscuritate, adoptând nuanțe blânde ca o ultimă încercare de a mă convinge. Tresărea ca de obicei ambiția ascunsă de a mă converti la ideile ei. Dădea și acum dovadă că mă cunoaște foarte superficial.

— Tu nu înțelegi că viața de azi refuză orice contact cu ceea ce nu e real, cu ceea ce nu-i convine ? Poezia, presupunând că a fost cândva o necesitate, un îndemn adânc, ceva în sfârșit care să rimeze cu năzuințele socialului, nu mai reprezintă astăzi nimic, nici măcar o modă. Azi nu mai ai dreptul să admiri, adică să privești ceva din punct de vedere estetic, pentru că timpul nu e numai al tău și pentru că viața așa cum se desfășoară acum, e ca un brad uriaș în care individul nu reprezintă decât frunza aceea cât un ac de subțire care trebuie să accepte ritmul celor-

alte ca să nu piară. Poesia e ca și cum ai refuza la un moment dat să primești seva care circulă în toți, de dragul unei seve proprii care n'ar face decât să te desprindă depe trunchiu. Căderea e iremediabilă pentrucă încercarea ta de izolare înfrânge legi categorice și universale. Mă gândesc uneori la tine, la felul tău de a fi și urăsc rățacirea asta între vers și inutil pentru puterea cu care te scoate dintre oameni.

Mâna, cu degete subțiri și albe pe cari le sărutasem de atâtea ori, descria în aer curbe scurte și căderi repezi, însoțind cu meșteșug cadența vorbelor. Viitorul membru al baroului din București, domnișoara Veronica T., făcea practică pe spinarea mea. Căci o bănuiam nesinceră și acum. Însă avea ochii atât de aprinși și părul se răvășise atât de copilăresc în ritmul pledoariei, încât o iubeam pentru podoabele acestea cari făceau, cari refuzau poate să adopte convingerile stăpânei. Și mă simțeam atât de tare pe poziția mea *inactuală*, încât consimții să răspund.

— De câte ori îmi amintești ceva care nu-ți place, sau care nu se potrivește cu structura ta sufletească, nu lipsește cuvântul *inutil*. Și cu o plăcere diabolică îl așezi întotdeauna lângă *social*, ca doi termeni cari se exclud. Pentru tine omul ca să poată exista trebuie să fie util, renunțând la el. Vreau să spun că pentru tine noțiunea de individual e fatal legată de aceea de inutil. Și atunci, completând cursul argumentării tale, tendința mea către poezie nu e decât o urmare logică a crezului individualist pe care-l port de mult în mine. Că sunt un om inutil, etern inutil, asta intră dela sine în sfera deducțiilor tale. Un singur lucru îți scapă însă. Dacă ții să mă convertești la anti-poesie, de ce nu încerci mai întâi să mă arunci în util, să restabilești contactul cu socialul, prezentându-mi paradisul acesta din care am căzut și în care tu te afli ?

Plimbarea se prelungea în tăcere. Simțeam pregătindu-se în umbră, dincolo de șuvițele castanii, un răspuns zdrobitor, care însă întârzia să vină. Mă folosii de acest armistițiu neașteptat și continuai pe acelaș ton calm și nepăsător care displace femeilor pentrucă simt în el povara propriei lor înfrângerii.

— De altfel nici tu nu poți spune că ai renunțat cu totul la tine pentru a te dărui — știu eu ? — societății, ori numai timpului actual. Iată de pildă această plimbare nocturnă care, cum spuneai adineaori, o faci cu scopul de a lua aer în vederea unei cât mai perfecte reușite la examen. Nu văd aici nimic social, ci dimpotrivă puternice tendințe individuale, egoiste.

Ultimul cuvânt o duru. Auzii un „eh !” distinct care voia să spună : „nu mă înțelegi, la altceva mă gândeam”, însă nu făcea decât să-mi dea siguranța că țintisem bine. Însă o femeie, oricât de evident îi reliefezi eroarea, continuă să se apere cu dârzenie. Pentru ea niciodată o poziție pierdută nu e o poziție pierdută, nu e o poziție care trebuie părăsită. Și nu-mi închipui pe Eva cedând șarpelui după păcat mărul din care s'a grăbit să muște.

— Vezi tu Veronica, dacă aș urma să judec prin prisma convingerilor tale aș ajunge la concluzii foarte bizare. De pildă dacă numai ceea ce e momentan util e demn de luat în seamă, dragostea privită ca o pierdere de timp prin excelență, ar trebui exclusă și condamnată ca inutilă.

— Fără 'ndoială ! Aici voiam să ajungi și nu te-am întrerupt ca să cazi singur în cursă. Dragostea, ca și poezia, face parte din recusita altui veac, răposat.

Nu prea vedeam în ce cursă am căzut singur, însă am tăcut ca să las impresia unei înfrângerii. Femeile și copiii, dacă îi contrazici prea mult, plâng sau se supără. Mergeam alături, braț la braț, în cadența aceluiaș pas, măsurat mărunț după spațiul nefiresc al tocurilor ei înalte și moderne. Călcam pe hotarul fraged

dintre amurg și noapte, când întunerecul păstrează încă urma firavă a zilei care a trecut, ca pe o convalescență. Stelele nu se zăreau și cerul plutea incert în ape turburi. Printre copaci, jur împrejur, ne învăluia adevărata noapte, ca o avantgardă. În vale se aprindeau lumini la ferestre. La un cot al cărării ne-am oprit să odihnim pe o bancă. Era liniște și frig. Simțeam trupul de lângă mine tremurând, însă glasul se silea să prelungească senzația fermă a izbânzii recente. Printre trunchiuri pâlăia aproape, flacăra înaltă a unui foc. Era atâta liniște încât auzeam pocnitul vreascurilor aprinse și departe, în vale, adierea de apă a Prahovei. Părul Veronicăi mirosea a levănțiță și a primăvară. Vorbele tari rămăseseră în urmă, străine de intimitatea nopții. Fata se ghemui lângă mine.

— Mi-e frig.

— Dacă ți-e frig, rosti înăuntru numai gândul meu, de ce nu plecăm domnișoară avocat? De ce nu continuăm controversa? Bătălia ideilor te-ar încălzi și săbiile vorbelor noastre ar face să țâșnească scânteii în încrucișarea lor crâncenă. Sau poate, scumpă domnișoară avocat, îți place mai mult focul care pâlăie, noaptea care cade, liniștea grea și atât de... poetică în majestatea ei?

Dar glasul rămase înăuntru, ca o scrisoare rătăcită. Și jumătate din pardesiul meu cuprinse umerii cari tremurau alături. Brațul stâng îi învălui autoritar și ocrotitor lărgind capacitatea calorică a pardesiului. Domnișoara avocat, convinsă probabil de utilitatea gestului, nu se împotrivi, acceptând cu un „mulțumesc“ timid inițiativa mea umanitară. Și părul ei era acum așa de aproape și mirosea atât de pătrunzător a levănțiță și a pajiște înflorită, încât buzele îi culeseră parfumul cum ai rupe o floare. Noaptea căzuse pretutindeni și focul era singurul semn al vieții pe pământ. Dacă s'ar fi stins, ne-am fi simțit amândoi triști și izolați în întreg universul, ca cei doi oameni ai începutului.

— Veronica, iată noaptea cea mai frumoasă care s'a lăsat vreodată pe pământ. Nici luna nu îndrăznește să-i risipească farmecul.

Niciun răspuns. Numai degetele ei fine și reci îmi cuprinseră mâna și rămaseră așa, ca într'o încuviințare veșnică. Vântul, sau o veveriță mucalită, desprinse depe crengile de sus un con de brad și-i dete drumul pe bancă unde căzu cu zgomot de catastrofă cosmică. Degetele Veronicăi se crispară și capul se rezemă, cerând ocrotire, pe pieptul meu. Auzeam inima țâcănind dezordonat, cuprinsă de panică.

— Veronica, nu-ți fie frică. N'a fost decât o glumă a toamnei, sau poate a bradului pe care l-ai umilit adineaori asemuindu-l cu un furnicar omenesc.

Și tăcerea veni iar, adăpostind sub falduri blânde focul care trăia în spasmuri, și mâinile cari se căutau, prietene. Suffletele ardeau în noi ca două făclii asemenea la picioarele aceluiaș altar. Pălălaia focului din besnă descreștea încetul cu încetul, când o umbră se desprinse de lângă ea și porni către noi cu pași pe care nu-i vedeam însă îi bănuiam lungi și grei ca noaptea. Era un om cu siguranță, însă proiectat pe miezul flăcării părea un duh rupt din întunerec. Poate că nu era decât cineva care cobora după lemne... Veronica întoarse fața către mine și în ochi îi bănuiam tremurul lucios al spaimei.

— Poate e un hoț!

— Nu, n'avea cum să știe că suntem aici. Și chiar dacă ar îndrăzni, putem striga, putem fugi, sau... știu eu?...

În sfârșit, s'ar putea să fie un om ca toți oamenii.

Căutam înadins încurajări cât mai puțin calmante, ca să pot admira în voeteama domnișoarei avocat. Umbra creștea către noi. Auzeam pași grei sfărâmând crengi uscate în mers.

— La urma urmei, nu trebuie să-ți fie frică dacă ești cu mine.

Și brațul stâng se încordă bărbătesc, cuprinzând talia fetei și apropiind-o strâns. Omul trecu prin fața noastră, ghici probabil existența unui singur excursionist întârziat și obosit, căci trupurile noastre erau atât de aproape încât se confundau — și rosti un „bună seară“ cumsecade și românesc. Răspunsei grav, conștient de puterea fără seamăn care clocotea în mine. Apoi sărutai bucele umede ale domnișoarei avocat care-și pierduse pe undeva, prin pădure, talentul oratoric și simțul utilității.

Târziu, când ne-am ridicat, focul murise și luna plutea sus, în largul cerului înghețat. Veronica murmură încet melodia unei romanțe la modă. Nu o auzisem niciodată cântând și tot restul drumului, până'n poarta vilei, ascultai cântecul acesta îndulcit cu versuri stupide, ca pe un semn deplin că învinsesem și că schimbasesm haina de împrumut a unui suflet cu mantia naturală care i se potrivea. Veronica devenise mai puțin decât o studentă, tovarășa ideală a visurilor mele. Și când ne-am despărțit, i-am promis toate poeziile de dragoste pe care i le scrisesem însă nu cutezasem să i le dau. În zâmbetul care m'a petrecut ca o fluturare de baptistă, am recunoscut admirație, supușenie, iubire.

Ariana mă aștepta de mult cu masa. Venise dela București logodnicul ei și bucuria strălucea pură în sufrageria albă, ca interiorul unui suflet de îndrăgostit. Era prea multă fericire în jurul mesei aceleia pe care supa se răcise uitată, ca să mai adaug prisosul identic din mine. Imi făcea impresia că dacă aș fi spus ceva din întâmplarea fără început a serii acesteia, ar fi plesnit geamurile sub presiunea vorbelor, ca un balon supraîncărcat.

A doua zi am plecat la București deoarece era ultimul termen de înscriere la examene. Veronica rămăsese la Sinaia, urmând să sosească după câteva zile.

Ca o studentă conștiincioasă ce era, avusese grijă să se înscrie înainte de a veni la munte. I-am trimis numaidecât cea mai frumoasă dintre poeziile mele și o scrisoare lungă în care mărturiseam dragostea mea care dăinuia dela începutul întâlnirii noastre. Era o poveste întregă în plicul care pleca în spre ea, un roman condensat din care nu lipseau niciuna din obișnuitele declarații scrise cari inaugurează o dragoste. Așteptam răspunsul cu nerăbdare și colindam cinematografele ca să treacă timpul mai repede. Sbuciumul din preajma examenelor îl lăsasem pentru alții.

După două zile primii scrisoarea ei. Un plic subțire și ușor care-mi juca între degetele denaturate de emoție. După ce am citit-o odată, am răsuflat adânc și mi-am șters fruntea cu palma. Simțeam în piept o greutate, ca în visele urâte în cari te apasă un zid prăbușit peste tine. Am citit încă odată și încă odată, de ne-numărate ori, răsucind sensul frazelor inabile însă neobișnuit de ironice și răutăcioase. Iubirea mea se numea acolo „neseriozitate“ iar versurile trimise „fleacuri“, „prostii“, „pierdere de vreme“. Scrisoarea se încheia astfel: „Nu-mi închipuiam să mă cunoști atât de puțin“.

Când i-am povestit Arianei întâmplarea aceasta, cerându-i un sfat, a râs și m'a bătut pe umeri compătimitoare. Ochii ei frumoși păreau a înțelege totul, desvăluind în luminile lor limpezi existența unui secret pe care-l cunoșteau numai ea. Veronica și toate celelalte. Căci femeile sunt constituite într'o sectă ermetică a cărei istorie și origină nu o cunoaște nimeni, nici chiar ele... Insa ritualul trăiește în sânge ca o moștenire fără sfârșit.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

SCHEMATICA UNEI ANTROPOLOGII CREȘTINE

Kirche, Staat und Mensch; Russisch-Orthodoxe Studien, Genf, 1937

Marele congres al bisericilor creștine, ținut anul trecut la Oxford, ne-a dat o extrem de bogată literatură cu privire la starea în care se găsește astăzi creștinismul față de societatea umană. Din această reexaminare critică, doctrina creștină n'a ieșit diminuată. Dimpotrivă s'a constatat că declinul omenirii se datorește tocmai îndepărtării de la principiile și valorile morale-religioase ale creștinismului. Nouile devieri și curente anarhice și ateiste au produs o reacțiune favorabilă creștinismului.

Se aude neîncetat strigătul: „Înapoi la Hristos! Înapoi la sursele veridice ale Evangheliei! Reintegrați creștinătatea pe baze dogmatice și morale! Găsiți un minimum de credință și de purtare!“

Natural strigătul acesta, deși îndreptățit, are totuși și ceva periculos în el. Dorim și noi o reîntoarcere la adevăratul creștinism, dar acest creștinism noi îl regăsim veridic și curat în ortodoxismul bisericii de răsărit, cristalizat în hotărârile celor șapte soboare ecumenice și în tradiția bisericească. Un minim de credință înseamnă o renunțare la credința completă a bisericii. Nu ne-am mai regăsi atunci în ortodoxism, ci am pluti în plin protestantism, raționalism ori sincretism religios.

A pune în discuție dogma, înseamnă să o sdruncinăm, să ne îndoim de perfecțiunea și veritatea ei, înseamnă să-i introducem cariul scepticismului la rădăcină. Rezultatul ar fi: negarea însăși a ortodoxismului!

Din contactul pe care l-am luat cu mulțimea bisericilor la aceste congrese, urmează, să ne însușim acea: *prudentia rerum*, ca o atitudine de viitor față de ele. Este adevărat, că suntem foarte călduros îmbrățișați și solicitați. Nu lipsesc însăși intențiuni mai mult sau mai puțin vizibile de a ne capta și dilua în apele celorlalte confesiuni. Reacțiunea de pe ecranul creștinătății este bună și actuală și legitimă. Ea vine ca o redesteptare din acea somnolență religioasă, în care ne complăceam până acum.

Ultimile întâlniri cu restul bisericilor creștine, cum au fost de pildă la: Stockholm, Lausanne, Lambeth, Cambridge, Oxford, Edimburgh, etc., ne-au întărit și mai mult convingerea de a ne concentra mai temeinic și mai sărguincios asupra ortodoxismului. Ne găsim încă cu multe probleme deschise. Sunt numeroase acele *teologumene* asupra cărora există încă discuțiune. Influențe din afară: filosofice, protestante ori romano-catolice, își deschid șuvoarele lor în apele ortodoxismului. Opera viitoare va fi de a concura și corecta aceste imixtiuni. Discuțiunile începute între teologii bisericilor ortodoxe vor avea de scop să purifice ortodoxismul și să ni-l redea iarăși virgin.

În această ordine de idei, un prețios material ne prezintă lucrările congresului de la Oxford, apărute sub denumirea de: *Kirche und Welt — Studien und Dokumente* — care au ajuns până la al XVI-lea volum. Am înaintea mea volumul al II-lea din această colecție: *Kirche, Staat und Mensch*, Genf, 1937, unde găsim o foarte importantă contribuție a teologilor ruși în domeniul teologiei, care nu poate fi ignorată. Se desbat în aceste studii: probleme de antropologie creștină, de sociologie, de etică, de dogmatică și de istorie creștină. Asupra primei probleme găsim șase articole datorite unor specialiști cu mare renume filosofic și teologic, precum: profesorul Bulgakov, Berdiaiev, Alexejev, Vyșeslavțev, Zenkovsky și profesorul german Lieb.

Ne permitem pentru cetitorii revistei „*Gândirea*“ o informare mai amănunțită asupra acestor probleme, care au făcut și fac încă obiectul preocupărilor acestei eminente publicații de spiritualitate creștină.

Există o antropologie creștină. Propriu zis, creștinismul a valorificat în mod integral problema omului. Antichitatea nu s'a preocupat de personalitatea umană sub forma ei existențială. Ea era înglobată existenței marelui mister cosmic ca un element secundar, inferior și ema-

mentist. Materialismul concepea pe om numai sub forma lui telurică, iar idealismul valorifica forțele superioare și ideale ale omului, oarecum desprinse de realitatea lor ființială. De asemenea, Barthianismul, această recentă oglindire a protestantismului, resfrânge pesimismul asupra ființei umane, considerând-o ca pe un element decăzut, păcătos și neapt a se ridica către Dumnezeu. Numai creștinismul concepe pe om ca pe o problemă centrală și-l interpretează sub unghiul unei existențe totale, apropiindu-l de Divinitate prin „chipul și asemănarea“ sădite de Dumnezeu în sufletul său.

„Antropologia“, prin urmare, este o disciplină ieșită principal din aluatul creștin. Să vedem, care sunt acum postulatele pe care rezidă schematică unei asemenea discipline.

Ne conducem momentan de ideologia părintelui Bulgakov, întrucât însășirea ei pare mai complex și mai sistematic expusă, integrând însă concomitent și ideile personale ale celorlalți gânditori ruși.

În studiul său intitulat: „Die christliche Anthropologie“, p. 209—255, Sergiu Bulgakov reduce problema omului la patru postulate, ca fiind cele patru principii de bază pe care rezidă schematică unei antropologii creștine: 1) raportul dintre Dumnezeu și om; 2) raportul dintre lume și om; 3) Divin-umanul sub aspectul său istoric și eshatologic, și 4) întruparea lui Dumnezeu.

Este, desigur, foarte firesc ca prima idee pe care trebuie să o găsim pe frontispiciul unui tratat de „antropologie creștină“ să fie cea a raportului dintre creator și creatură, dintre Dumnezeu și Om.

Într'un tratat de „antropologie filosofică“ o asemenea preocupare nu ar fi de ordin primordial. În contribuția pe care Berdiaev o aduce la studiul „problemei omului“ din articolul său: *Das Problem des Menschen—Ein Beitrag zu einer christlichen Anthropologie*, p. 185—208, și unde caută să trateze problema aceasta ca filosof și nu ca teolog — (Ich gedenke hier, das Problem des Menschen als Philosoph und nicht als Theologe zu behandeln, p. 176), postulatul fundamental al antropologiei îl formează: problema personalității umane. În cadrul însă al unei antropologii creștine raportul dintre Dumnezeu și om este piatra unghiulară a acestei discipline. Dumnezeu și omul, iată prima ecuație ce trebuie deslegată.

Teologia negativă, inspirându-se din neoplatonism, tăgăduiește atribuirea vreunei însușiri lui Dumnezeu. Ea nu recurge nici măcar la atributul de *existentă* sau de *transcendență*.

Absolutul nu poate fi nici dincoace și nici dincolo de noi. Tuturor acestor determinări logice, nu le putem opune decât un „Ignorabimus“. „Für das Absolute gibt es kein „trans“. Est liegt völlig

jenseits von Denken und Sein“, — spune Bulgakov. Față de acest aspect *apofatic* al Absolutului, mai există un altul de nuanță *catafatică*, unde Absolutul este privit ca Dumnezeu, care se revelează prin creațiune. Revelațiunea presupune existența unui mister în sine, ce se descoperă și a unei creaturi, căreia acest mister oarecum censurat i se face cunoscut. Neființa devine ființă. De sub zaimful greoiu ce acoperea acest mister insesizabil, o rază de lumină și viață trădează un ce existențial. Nu e propriu zis o trădare a vreunui Prometeu răzbunător, ci e o revelare de Divin. „Das Absolute als Transzendentes, das sich im Spiegel des Immanenten reflectiert, ist Gott“, p. 210.

Între creator și creatură nu există o diferență de ordin ontologic, ci din contra o *identitate ontologică*. Autorul precizează mai de aproape această identitate, dar nu după sistemul emanaționist, ca în neoplatonism, și nici după sistemul unei totale separațiuni, pe care mintea logică în zadar caută să o întregească. Există o antinomie mai mult de ordin intelectual, decât în sensul dialecticei lui Hegel sau Marx care se neutralizează apoi într'o sinteză de regăsire atât a tezei, cât și a antitezei acelei antinomii. În antinomia de mai sus, găsim ceva din marile enigme, nepătrunse de mintea logică. În actul creațiunii apare un loc spațial pentru creatură, în afară de Dumnezeu. Această idee limitativă nu are în sine nimic ontologic, ceva, ce ar însemna o delimitare a Divinității.

În creștinism, existența creaturală are ființa ei în Dumnezeu, deși capătă prin actul creațiunii o existență proprie și în afară de Dumnezeu. Creațiunea nu duce către *panteism*, care în fond nu este decât un ateism consecvent, ci către un *panenteism*.

Principiul primordial rezidă în Dumnezeu. Chipul dumnezeesc se reflectă în creatura sa. Această reoglindire nu trebuie privită ca o idee abstractă, ci ca o realitate, ca acel *ens realissimum* al Ființii dumnezeiești, Creatura nu este un element adăugitor Divinității, ci face parte din însăși existența lui Dumnezeu, „Gehört zum eigenen Leben Gottes“, p. 214.

Actul creațiunii este opera înțelepciunii lui Dumnezeu, a „Sofiei“.

Altă dată, preotul Bulgakov vedea în acest atribut al „Sofiei“ o nouă persoană a Sf. Treimi. Acum însă lămurește precis acest înțeles după sensul V. T. pe care-l găsim în Proverbele lui Solomon, cap. VIII. Înțelepciunea nu este ontologic separată de Dumnezeu, nici nu trebuie privită ca o a patra hipostasă a Divinității, dar nici identică cu esența divină. „Sie ist überhaupt keine Hypothese in der Art eines besonderen hyposthasenhaften Zentrums in der Gottheit“, p. 215.

Bulgakov dă ample explicațiuni, p. 215, 216,

asupra raporturilor dintre persoanele Sf. Treimi. Revine în mod special cu privire la înțelesul cuvântului de „Sofia“, ce mi se pare mult atenuat față de interpretările anterioare. (Vezi Rev. „Raze de Lumină“ pe 1936, nr. 3—4). Ea trebuie înțeleasă ca un element inițial existent în fiecare din persoanele Sf. Treimi. Înțelepciunea divină e înțelepciunea persoanelor Sf. Treimi. Datorită acestei însușiri avem actul creațiunii. Ea este elementul ideational din structura fiecărei facultăți sufletești. E un factor constitutiv al acestor facultăți și nu în afară de ele sau mai presus de ele. Lumea nu este făcută din „nimic“, ca și cum acesta ar fi existat alături de Dumnezeu sau ca un ce dincolo de Dumnezeu, ci ideia prin voința ei prinde realitate în timp și spațiu, pe care Sf. Scriptură o precizează sub forma celor șase zile ale creațiunii. „Ihr sophianischer Grund ist ihre *Entelechie*“ — spune Bulgakov, p. 217. Natural, că această „Sofie“ se va desăvârși în timp în făpturile divine până la complectarea lor perfecțiune în Dumnezeu. Sunt forțe imanente, care lucrează în om sub imboldul libertății voinții pentru a atinge starea de perfecțiune în Dumnezeu.

Bulgakov rezumă raportul dintre creator și creatură în sensul că energia creatoare din univers aparține lui Dumnezeu și reprezintă forța realizatoare a acelei „Sofii“ în lume. Ea însă formează și o existență de sine și în afară de Divinitate, nu este însă nedespărțită de Dumnezeu, ci se află în deplină libertate și perseverare. După principiul inițial, lumea este divină, după felul de existență nu este divină. Creaturile nu se contopesc cu divinitatea, nici nu dispar în ea, ci tind către asemănarea cu Dumnezeu către însușirea acelei „Sofii“ dumnezeiești.

În raportul dintre lume și om, Bulgakov explică mai departe poziția acestuia în neantul cosmic. Acceptă ideologia creațiunii după Biblie, care nu e în fond, decât o creațiune făcută în jurul omului ca punct central al întregului cosmos. Potrivit acestei teorii antropocosmice, autorul inversează și teoria evoluționismului darvinian. Omul închide ciclul creaturilor în univers, după cum ceea ce e superior închide în sine ceea ce a fost inferior și comun. Intreaga natură îi este dată omului spre a o stăpâni. Ea este în acest sens potențial-umană. „Sie gehört zum Menschen“, p. 219. Nu este însă identică cu el. Nici nu a găsit în mijlocul ei un tovarăș corespunzător lui. Lumea se cunoaște pe sine și devine conștientă de sine prin om. Die Welt wird sich ihrer selbst im Menschen bewusst und erkennt sich im Menschen, p. 220.

Revine apoi asupra problemei însăși a omului. Aici desprindem două idei fundamentale pentru antropologia creștină și anume: structura

lăuntrică a eului nostru și al doilea: ideia de perfecțiune sau de spiritualitate, care compun propriu zis și nucleul acestei discipline.

Apropo toți gânditorii ruși au vederi asemănătoare în conceperea acestor idei centrale. Vom urmări comparativ.

După origina sa telurică, omul este creat de Dumnezeu din materie, El aparține astfel naturii, dar se diferențiază în același timp de ea prin elementul spiritual insuflat lui de către Dumnezeu din însuși spiritul său. Omul este o creatură, dar nu e o emanațiune și nici o revărsare a ființei dumnezeiești din potirul dumnezeirii, ori o creațiune dintr'o altă creatură anterioară, ci e făcut „după chipul și asemănarea“ lui Dumnezeu.

Bulgakov, Berdjajev, Vyšneslavțev, Zenkovsky, etc. interpretează „chipul lui Dumnezeu“ în om după existența spiritului său. Spiritul nu poate fi decât personal. „Ich bin, der Ich bin, Iahwe“! Dumnezeu este o personalitate după spiritualitatea sa, tot astfel și omul. „Gott ist eine Persönlichkeit und der, der nach Bilde Gottes geschaffen ward ist daher gleichfall eine Persönlichkeit“, p. 224.

Potrivit acestei spiritualități, omul este asemeni și îngerilor: *Seinem nach unterscheidet sich der Mensch nicht von den Engeln*, p. 229. Deosebirea între unii și alții constă în aceea, că la natura divină a spiritului din om se adaugă și natura creată animalică, cum și sufletul ce viază în ființa omului.

Nici corpul nu este un element absolut contrar spiritului din om. În creștinism, el reprezintă o valoare. Nu trebuie identificat cu materia, sau cu carnea ori sângele din trup, sau cu sensibilitatea eului nostru. Corpul nu este numai pământ. Mântuitorul prin întrupare ia trup omenesc, înviază cu trupul, se înalță cu el și stă de-a-dreapta Tatălui. Spiritul se încorporează în trup, după cum trupul se spiritualizează prin spirit. În *iconografie* ca și în *angelofonie* îngerul ia forma corpului spiritualizat. Dar la acest element structural, teologii ruși mai adaugă încă două și anume: sufletul și spiritul. Corpul nu e materie moartă, ci e însuflețit prin suflet. Dar amândouă la un loc formează și locuința spiritului dumnezeesc în om. Omul aparține astfel la două lumi. După corp și suflet ține de lumea creată, după spirit de lumea divină necreată. Iată, marea antinomie ce există la baza antropologiei creștine. Omul este și creat și necreat. De aceea, Bulgakov își începe studiul său cu aceste lapidare cuvinte: *der Mensch ist ein erschaffener Gott, ein Gott durch die Gnade*. Și Berdjajev face net această distincțiune între natură și spirit: *Der Geist ist nicht Natur*, p. 196.

Spiritul este elementul supranatural în om, sufletul și corpul formează ființa naturală a o-

mului. Ele pot fi integrate în ordinea spiritualității adică spiritualizate. Nici spiritul nu formează o abstracțiune transcendentă ca în *tomismul* scolastic, ci e o realitate încorporată. Omul devine astfel o personalitate, fiindcă fundamentul personalității este spiritualitatea. Prin mijlocirea celei dintâi, cea de a doua devine o realitate. Se respinge odată cu această concepție și paralelismul psiho-fizic al lui *Cortezius*. Admit un dualism natură și spirit, însă într-o unică realitate. De fapt, acest dualism constă din trei elemente bine distincte. Profesorul *Vyšeslavțev*, în articolul său: *das Ebenbild Gottes im Wesen des Menschen*, — p. 323 enumără clar aceste trei elemente: Der Mensch besteht aus drei hierarchisch übereinander geschichtliche Elemente: Leib, Seele und Geist. Sufletul este superior corpului, pe care-l însuflețește, dându-i viață, iar spiritul e superior sufletului și corpului, pe care le spiritualizează. Acesta este de altfel, după autor, și punctul de vedere clasic al antropologiei patristice. *Vyšeslavțev* nu se oprește însă la aceste trei elemente clasice. În lumina noii contribuții a psihologiei moderne, „sufletul“ și-a pierdut această însușire de unitate și simplitate existențială. De fapt și el enumără în structura ființei umane vre-o șapte grade ierarhice, pe care în unele locuri, chiar le depășește. p. 324, 325.

Corpul cuprinde în sine două serii de elemente: procesele fizico-chimice și o sumă de aparate funcționale. La aceasta se mai adaugă acel subconștient psihic și individual. Sufletul conștient mai cuprinde și el două serii de elemente și anume: sufletul animal și pe cel spiritual.

Dar nici acesta nu este elementul cel mai superior în om. Există încă o conștiință supra-individuală, pe care autorul o împrumută probabil din concepția filosofiei kantiene. La aceste elemente *Vyšeslavțev* mai adaugă încă unul, însă de o valoare reală, deși scapă științei psihologice și își implântă rădăcinile lui în lumea metafizică și metapsihică. p. 325. *Este intuiția mistică*. Această ipseitate asupra conștiinței individuale pare a fi cea mai înaltă treaptă de cunoaștere. Spinoza vorbea de acel: *amor Dei intellectualis*, care în fond nu se deosebește de această treaptă. Autorul îi dă o deosebită atenție. *Diese überbeusste Selbstheit ist das Höchste*. p. 325. Centrul cunoașterii intuiționale este coborât din rațiune în inimă, în profunzimile afectului, în iubire.

Sursa adevărului nu este numai rațiunea, ci și inima. „Das Gefühl ist das Mittel und Werkzeug der tiefsten Erkenntnis, p. 338. Ortodoxul stă mai aproape de Pascal decât de Descartes. Ultima treaptă a ființei umane nu este nici omul gândirii pure, nici cel al acțiunii, ci este acel *homo absconditus*, al interiorizării, al iluminării,

al intuiției mistice, care pornește din iubirea adâncă și ascunsă a inimei. Aci întâlnește autorul scânteia absolutului, a divinului, a spiritualității, a personalității omului. Acel: „Strahl der unsichtbaren Gottheit“. Aci locuiește Dumnezeu. Am mai putea adăuga încă un corolar la această ultimă treaptă, care o încununează și anume: *jertfa supremă*, ca o continuitate a acestei sigurități launtrice.

Cu aceasta, am definit și elementul cel mai prețios din ființa omului: *personalitatea sa spirituală*. Ea este reflexul „chipului dumnezeesc“ în om. Atributele ei după *Berdjajev* sunt: unitatea și perseverența în fluctuațiile soartei, p. 189, activitatea și rezistența eroică, p. 190, intuiția nemijlocită și deplină libertate. Personalitatea este spirit. Spiritul este nemurire, iar personalitatea înseamnă învingerea morții, p. 198, deci *învierea*, p. 200. Iată principiul fundamental pe care rezidă antropologia creștină. Marea antinomie dela baza ei primește deslegarea prin această *sublimare*, a eului nostru, prin această spiritualizare a ființei noastre, în care libertatea nu mai este o ezitare de alege între motive sau de reflecțiune, ci devine o libertate în spirit, adică o identificare cu binele însuși. Este starea de glorie a omului sau de trăire în lumina lui Dumnezeu.

Personalitatea este astfel darul cel mai de preț pe care Creatorul l-a dăruit copiilor săi pământești cum spune și nemuritorul Goethe într-un prea frumos vers faustinian: „das höchste Glück der Erdenkinder ist doch die Persönlichkeit“.

În aspectul istoric și eshatologic al divinului-uman, ca și în capitolul întruparea lui Dumnezeu-Fiul, *Bulgakov* urmărește opera mântuirii omului. Este un material, ce depășește domeniul propriu al antropologiei creștine și inundă în domeniul dogmatic. Totuși, trebuie menționat în ultimul capitol: idealul realizării împărăției lui Dumnezeu pe pământ prin opera culturală și creatoare a omului în decursul istoriei sale terestre. Această idee se îndeplinește în limitele organismului bisericii creștine.

În „Apocalipsă“ ni se descrie cea tragedie epocală din mersul istoric al creștinismului între voința de afirmare a lui *Hristos* și rezistența fanatică a *Diavolului*, care atinge în expunere un impresionant grad de încordare și îngrijorare, p. 254.

Istoria omului este istoria ascendenței lui către Divinitate. Ea se face prin realizarea integrală a împărăției lui Dumnezeu printre oameni și a tuturor acelor valori etice și religioase, care dau conținutul unei *culturi creștine*. Ea se desăvârșește prin *pace*.

Pacea însă nu înseamnă imobilitate sau inac-

țiune, ci continuă tensiune către Dumnezeu și prin Dumnezeu.

Iată, în linii mari: *Schematica unei antropologii creștine*.

Sunt desigur și unele rezerve ce se pot face acestui material antropologic. Remarc în special: problema *trihotomiei*, problema *ipseității* intu-

necoase, problema *păcatului*, problema *sensibilității* ca sursă a răului, problema *libertății*, etc.

Sunt încă multe teologumene în ortodoxism. Ele trebuiesc revăzute. Studiile teologilor ruși ne pot da un plus de încordare pentru viitorul congres al teologilor ortodocși, ce se va ține la București în anul 1939. ȘERBAN IONESCU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

AL. ROSETTI: ISTORIA LIMBII ROMÂNE. VOL. I: LIMBA LATINĂ. — Inregistrăm aici volumul întâiu din vasta sinteză pe care o pornește cu el profesorul Rosetti, nu pentru că avem competența să o judecăm ci pentru că simțim datoria să o semnalăm marelui public. Evident, termenul de „marele public“ e ceva foarte relativ aici, căci niciun entuziast nu și-ar putea închipui că această lucrare de pură și severă știință, cu rigoarea ei de metodă, cu economia ei maximă de vorbe și domeniul ei de preocupări abstracte, — ar putea atrage mulțimi ca un roman de senzație. Dar există cât de cât la noi astăzi un public de iubitori nu de carte ci de cărturărie, — acel public care a primit atât de înțelegător și de entuziast, epuizându-i a doua ediție, cumpănita sinteză de Istoria Românilor a d-lui C. Giurescu. Apariția acestor sinteze, alături de cea a tumultoasei istorii a noastre începută de profesorul Iorga, arată că în mișcarea de idei și de preocupări de azi în jurul românismului, există un număr îndeajuns de apreciazabil de cititori cari au depășit stadiul discuției de gazete și chiar de reviste și vor să se informeze serios cu privire la problemele de temelie ale etnicității noastre.

Lor li se adresează îndrăzneală și sinteza profesorului Rosetti. Ea înseamnă, prin cele trei decenii ce o despart de „Histoire de la langue roumaine“ a d-lui Ovid Densusianu, — un punct hotărât de etapă în evoluția părerilor noastre despre noi înșine. Să ne gândim că atunci lucrarea profesorului Densusianu apărea într-o limbă universală, cu speranța de a trezi doar interesul savanților. Cea de acum vine cu orgoliul de a fi așteptată aici de mult mai mulți: de acei cari din dragoste pentru neamul lor vor să afle adevărul, doar în calitatea lor simplă de oameni iubitori de adevăr.

Ea mai aduce nesimțit orgoliul, — atât cât îl poate avea un savant, — de a putea întări cu pecetea universală a științei câteva adevăruri în cari acest neam a crezut chiar mult mai dinainte de a fi crezut savanții săi. O credință de temelie a istoriografiei și filologiei noastre vechi, — d. Rosetti o întărește ca adevăr științific, după ce de atâtea ori au acoperit-o îndoielile științei noastre moderne, a lui Cihac, a lui Tiktin și a altora.

Afirmația concluzivă, de acum trei decenii, a d-lui Densusianu: „Tout ce qui est de plus caractéristique en lui porte un cachet purement latin“, — își avea corolarul în nesiguranța asupra teritoriului de formație a limbii noastre, atunci când pe atâtea savanți îi ispătea vecinătatea albanezilor în sud.

Astăzi convingerea d-lui Rosetti e categorică, transformând în severă concluzie științifică dogma de sfântă și tare credință a Școalei Ardelene: „Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a imperiului roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre“ (pag. 32).

În consecință d. Rosetti rupe curajos cu o tradiție ce ținea să se înrădăcească în filologia noastră, de a considera drept *fond autohton* fondul tracic și de a începe istoria cu truda îngrată a identificării celor câteva fărâme precare de limbă pe cari ni le-au lăsat strămoșii noștri de sânge. Pentru d-sa limba noastră se naște din momentul în care, încă înainte de a se supune puterii politice a Romei, oamenii locurilor noastre s'au supus geniului ei civilizator. Admițând concluziile lui V. Pârvan asupra începuturilor vieții romane dela noi, folosind vederile fecunde aduse de Gillieron și îmbogățite de Bartoli în geografia lingvistică, precum și ultimele cercetări filologice dela noi, cu deosebire cele ale școalei d-sale — dl. Rosetti stabilește cu sobrietate și precizie liniile amănunțite ale latinei vulgare orientale, în veacurile I-IV d. Chr. mai ales, cât timp adică ea a putut menține prin Dalmația legăturile cu imperiul roman, adică cu inima lui: Italia.

Volumul întâiu, consacrat fondului latin, își așează astfel concluziile într-o temelie sigură și necesară astăzi. Ea face să anticipăm lucrarea profesorului Rosetti ca marea sinteză lingvistică de care avem azi atâtea nevoie, în străduința generală de a ne lămuri ființa etnică.

* * *

VIRGIL CARIANOPOL: CARTE PENTRU DOMNIȚE. — Cetitorului grăbit, poezia d-lui Carianopol îi apare, cel puțin din această ultimă înmănunchiere a ei, — ca o răzbatere sfințită

a acelei atât de caracteristice poezii a *desrădăcînării*, care a îngrămădit atâta maldăr de versuri odinioară la noi, în sămănătorism. Un simplu inventar de titluri va arăta cât de ades răspunde în ea sentimentul frângerii legăturilor cu pământul și oamenii lui : Scrisoare simplă, Înțoarceri lângă pământ, Femei dela noi, Mama, Răyaș lui Ion, Țăranii...

*Dacă te duci moșule pe la noi, prin pădurile
noastre dace,*

Pe unde și-au înălțat doinele Jiene conace,

Pe unde sună luna din cornul de vânatoare

Pe unde seceră țăranii raze de soare,

*Să te oprești la o casă albă și înaltă ca cerul
și să întrebi de Marin al lui Dincă Vierul.*

(Rugăminte)

E aici, evident, un sunet actual. E acel *dacism*, de care se abuzează cu atâta facilități în poezia noastră de azi și care îl ispitește inutil și pe d. Carianopol. E acel imagism modern, care-și punctează sobru scilipirile și în simplitatea specifică a poeziei d-sale. Dar e și întreaga atitudine sentimentală a lui St. O. Iosif.

Însă dacă încerci să surprinzi poezia d-lui Carianopol într'una din mărturisirile ei cele mai aparent sincere, mai puțin întâlnite, îți dai seama că totul e mai mult un fel de bovarysm poetic. Nu e atât o drapare în artificiu. Ci oarecum un efort de împlinire a celui atât de dureros dezechilibru al sufletului modern. Lumea dela țară aici nu e o lume concretă ci o proiecție de nostalgii. Doruri de tihnă și soare. Că e un tărâm de reverie, îți dai seama tocmai din rarile confruntări nefalsificate ale poeziei d-lui C. cu realitatea rustică. De pildă din acel poem de atât de caldă viață banală, — *Printre ai mei* :

*Mă privesc pe furis, cred c'am să-mi cer dreptul
meu de pământ*

*Și-am să-l arunc și pe-acesta, ca pe atâtea altele,
în vânt..*

Realitatea aceasta mizeră, nu e aceea pe care o caută poezia sa pe plajurile rurale.

Aceea e *dincolo*, așa cum apare în frumosul „Cântec nostalgic“, care deschide semnificativ paginile volumului :

Cântec de zări, amintire moartă,

Visul pe-acolo ca pe-o stafie mă poartă.

Nu mai știu nici eu : ai fost soare ?

Ți-am culcat cândva tinerețea mea la picioare ?

Fată morgână, drum de spume,

Drum care duce 'n mine și 'n lume;

Oltenie, Oltenie.

*Nu cumva ai fost și tu, ca atâtea altele, tot
vedenie ?*

Un tărâm de refugiu pentru sufletul modern, atât de pustiu, atât de fără reazim, — așa cum îl sugerează atât de patetic și de sobru totuși poetul în „*Insemnări*“, din singurătățile orașului

în ploaie, cu imboldul plecărilor fără rost: fugă de umbra ta, cu străinătățile din tine însuși cari te asaltează ca strigoi. Un tărâm însă care nu-i ajunge. Și atunci îl întregește prin refugiul în *social*. Omul vechiu, al firii, trăia liniștit în sentimentul solidarității cosmice. Modernul îl are numai pe cel al solidarității sociale : înghesuire de oi, împulzite de spaimă.

E interesant cum aici cele două tărâmuri coincid. Poezia socială a cărții crește din material rural : „Pentru plugari“, „Țăranii“, etc. Numai așa e firească. Singura încercare de poezie socială a orașului : „Cântec de noapte“, — e penibilă prin melodramatismul facil al temei, deși sobrietatea adânc umană a poetului salvează atât de mult din ea. Hotărât, — orașul este încă pentru noi o realitate nouă, ce ne-a zdrobit fețele sufletului, lăsându-i amonțite adâncimile rustice.

Poezia d-lui Carianopol aduce aici înțelegere și revoltă față de destinul țăranului. Sufletul poetului e însă creștin în temelile lui neștiute. Dacă poezia care deschide volumul e lămuritoare pentru lumea în care se refugiază, tot atât de semnificativă, — de astădată pentru dimensiunile sufletești ale poetului, — e cea care îl închide : „*Rugăciune*“. Poetul își cere iertare pentru că n'a plâns încă pentru „vapoarele cari nu vor mai vedea mările“, pentru trenurile cari se vor prăbuși în prăpăstii, pentru „stelele pe care le scutură vântul“, pentru sburătorii cari vor cădea și tristețile necunoscute pe hărți. E un rudiment din aceea proiectare cosmică pe care a adus-o dragostei creștinismul. Și e izbitor cât de ades se întâlnește în peisagiul, fie uman fie inert, din poezia d-lui Carianopol imaginea *sărutului* (paginile 9, 13, 17, 21, 25, 45, 81, 81, 89, 105, 113, 113). E o frecvență care, din fericire, mai păstrează încă distanță până la grotesc. Din această palidă lumină bună, poezia revoltei căcașului ajunge la d. Carianopol la tonalități inedite, — de iertare, de dragoste chiar —, *Hrisov* :

*Vă mai aduceți aminte doamne albe, jupânițe
de ceară,*

*Mă rugam pentru pletele voastre în fiecare
seară..*

Poemele cele mai frumoase ale cărții sânt tocmai acelea în care răsbat ecouri din vechia familiaritate creștină a omului în fine. E firesc, fiindcă în ele astfel poetul e mai adânc și mai sincer. El se va ruga lui Dumnezeu pentru odihna în pământ, sătul de sbuciumul inutil al modernului : „Plec Doamne iar...“ Va aduce un aspect nou al umanității sătești : „Plâns de servitor“. Și va găsi în pietatea lui îndurerată acele accente, atât de surprinzătoare la noi și atât de rare prin profunda lor umanitate, — de *poezie a căsnicieii*: „Drumuri“ și mai ales „Copilului care vine“... O poezie dificilă prin sentimentalismul

ei; dar pe care poetul o innobilează neașteptat, prin arta lui atât de simplă și sinceră.

Bine înțeles, — această apropiere simplă de viața de toate zilele, pe care o încearcă atât de fericit d. Carianopol în epoca noastră de atât de enervante artificiozități lirice, — își are riscurile ei. În căutarea omenescului de totdeauna, poetul merge adesea până la banal. Căutând semnificații ce nu țin de vreme, el ajunge prin paradox tocmai la nesemnificativ. Fratele dela țară, de pildă, pe care vrea să-l evoce

Poartă țari și suman când e ger

De asemenea poetul apare ca un disprețuitor al tehnicii poetice, întrucât ea nu-l ajută în expresia directă, adică în creația imaginii. Versul e monoton, de același tipar silabic, cu rimele invariabil alături și culese cu indiferență. Sânt poeme cari au două finaluri, — unul impus de ritmul sufletesc, celălalt împins în chip stângaci de poet mult mai departe: „Plâns de servitor“, care ar trebui să sfârșească în pagina 13; și „Țăranii“, care se coboară definitiv în versul *Și glasul se topește, ca de ceară*. Stângaciu se alătură și epitetul, atunci când există: „pandurii lui Tudor, cari dorm cu luna înfiptă'n piept“...

Mai multă încordare tehnică ar da poeziei de profundă umanitate a d-lui Carianopol dinamismul și relieful cari încă îi lipsesc.

* * *

VINTILĂ HORIA : PROCESIUNI. — D. Vintilă Horia s'a impus în paginile acestei reviste ca prozator, prin nuvele de o foarte fină, aeriană, substanță epică. Iar în coloanele lui „Sfarmă Piatră“, ca un tot atât de visător peregrin pe tărâmurile abstracției. Este în personalitatea d-sale un foarte prețios aliaj, sau mai bine zis o foarte rară stare neutră: un hotar incert între cerebralitate și sensibilitate. Ca scriitor epic, d. Horia crează o lume foarte aproape de armoniile pure ale ideii. Puțin cât a scris, s'a afirmat ca un prozator excepțional înzestrat pentru *fantastic*, gen dificil, unde în afară de Cezar Petrescu și Victor Papilian epica noastră a cunoscut prea puțini izbânditori. Un fantastic însă foarte departe de acel crescut din rămășițele de spaimă preistorică, — așa cum îl cultivă germanii. Ci un mod de intuire și de reliefare liniștită a unor perfecții de vis în realitatea brută. Amintiți-vă de „Melodia spațiilor“... Căutător de geometrii metafizice în epică, — d. Vintilă Horia e deopotrivă un esseist care nu iubește nici când răceala pură a abstracției. Fără a cobori niciodată în învălmășeală, ideea la d-sa își găsește expresia în tonalități grave și calde, cari o arată inseparabil altoită pe stări afective. Gândirea e astfel atitudine sentimentală și epica tinde nesimțit către idee. Ceea ce face astfel d. Vintilă Horia și în epică și în

esseistică este *poezie*, fie a realității fie a gândului. Poezie în sensul clasic al cuvântului, — adică o viziune armonică și pură a lumii.

Literatura liniștită și albă a d-lui Horia apare astfel azi ca o stranie și frumoasă excepție. Dar ea mai realizează și alt paradox: acela al unui poet care ajunge la vers după ce s'a spus aproape cu totul pe sine în proză. Versul apare la d-sa ca o punte aeriană între cele două domenii majore de activitate. Și când am văzut cât de aproape sânt ele una de alta, e ușor să ne dăm seama cât de puțin spațiu interior riscă să îi rămână în d-sa versului.

În el găsim aceeași atitudine gravă și reculeasă, în fața vieții ca și a gândului, — care îi e caracteristică. O mărturisește însuși poetul în titlul evocator de ritmuri lente, cizelate: *Procesiuni*. O indică și în mignona sa artă poetică: „Ludus princeps“, poemul din fruntea volumului:

*În mine cad amurguri și toamne cântă rar
Cadențe limpeze în svonuri de zăpezi.*

Aceleași clarități umbrite de o liniștită tristețe. Impăcat cu sine însuși, poetul are conștiința perenității acestui echilibru interior al său, cristalizat în creație. În ritmurile șlefuite, reci, ale poeziei sale răsună astfel nu numai voinea de perfecție formală a „Pleiadei“ ci și orgoliul ei poetic, — firește, cu acel plus de șovăire în durere, caracteristic vremii de azi:

*Tu știi să treci senină, cu brațele 'n rotund
Și palid joc de umbre tăiate 'n marmori reci.
Eu rup din mine svonuri și clinchete de gând
Ca să păstrez surâsul și ritmul tău pe veci.*

Conștiința acestei durabilități se sprijină și pe motivele fundamentale ale liricii d-lui Vintilă Horia. D-sa le alege cu luciditate dintre cele majore: dragostea, prietenia, moartea. Mai ales dragostea, în liniile calme de fum ale temperamentului poetului, capătă incremeniri ciudate, de icoană bizantină:

*Ți-s mâinile de ceară și vreau să le sărut
Ingenunchind cucernic sub bolțile de sus,
Să se 'ndumnezească făptura ta de lut
Ca să ador în tine pe sfântul care nu-s.*

Cu toată amplitudinea temelor, poezia d-sale are astfel vibrații limitate clasic.

E un fillon străveziu de subțire, care poate crește între cele două vocațiuni majore ale talentului d-lui Horia. Literatura noastră poate nădăjdui astfel un poet de rare și liniștite fineți și nuanțe, cumpănite în limite clare severe.

Iar până atunci, poezia d-lui Vintilă Horia rămâne ca o delicată, palidă, înflorire în marginile prozei sale, în care tremură pe stăruite prelungi de gând ecouri din nemăngănit, — cari răspund și în vers:

*Ca pe-un talger aş atinge luna,
Cu un fir de trandafir, să sune
Melodii din nevăzute strune
Pentru somnul tău de inger mic.*

Poezie departe de noi în şlefuirile ei impasibile, — ca o floare albă la cheutoarea unei armuri de fier năclăită în sânge...

* * *

N. LADMISS ANDREESCU : SEMNE ŞI MITURI. — O culegere tinerească de eseuri. Cele mai multe, despre poezie; altele, încercând să lămurească din liniile spiritului vremii. Autorul lor manifestă în ele în primul rând o reală dragoste faţă de poezie. În vremea noastră, în care sălbaticile condiţii de viaţă de la noi nu îngăduie criticei liniştea de a încerca mai largi sinteze, — conştiinţioasele itinerarii ale d-lui Ladmiss în ţara versului ar fi fost binevenite, cu tot caracterul lor limitat, de simple inventare de poezi şi poeme. Autorul urmăreşte cu o pasiune benedictină poezia în cele mai modeste refugii ale ei, în pagini de puţin ştiute reviste provinciale. Inşă această dragoste îl face să fie prea îngăduitor faţă de multe păcate poetice. E surprinzător de admirativ faţă de versurile cioplite cu foarfecele, sperietori de mucava, ale d-lui E. Jebeleanu. D. Ladmiss regretă astfel că acesta n'a avut curajul să aducă la expoziţia poeziei tinere versuri pur şi simplu caraghioase ca acestea :

*El reteza cu braţul drept
Floarea din stânga, de sub piept,
Şi-o arunca peste oblânc
Cu ochiul drept pe sânul stâng*

Un senior ce „retează“ o floare de „sub piept“ (?) şi o aruncă cu ochiul... Penibil exerciţiu de militarie poetică : stâng, drept — cu pretenţii de inteligenţă inedită.

D. Ladmiss se mai simte dator să-l apere pe un poet, — de altfel de mult şi cumpănit talent, — faţă de cei cari, cu multă îndreptăţire, nu-i pot accepta un vers barbar ca acesta :

Iţi crăpa pieptul de fetie

Acestea sânt câteva din tinereştile-i erori, — pe lângă multele vorbe înţelegătoare pe care le spune d-sa pentru poezia tânără. Astfel, deşi blând în aprecieri, nu ezită să pună câteodată accente aspre când vorbeşte de intruşi în poezie ca acel bard siropos, cu o psihologie de bătrână domnişoară de provincie care e Mihaîl Moşandrei, ca ovreiaşul Andrei Tudor şi „dulcele poet“ V. Cristian.

O cuvenită atenţie dă autorul fenomenului gândirist. Inşă nu vrea să-i evidenţieze doar sintezele ci ambiţionează să-i inventarieze şi să-i explice complexităţile. Ceeace, de sigur, e prea mult pentru cele câteva pagini ce cuprind „Experienţa gândiristă“ şi „Sursa“. Sânt deci în ele multe mărturisiri cinşite dar şi multe erori de

perspectivă. D-sa n'are o disciplină personală a culturii, nici a ougetării — care să îl ajute la cristalizarea adevărilor pe cari le intuieşte.

Dar ceea ce îl împiedică pe d. Ladmiss să fie comentatorul înalt şi sagace de literatură, — de care avem atâta nevoie, — este *improprieta* expresiei, care este pur şi simplu înspăimântătoare :

D-sa vrea să creeze mai întâi de toate cât mai mulţi termeni noi. Dela început să notăm că dacă filosoful simte necesitatea de a accentua o noţiune fundamentală a sistemului său de gândire printr'un termen propriu, — nu tot acelaşi e cazul unui critic literar, cu atât mai mult când nici nu s'a gândit până acum să-şi închine aparte un sistem de vederi.

D. Ladmiss barbarizează astfel inutil : eroticul este *fibral*; pasagiile, *evidenţiabile*; efectul poetic e *exclamativ*; poetul brodează *inspirativul*. Se vorbeşte de : „*personalul* d-lui Baciu“, conştiinţa *neacerbată*, de „*exaltismul* înjeocat metodic“, şel *elanîc*. Apoi : *mediul-imboid*, *multipla conştiinţiozitate*, *supra-imposibil*, *orientabil*, *lumină aureală*, etc. Sânt termeni vechi apoi, — impropriu folosiţi : despre naţionalism se spune cu admiraţie că e *belicos*, când acest cuvânt are un sens pejorativ. Acelaşi caz : „*frumuseţea* conceptului califică *iremediabil*“.

Dar maximum de improprietaţi îl întâlnim nu în creaţia de termeni ci în aceea de *imagini*. Autorul ţine foarte mult să fie cât mai plastic, dar aceasta fără un prealabil exerciţiu poetic e aproape imposibil. D-sa vorbeşte astfel de „un poet format sub aripa *avalanşei* ardelenismului“ (p. 18);—o *avalanşă* nu poate avea aripi protectoare fiindcă ea pur şi simplu distruge. Tristeţea e un *miraj tăcut* sculptat *fin ca un relief*, (p. 21). Poezia argheziană nu se poate *priza ca erotică*, (p. 23). D. Baciu *şi-a aşezat vâna poetică acolo unde licoarea se cere mai cristalină*, (p. 39). Se depun *eforturi pentru ridicarea plafonului literelor naţionale*. Scrisul românesc este departe de o *poză de sine stătătoare* (p. 45). *Răul originar al extravaganţelor snobiste stă ascuns în cutele acestei rochii pretenţioasă care este raţionalismul*. (p. 140). La „Gândirea“ este un *obscur şubred*, care-i destramă unitatea. Poporul, *acest stăpân al gleei cu sânge de tigru şi apucături de cetăţean* (p. 140). *Uneltele poetice prezente cu o abundenţă dionisiacă* (p. 34). *Suflul poetic este sensibilizat cu o mare notă de personal* (p. 22), etc.

O ținută mai sobră şi o neîndurată grijă faţă de precizia mecanismelor de gândire ca şi de expresie, îi sânt neapărat necesare d-lui Ladmiss-Andreescu. Altfel toate frumoasele sale entuziasme se pierd.

* * *

C. BANU : GRADINA LUI GLAUCON. — Cartea de neaşteptat succes a sfârşitului acesta de an literar. Un succes neaşteptat, — dat fiind

că omul de robust realism creator, atât în cultură cât și în politică, și în același timp omul de rară eleganță sufletească așa cum ne apare azi d. Banu, n'a căutat deloc s'o „lanseze“ după sistemul știut, de tobe mari vizibile sau ascunse, al reclamei literare la noi. Un succes meritat, — fiindcă nu e numai o admirabilă „carte a junglei“ politice dela noi, înfățișată de cineva care a trăit îndelung și lucid între legile ei crunte, dar e și o operă care îmbogățește literatura noastră cu o personalitate inedită: un moralist în sensul *clasic* al cuvântului. Literatura noastră, care e foarte bogată în mari conștiințe mesianice, tumultos romantice, — izbucnind în revoltă sau în sfat, în sarcasm sau în profeție, ca Heliade, Bărmuțiu, Hașdeu, Eminescu, Iorga, — e lipsită de liniștea observatorului clasic de *caractere*. D. Banu o are. Pe d-sa îl preocupă după buna tradiție antică *adevărul*. Și anume cel mai aproape, mai simplu și totuși mai greu de prins, adevărul din *om*: caracterul. Neconținut privit în perspectiva lumii de azi, omul e demontat calm în marile lui resorturi de totdeauna. Fiara rapace care a rămas în instinctele-i adânci omul e contemplată în inedita blană politică de azi. D. Banu astfel, având curajul clasic al însemnării banalității trăsăturilor umane, — fără preocuparea de „originalitate“, de evitare a ceea ce „s'a mai spus“, care a populat literatura modernă cu monștri psihologici și paiațe vopsite, — prinde totuși aspecte de viață de cea mai mare actualitate. Acest curaj e aici în bună tovărășie cu acel al expresiei nude, condiția stilistică însăși a genului fiind proprietatea, *conciziunea*. Ești câteodată poate ispitit să-i ceri autorului mai multe scrupule stilistice moderne, cari ar fi dus la o triere, la o limitare a unor observații cari în aceste pagini se repetă, vizând cu mici deosebiri de perspectivă aceeași trăsătură de caracter. Dar când ne gândim că tehnica însăși a clasicismului aceasta e, de a varia perspectivele în contemplarea eternei statui care e omul, — ne dăm seama că „Grădina lui Glaucon“ așa trebuia să fie.

Semnul contemplației în această carte e liniștea. Calmul izvorât din certitudinea că omul nu e și el decât o față a firii: „Să nu urăști.. Urăști oare creanga care te rănește? Piatra care te face să aluneci? Vântul care îți biciuește fața? Rupi creanga; asvârli piatra; întorci spațele vântului, — și atât“ (p. 3). Dar și dintr'o cunoștință, tragică prin lipsa ei de nădejde, a sufletului omului: „Unii te strâng de gât plângând. Alții râzând. Aceștia au cel puțin meritul sincerității. Preferă-i. Poate că nici nu vor duce operația până la sfârșit. Ceilalți însă nu vor vărsa ultima lacrimă până nu îți vei da ultima suflare“ (p. 8).

Cunoștința asta îl duce la înțelegerea ușor ironică, îngăduitor sceptică, a fiarei superficial

îmblânzite care e politicianul: „*Caracterul* de astăzi e adeseori licheaua de mâine; din nefericire *licheaua* de astăzi nu e niciodată caracterul de mâine“ (p. 31). E oarecum o fraternizare spirituală în lipsa comună de iluzii, cu însuși obiectul scrutării, politicianul. Cinismul lui esențial găsește în gândul scriitorului formulări cutremurător de proprii: „L-ai învățat să sboare? Nu-l mai reține; dă-i drumul. Dar își va frânge gâtul. Atât mai rău pentru el, atât mai bine pentru tine“ (p. 25). Cruzimea de asemeni: „Nu-ți ridica genunchii de pe dușman mai înainte de a te asigura că e mort. Poate să ai surprize. Și nu abandona pe un amic mai înainte de a fi sigur că s'a sfârșit cu dânsul. Cel dintâi poate să te mai cruțe. Cel de-al doilea va fi însă fără milă“ (p. 123).

Trăsăturile acestea, cari sânt cât se poate de frecvente și cât se poate de izbitoare în duritatea lor rece, și-ar putea da impresia unui într'adevăr sincer „manual al bunului politician“, de un râvnitor de a aduna pentru șeful democrat învățătură, așa cum visa odinioară Machiaveli pentru *principe*.

S'ar putea alcătui din pagini un foarte util dicționar al perfectului democrat român: „A lua în exploatare statul se chiamă în limbaj de partid: a face operă creatoare“ (p. 31). „In politică demnitatea personală la cei mari se numește orgoliu, — la cei mici, încăpățănare“ (p. 105). Îmbogățirea sub vălul formulelor patetice: „idealism creator“ (p. 149). „In politică cinismul se numește realism“ (p. 162).

Da, — dacă n'ai întâlni din când în când răbufniri magistral stăpânite de dispreț față de imundul erou al cărții: „Oricât de sătul, porcul tot mai ronțăie. La fel și politicianul“ (p. 172). De ură subtilizată în sarcasm: „Când în politică doi foști adversari se sărută, niciunul nu-i Christ: amândoi sânt Iuda“ (p. 88).

O umbră de otravă care coboară de aici peste tot genul uman: „Mănuitorul de oameni care, după o viață întreagă, rămâne tot idealist, poate fi canonizat: e un sfânt autentic“ (p. 150).

Viziunea aceasta sumbră e detaliată în mii de trăsături de caractere, în mii de nuanțe. Nuanțele, trăsăturile, prind viață și se întrupează în oameni. Oamenii aceștia au nume latine nu dintr'un simplu tipic clasicizant ci pentru a distanța în lumina eternă a artei o realitate care e prea crudă a noastră, pentru a da valoare universală unor tipuri pe care ești tentat să le arăți după carte cu degetul: uite-l pe cutare! Căci d. Banu e un moralist clasic întrucât e un povestitor clasic. Paginile sale au mișcarea epică încordată, apropiată de dramă, pe care o întâlnești în paginile de oroare ale lui Tacit și în trăsăturile triste, fiindcă dibuiau mai întâi adevărul și apoi comicul, ale comediei antice. Iată câte un exemplu din cele două aspecte: „Martialis, îmbogățit prin șantaj și escrocherie, e

astăzi unul din stâlpii ordinii sociale, îndrumător autorizat al spiritului public, oracol respectat al lumii politice. În somptuosul palat ce și-a clădit, la strălucitele lui recepții, se îmbulzește întreaga elită, a sângelui și a inteligenței, iar oamenii cei mai onești se simt măguliți când, cu un gest familiar și protector, Martialis îi bate pe umăr“ (p. 102).

„Nu mai avem viață de partid! oftează Lucius, și după el Valerius, și după Valerius Titus

și atâția, unul după altul. Șeful, om cuminte și înțelegător, îi privește zâmbind cu indulgență. Iar a doua zi miniștrii primesc ordin să deschidă larg robinetele. Și *viața de partid* reîncepe“ (p. 36)...

Operă clasică de observație a omului, document cutremurător al actualității, — cartea d-lui Banu astfel este și o faptă literară dar și o alarmă etică necesară, mai ales nouă și mai ales astăzi

VIDIU PAPADIMA

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

VASILE BĂNCILĂ a dat la lumină două broșuri, care sunt două extrase de eseuri publicate mai întâiu în reviste. Una e *Tragicul lui Pârvan și tragicul modern*; a doua e *Erocrație și pedagogie*.

Autorul lor e un om curios pe cât e de mare scriitor. Are înapoia lui atâtea studii risipite în felurite publicații încât ar putea să închege șapte-opt volume. Numai cele care împodobesc colecțiile *Gândirii* ar constitui cel puțin patru cărți. Și totuși, din tot ce-a scris el actualizează numai aceste două eseuri. Pe cel dintâiu ține chiar să-l justifice ca un act de pietate și de comemorare, fiindcă s'au împlinit zece ani dela moartea lui Pârvan. E ca și cum s'ar scuza în acest fel că-l retipărește. Și să nu credeți că Vasile Băncilă n'ar putea găsi un editor. Dar așa e felul acestui spirit de elită, feciorelnic în substanță, senin în aparență și adânc neliniștit în taină.

Poate că tocmai această neliniște l-a determinat să adâncească psihologia tragică a lui Pârvan, pe care o definește ca o intersecție de tragism antic și de tragism modern. Fiindcă Pârvan, așa cum îl interpretează el, e un om gata să se închine zeilor, dar nu poate să mai creadă în ei din pricină că e un modern.

Al doilea eseu, intitulat *Erocrație și pedagogie*, când just ar fi fost: *Erotocrație și pedagogie*, ni-l arată pe Vasile Băncilă, profesorul, pasionat de grelele probleme ale educației. Țin să nu vă imaginați că ar fi vorba de un studiu insipid și uscat, cum se scriu de obicei lucrurile pedagogice la noi. Băncilă *nu poate*, chiar dacă ar vrea, să-și înghețe scrisul pentru a se cobori la nivelul educatorilor oficiali. El are atâta prosopătenie în intuiții și atâta frăgezime în stil încât dă aspecte inedite și vii chiar problemelor compromise și prozaice. Eroticul, ca fenomen caracteristic al vieții contemporane prin excesul de atenție ce i se dă până la obsesie, e înfățișat în multiplele lui cauze din care a crescut ca o monovalență monstruoasă și ca un semn al

desechilibrului puterilor lăuntrice. Individualul izolat de colectiv prin absența idealurilor generoase, singure în stare să-l reintegreze, e însă pricina principală a acestui fenomen morbid, pe care educatorii îl întâlnesc ca pe o gravă dificultate în opera lor de modelare a copiilor și a tineretului. Singură noua direcție a spiritului constructiv, care smulge pe inșii izolați și-i contopește în credințe și în elanuri generoase, poate fi, în concluzia lui Vasile Băncilă, remediul acestei plăgi contimporane. Uimitor de ingenios și de just totdeodată se arată autorul în explicarea complexului causal al erotismului; ceea ce face din acest eseu o contribuție unică în literatura de îndrumare pedagogică.

Asemenea calități te fac să regreti și mai mult ciudățenia acestui strângător de comori, care le lasă apoi îngropate în mormanele revistelor, când rostul lor ar fi să circule, stimulând și sporind energiile intelectuale și morale ale spiritului nou.

Din această pricină Vasile Băncilă e un scriitor gustat și iubit numai prin contactul direct al cititorului cu scrisul lui, fără ca judecata critică să fi avut încă prilejul să-l valorifice cum merită din plin. În realitate, contribuția lui la formarea spiritului nou e considerabilă. Și nu sunt rare cazurile când postulatele gândirismului s'au întregit organic prin această contribuție. Vasile Băncilă e cel dintâiu care a pus, cu ani în urmă, problema necesității unei filosofii autohtone. Și când o asemenea filosofie s'a lămurit în sistemul lui Lucian Blaga, Băncilă s'a dovedit cel mai pasionat, mai amplu și mai profund interpret al ei. Marele studiu în curs de publicare în revista clujană *Gând Românesc*, va constitui, fără îndoială, un punct de orientare deosebit de prețios pentru viitorii comentatori. Nu ne-am ocupat încă de însemnătatea acestui studiu, fiindcă așteptăm ca măcar pe el să se îndure să-l strângă într'o carte; dacă nu din alte motive, cel puțin din dragostea infinită pe care i-o poartă filosofului și care marchează

atât de fericit sufletul excepțional de nobil al lui Vasile Băncilă.

De câte ori îl citesc, stilul lui mi se pare atât de curat, atât de propriu și de autentic încât îmi amintesc de toate mirodeniile tari din grădina țărănească a casei mele părintești de odinioară. În scrisul lui Băncilă e busuioc și cimbru și mușcate, sunt esențe românești puternice și nealambicate, fiindcă vin direct din pământul unei profunde onestități intelectuale și al unei nealterate purități sufletești. El este în eseu ceea ce e Victor Ion Popa în proza romanelor și a nuvelilor sale. Atâtea afinități găsesc în zămisirile acestor doi scriitori încât mi se par două expresii variate ale unui fond identic. Ideea organică a autohtonismului gândirist e întrupată aievea într'un asemenea scris, care singur ar fi de ajuns să însemne trecerea dela postulatul ideologic, proclamat altădată, la impunătoarea realitate artistică de azi.

Căci Vasile Băncilă, cu toată vasta cultură, de care nu face caz, dar care se lasă mereu bănuită din elementele judecăților formulate, știe să rămână un artist în felul meșterului medieval, care s'ar îngrozi văzând un lucru, mângâiat altădată îndelung de mâna lui evlavioasă, cum iese în serie identică din fabricația mecanică.

NICOLAE ROȘU DESPRE D. E. LOVINESCU. Noul săptămânal de cultură naționalistă, *Decembrie*, condus de d. N. Roșu publică un remarcabil studiu critic despre d. E. Lovinescu, *falsificator al culturii românești*, datorit penei directorului. Amplu în proporții și foarte meticolos documentat, valoarea lui stă mai ales în spiritul de obiectivitate, care e dominant. Nicolae Roșu e om de convingeri precise și de temperament combativ, care știe să facă sacrificii pentru o idee, și totuș ceea ce trebuie remarcat îndeosebi în studiile sale e această calitate de stăpânire, care strunește pornirea prin judecata dreaptă și razimă afirmația pe numeroase fișe documentare.

Nu e vorba deci de un pamflet împotriva d-lui E. Lovinescu, ci de o disecare metodică și lentă, care înaintează prudent și sigur ca bisturiul în mâna unui chirurg stăpân pe secretele corpului și pe intuiția directă a bubei căutate.

D. E. Lovinescu, analizat în motivele așa zisei sale opere critice, e înfățișat ca un colecționar fără personalitate de aprecieri de cafeenea și de cenaclu, toate puse în slujba unui modernism, ce nu însemnează altceva decât iudaizarea culturii românești. Sunt demascate manevrele ief-

tine de a devaloriza scriitorii și curentele autentice românești precum și personalitățile critice, care au impus aceste curente, ca N. Iorga, G. Ibrăileanu, M. Dragomirescu. E demascată de asemenea tendința de a demonetiza pe Eminescu însuși, descriind pe omul care a fost într'o lumină josnică și odioasă. Toate acestea cu un singur scop: ca d. Lovinescu să împingă pe întâiul plan al atenției evreimea dizolvantă. D. N. Roșu nu spune cuvântul, dar subiectul disecărilor sale reiese cu figură de veritabil șabăs-goim în slujba sinagogii literare.

Iată, de pildă, pentru ce e lăudat Froim Aderca, faimosul detractor al sămănătorismului și al gândirismului: „*pentru lupta lui esențială îndreptată împotriva specificului național*“. În ochii criticului această incalificabilă atitudine din partea unui venetic față de cultura românească devine un merit! Și atunci înțelegem de ce „forțele literaturii“ române, sunt alde Camil Baltazar, Ieronim Șerbu, Al. Robot și celelalte genii din acelaș ghetto.

Această mizerabilă operă de falsificare are efecte comice asupra falsificatorului însuș. Nicolae Roșu ne demonstrează cu duzini de exemple influența jargonului iudaic asupra frazei d-lui Lovinescu, rezultată desigur din frecvența zilnică a clienților și din lectura operelor lor. E un caz hazliu de mimetism, pe care îl remarcă întâia oară studiul de față.

În ce privește informația criticului, d. Roșu citează numeroase exemple de unde se vede că d. Lovinescu nu cunoaște măcar titlurile exacte ale cărților despre care vorbește, ca să nu mai amintim de cele pe care le omite intenționat.

După execuția sângeroasă, operată de d. N. Iorga prin *Cuget clar*, studiul d-lui N. Roșu aplică o lovitură definitivă nefastului personaj, care a putut trăi numai cât a durat posibilitatea de reclamă și de retribuție a presei iudaice. *Decembrie* a făcut adevărată operă de purificare.

GRIGORIE PALAMA e genialul teolog ortodox din veacul al XIV-lea, al cărui nume a rămas legat, în istoria Răsăritului, de extraordinara efervescență mistică a isihasmului. Momentul în care a trăit, personalitatea și doctrina lui ne sunt actualizate de studiul recent apărut al colaboratorului nostru D. Stăniloae: *Viața și învățătura sfântului Grigorie Palama*.

Autorul, pe lângă însușirile de scriitor cunoscute din eseurile tipărite în revista noastră și din articolele de polemică și îndrumare din *Telegraful Român* și *Revista Teologică*, stăpânește

deopotrivă disciplina istorică și dogmatică precum și limba greacă, fără de care atacarea unui subiect atât de dificil ar rămâne o simplă aventură. E dificil subiectul fiindcă gândirea lui Palama se mișcă în zone spirituale inaccesibile și atinge probleme teologice cum e aceea a harului divin, a naturii lui și a îndumnezeirii, adică probleme de care s'a izbit și s'a frânt însăși mintea excepțională a unui Blaise Pascal. O comparație între filosoful francez și între teologul răsăritean, amândoi torturați de o chestiune asemănătoare, ar demonstra ușor superioritatea geniului lui Palama. Soluțiile date de el, atât de îndrăznețe și de luminoase pe cât de documentate, în cea mai subtilă materie de teologie, au stârnit la vremea lor polemici răsunătoare, procese și sinoade, din care a ieșit în cele din urmă biruitor. Istoria lui Palama e o dramă încordată a spiritului în luptă cu eroarea.

D. Stăniloae ne introduce metodic în secretele acestei drame cu desnodământ fericit, care a făcut faima veacului al XIV-lea răsăritean. S'au ciocnit atunci două concepții cu totul deosebite, sub un anume aspect, despre natura grației divine, — una, cea scolastică a catolicismului roman; alta, cea tradițională, a ortodoxiei. Biruința lui Palama a săpat însă o nouă prăpastie între Orient și Occident. Ca urmare, catolicii vorbesc despre geniul acestui sfânt „cu pasiune și lipsă de bunăcredință“. Și ceea ce e rușinos de-a-dreptul e că înșiși teologii răsăriteni moderni, influențați de atitudinea catolică, s'au arătat timizi sau lipsiți de interes față de doctrina lui Palama.

Și totuși „azi nu putem spune nimic serios și concret despre ortodoxie fără a ține seamă de doctrina acestui profund gânditor răsăritean“ — zice cu perfectă dreptate D. Stăniloae.

Studiul său e însoțit de traducerea în românește a patru tratate din cele mai caracteristice ale sfântului, menite să aducă un serviciu considerabil cugetării noastre teologice.

Rândurile acestei notițe n'au altă pretenție decât aceea de a atrage atenția asupra cărții de față, care însemnează o dată științifică în teologia noastră. Importanța ei cere însă o dezvoltare mult mai largă, iar învățatul dela Sibiu, care ne-a dăruit această bucurie, merită cele mai calde omagii.

P. GEORGESCU-DELAFRAS ne trimite lucrarea sa *Tari și slabi*, retipărită a treia oară după ediția primă dela 1913. Ea conține probleme sociale văzute sub raportul dintre proletariat

și burghezie. Autorul, când a scris-o, era simplu lucrător tipograf, adică „proletar“; iar când o retipărește, e marele editor de azi, adică „patron“ sau „burghez“.

În realitate, lucrarea o poate iscăli tot atât de potrivit și un salariat și un patron. Ea e socialistă întrucât nu admite excesul exploatator din partea patronilor; dar e antisocialistă întrucât nu admite utopia marxistă. Rareori am citit o execuție mai sigură a mitului egalității sociale, propagat pe vremuri cu fanatism în lumea muncitoare. Ceea ce m'a uimit cu adevărat e intuiția realistă și bunul simț sănătos cu care umilul tipograf verifica teoria la lumina adevărului vieții practice. Să notăm că la 1913 nu exista experiența bolșevică. Tocmai de aceea, cartea, citită acuma, se dovedește confirmată aproape în toate susținerile ei.

Combătând ideea marxistă că societatea s'ar simplifica în două clase: proletariatul și burghezia, în perpetuu antagonism, d. Georgescu-Delafras, lucrătorul, proclama la 1913: „Nu există clase sociale!“ Există, zicea el, o luptă de întrecere între indivizii tuturor categoriilor sociale. Atunci, firește, ideea părea o naivitate; azi e o idee de temelie a fascismului și a național-socialismului. Numai soluțiile, pe care le da autorul, sunt discutabile în parte, — de pildă grevele — pe când cooperatismul și sindicalismul au devenit norme de stat ale „dreptei“ triumfătoare.

El, lucrătorul, vorbea cu o egală convingere de patrie, de naționalism, de războiu și de armată în funcțiune de neam și de țară într'o vreme când propagandiștii „străini“ deslipeau sufletul muncitorimii de aceste mari necesități ale vieții. Era hotărât împotriva internaționalismului.

Și totuși nu e un fascist. Convingerea lui e că viața, întrucât e luptă de întrecere prin muncă, își caută continuu formele de echilibru: un echilibru mereu provizoriu. Nicio formă nu e veșnică, fiindcă orice imobilitate nu mai e viață, ci moarte. Totul e însă struna organizării și a omeniei.

Vorbește un autodidact neliniștit și inteligent, care și-a format convingerile „la școala vieții“, cum zice singur. Cartea lui nu e deci teorie, ci înțelepciune. O înțelepciune limpede, senină, de om sănătos și plin de încredere în biruința muncii și a priceperii, expusă cu remarcabilă simplitate și întemeiată la fiecare pas de exemple concrete și concludente.

Oricine va citi lucrarea d-lui Georgescu-Delafras va descoperi cel mai de preț manual românesc împotriva utopiilor sociale și totdeodată secretul prin care lucrătorul de acum un sfert de

veac a devenit marele editor naționalist de azi. Cartea sa abia acum e actuală.

STILURI DE VIAȚĂ se intitulează cărțuia d-lui Grigore Popa, apărută în colecția clujană „Cărțile vieții”, sub oblăduirea episcopului Nicolae Colan. În această privință, ierarhii ardeleni continuă tradiția marelui Șaguna de a face din sediile lor focare de iradiație culturală. Tradiția aceasta e susținută pe un înalt plan de intelectualitate religioasă de mitropolitul Sibiului ortodox, al cărui ucenic e tânărul episcop dela Cluj.

Scrisă în spiritul colecției și apărută mai întâiu capitol cu capitol în *Viața ilustrată*, cărțuia d-lui Grigore Popa nu are altă pretenție decât aceea de a informa pe cititorul mijlociu.

Desigur, în 140 de pagini nu se pot trata temeinic stilurile de viață: românesc, indic, european, american, eladic, romanic, francez, spaniol, italian, germanic, englez și rus, dar se pot înfățișa în trăsăturile lor reprezentative, esențiale și diferențiatore.

E ceace face d. Grigore Popa, care concepe stilul în sensul definit de Lucian Blaga și, în această lumină, vorbește de fizionomia diferitelor culturi istorice sau actuale.

Felul acesta de informare sintetică e curent astăzi și el vine după bogata literatură de călătorii a veacului trecut. Atunci atenția era ab-

sorbită de peisagiul exotic și de pitorescul etnografic, care mergea adesea până la interesul acordat antropologiei religioase. Azi preocupările acestui gen literar au trecut pe un plan superior căutând să surprindă și să interpreteze sensul adânc al unei culturi în repede comparație cu alta. Tonul l-a dat în special celebra carte a lui Hermann von Keyserling: *Jurnalul de călătorie al unui filosof*, complectat de celelalte două lucrări asupra Europei și Americii de Sud.

D. Grigore Popa ne înfățișează un film al diferitelor culturi caracterizate fiecare în câteva note specifice. O lectură variată îi vine în ajutor, pe lângă un scris colorat și entusiast. Lucrarea e agreabilă și instructivă. I-ai putea spune: o carte de popularizare a filosofiei culturii.

Ea nu e totuș un testimoniu al puterilor autorului care, în ultimul timp ne-a dat studii ca acela despre Chemarea Paradisului, Kierkegaard, poesia lui Godoy și mai ales Actualitatea lui Pascal, acesta din urmă publicat în volumul anuar al Școalei Române din Franța, — plus numeroase articole în *Sfarmă Piatră* și în *Pagini Literare* dela Turda

D. Grigore Popa, poet de exuberanță și elan, e totdeodată un publicist extrem de fecund și variat. Entuziasmul său simte nevoia să se reverse și să se împărtășească altora. E o inteligență generoasă prin natură, și această cărțuie utilă e rodul necesității de a se dărui.

NICHIFOR CRAINIC

